

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

К. В. Ізмайлова

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

Навчальний посібник

2-ге видання, стереотипне

Київ 2001

ББК 65.053я7
I-37

Рецензенти: *В. О. Міхельс*, д-р екон. наук, проф.
М. В. Грідчина, канд. екон. наук, проф.

Відповідальний редактор *І. В. Хронюк*

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 30.08.01)

Ізмайлова К. В.

I-37 **Фінансовий аналіз: Навч. посіб.** — 2-ге вид., стереотип. —
К.: МАУП, 2001. — 152 с.: іл. — Бібліогр.: с. 142–144.

ISBN 966-608-112-1

У пропонованому посібнику подається система методичних і прикладних відомостей з фінансового аналізу як складової сучасного менеджменту.

Посібник базується на чинних в Україні законодавчих і нормативних актах, методичних та інструктивних документах з питань фінансового аналізу.

Для студентів і слухачів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації за спеціальностями економічного напрямку, а також для працівників підприємств, які займаються фінансовим аналізом.

ББК 65.053я7

- © К. В. Ізмайлова, 2000
- © К. В. Ізмайлова, 2001, стереотип.
- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2001

ISBN 966-608-112-1

МЕТА, ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

1.1. Поняття і мета фінансового аналізу

Розвиток ринкових відносин підвищує відповідальність і самостійність підприємств та інших суб'єктів ринку в підготовці та прийнятті управлінських рішень. Ефективність цих рішень багато в чому залежить від об'єктивності, своєчасності та всебічності оцінювання існуючого й очікуваного фінансового стану підприємства.

Оцінювання фінансового стану підприємства становить інтерес для широкого кола суб'єктів ринку:

- підприємства, яке хоче знати неупереджену думку про свою діяльність і розробити заходи щодо її поліпшення;
- інвесторів, заінтересованих в ефективності та прийнятній ризиковості інвестування своїх коштів;
- кредиторів і постачальників, які бажають впевнитись у платоспроможності підприємства;
- партнерів по бізнесу, які прагнуть встановити з підприємством стабільні й надійні ділові відносини (постачальники, споживачі, транспортувальники, страхові компанії та ін.);
- сторонніх щодо підприємства структур (так, Державна податкова адміністрація бажає впевнитись у спроможності підприємства сплачувати податки, профспілки — у стабільності зайнятості працівників і здатності своєчасно виплачувати заробітну плату, благодійні організації — у потенційній спроможності підприємства допомагати).

Становлення ринкової економіки в Україні, поява фінансових ринків, пріоритет фінансових ресурсів об'єктивно сприяли розвитку такого важливого напрямку аналітичної роботи, як фінансовий аналіз.

Фінансовий аналіз (від грецьк. *ἀνάλυσις* — розклад, розчленування) — це метод оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства. Як метод дослідження аналіз полягає в розчленуванні цілого на складові. Протилежне поняття — синтез (від грецьк. *σύνθεσις* — з'єднання, складання) — це метод вивчення предмета в цілісності,

єдності та взаємозв'язку його частин. Зв'язок “аналіз — синтез” при-
таманий будь-якому науковому дослідженню. Особливе значення він
має в економічних дослідженнях як на макро-, так і на мікрорівні.

Мета фінансового аналізу — інформаційно забезпечувати прийнят-
тя рішень, на які істотно впливають фактичні або прогнозні дані про
фінансовий стан підприємства. Йдеться про отримання відносно невели-
кої кількості ключових, найінформативніших параметрів, що об'єк-
тивно, всебічно характеризують фінансовий стан підприємства (плато-
спроможність, фінансову стійкість, незалежність, рентабельність діяль-
ності, імовірність банкрутства тощо).

1.2. Зміст фінансового аналізу

Фінансовий аналіз — це складова загального, повного, всебічного
аналізу господарської діяльності, що охоплює два взаємопов'язаних
розділи: аналіз фінансовий та управлінський (рис. 1) [13; 42]. Такий
розподіл досить умовний і відповідає розподілу бухгалтерського об-
ліку на підприємстві на фінансовий та управлінський, що є об'єкти-
вною потребою під час діяльності підприємства в ринкових умовах [34].

Рис. 1. Види аналізу господарської діяльності

Основний зміст **зовнішнього фінансового аналізу** — надання інфор-
мації численним користувачам про прибутковість діяльності підприєм-
ства, його платоспроможність, фінансову незалежність, ділову ак-
тивність, ринкову стійкість тощо. Відповідні аналітичні показники роз-
раховують за даними публічної фінансової звітності підприємства

(дод. 1) із залученням даних ринку цінних паперів (див. розд. 7–10). Основні аналітичні показники, які отримано на основі фінансової звітності за новими міжнародними стандартами, наведено у дод. 2. Стандарти обліку та звітності сприяють розробці регламентованих, типових методик аналізу. Так, Методика інтегральної оцінки привабливості підприємств та організацій [11] та Методика поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій [12], що розроблені Агентством України з питань запобігання банкрутству, зорієнтовані на показники зовнішнього фінансового аналізу. Тест на ймовірність банкрутства (див. розд. 10) також базується на даних зовнішнього аналізу. Оскільки зовнішній аналіз базується на обмеженій кількості інформації про діяльність підприємства, він не дає змоги розкрити всі причини успіху або невдач підприємства.

Результати **внутрішнього фінансового аналізу** призначені для керівництва підприємства. Основний зміст цього аналізу — факторний аналіз прибутку (збитку), рентабельності, собівартості виробництва за видами продукції та видами витрат, пошук точки збитковості (критичного обсягу виробництва), фінансовий аналіз інвестиційних проєктів. Методичним рекомендаціям з аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій, що розроблені Державною податковою адміністрацією України [9], властиві ознаки як зовнішнього, так і внутрішньогосподарського фінансового аналізу.

Основні відмінності між зовнішнім та внутрішнім аналізами ілюструє табл. 1.

Таблиця 1

Ознаки видів фінансового аналізу

Ознака	Фінансовий аналіз	
	зовнішній	внутрішній
Інформаційна база аналізу	Фінансова звітність (публічна)	Бухгалтерський управлінський облік та звітність
Рівень регламентації правил	Держава	Підприємство
Суб'єкти аналізу (користувачі)	Підприємство і його прямі та непрямі ділові партнери	Підприємство
Відкритість результатів аналізу	Відкриті	Комерційна таємниця

1.3. Завдання фінансового аналізу

Завдання фінансового аналізу зумовлені завданнями управління підприємством у трьох сферах діяльності — фінансовій, інвестиційній та операційній (виробничій), що поєднані рухом фінансових ресурсів. Такий поділ, що є традиційним для країн з розвинутою економікою [41], нещодавно набрав чинності і в Україні [5].

Звідси завдання фінансового аналізу полягають в інформаційному забезпеченні прийняття обґрунтованих рішень за такими напрямками діяльності підприємства:

- 1) фінансовою — управління пасивами; забезпечення підприємства фінансовими ресурсами; визначення оптимального розміру, складу і структури джерел фінансування зі свідомим ризиком за очікувані вигоди, що пов'язаний з використанням зовнішніх позик;
- 2) інвестиційною — управління активами; розподіл фінансових ресурсів, визначення оптимального розміру, складу і структури активів підприємства, вибір і реалізація інвестиційних проєктів;
- 3) операційною — управління фінансовими результатами діяльності; прибуткова поточна діяльність завдяки ефективному використанню наявних ресурсів.

Жодний фінансовий аналіз не вважається повним, якщо не охоплює всіх сфер діяльності підприємства і складається лише з цифр [9]. Якісний аналіз має передувати кількісному, оскільки за його допомогою можна встановити найактуальніші для підприємства проблеми щодо показників його виробничої діяльності. Необхідно враховувати істотний вплив зовнішніх чинників: зміни рівня цін на матеріально-технічні ресурси, зокрема на енергоносії; зміни ставок процентів; зміни в податковому законодавстві тощо. Важливо визначити місце підприємства в галузі, його конкурентоспроможність. У процесі аналізу слід враховувати специфіку галузі, форму власності, розміри підприємства.

За результатами аналізу розроблюють заходи поліпшення фінансового стану підприємства.

1.4. Організація аналітичної роботи на підприємстві

Основні функціональні структури, які виконують фінансовий аналіз, — фінансовий відділ і бухгалтерія підприємства. До цієї роботи залучаються також інші економічні підрозділи (маркетингу, планування тощо). Основи методики фінансового аналізу повинні знати не тільки фахівці в галузі фінансів, а й інший управлінський персонал, від якого вимагається хоча б уміння читати баланс і звіт про фінансові результати діяльності.

Контрольні питання

1. Роль фінансового аналізу у фінансовому менеджменті.
2. Види фінансового аналізу.
3. Організація аналітичної роботи на підприємстві.

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Залежно від змісту і завдань аналізу використовують такі основні інформаційні джерела: фінансову звітність; статистичну звітність; дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку; дані з первинної облікової документації (вибіркові дані); експертні оцінки.

2.1. Фінансова звітність

З 1 січня 2000 р. на підприємствах України незалежно від форм власності (крім банків і бюджетних установ) запроваджені перелічені далі форми фінансової звітності, що відповідають міжнародним стандартам [1; 2]:

- Форма 1 “Баланс” — звіт про фінансовий стан, що відображає активи, зобов’язання і капітал підприємства на встановлену дату [3].
- Форма 2 “Звіт про фінансові результати”, що містить дані про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний та попередній періоди [4].
- Форма 3 “Звіт про рух грошових коштів”*, що відображає надходження та витрачання коштів у звітному періоді за операційним, інвестиційним і фінансовим напрямками діяльності підприємства [5].
- Форма 4 “Звіт про власний капітал”, що відбиває зміни у складі власного капіталу протягом звітного періоду [6].

“Примітки до звітів” — сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, розкривають іншу інформацію.

* Тут і далі у формах фінансової звітності зберігається дещо тавтологічний русифікований термін “грошові кошти”.

Форми фінансової звітності з вихідними даними для наскрізного прикладу фінансового аналізу наведено в дод. 1.

Мета складання фінансової звітності — надати користувачам повну, правдиву та неупереджену інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства для прийняття рішень [2].

Фінансова звітність забезпечує такі інформаційні потреби користувачів:

- щодо придбання, продажу цінних паперів та володіння ними;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінювання якості управління;
- оцінювання здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;
- забезпеченості зобов'язань підприємства;
- визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу;
- регулювання діяльності підприємства;
- прийняття інших рішень.

Фінансова звітність має задовольняти потреби користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їх конкретних інформаційних потреб.

Відбиття у фінансовій звітності підсумків діяльності підприємства за основними напрямками ілюструє рис. 2 [41].

Разом з новими формами фінансової звітності впроваджуються новий План рахунків бухгалтерського обліку [7] та Інструкція про застосування Плану рахунків [8].

Основна мета Плану рахунків — надати інформацію, необхідну для контролю за діяльністю підприємства, прийняття управлінських рішень і складання фінансової звітності. Структура нового Плану рахунків погоджена зі структурою “Балансу” і “Звіту про фінансові результати” (табл. 2).

Аналітичний облік за рахунками запасів, витрат і доходів дає змогу здійснювати калькулювання собівартості продукції, контроль витрат і визначати результати діяльності за центрами відповідальності.

Таким чином, кожний клас рахунків має конкретне призначення і тісно пов'язаний з потребами зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Класифікацію користувачів фінансової звітності в Україні наведено на рис. 3 [36].

За даними фінансової звітності розраховують сукупність аналітичних показників і на їх основі — узагальнюючі показники фінансового стану підприємств (див. розд. 10).

УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ ЩОДО ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ

←
↓
→
 Інвестиційна (ІД) Операційна (ОД) Фінансова (ФД)

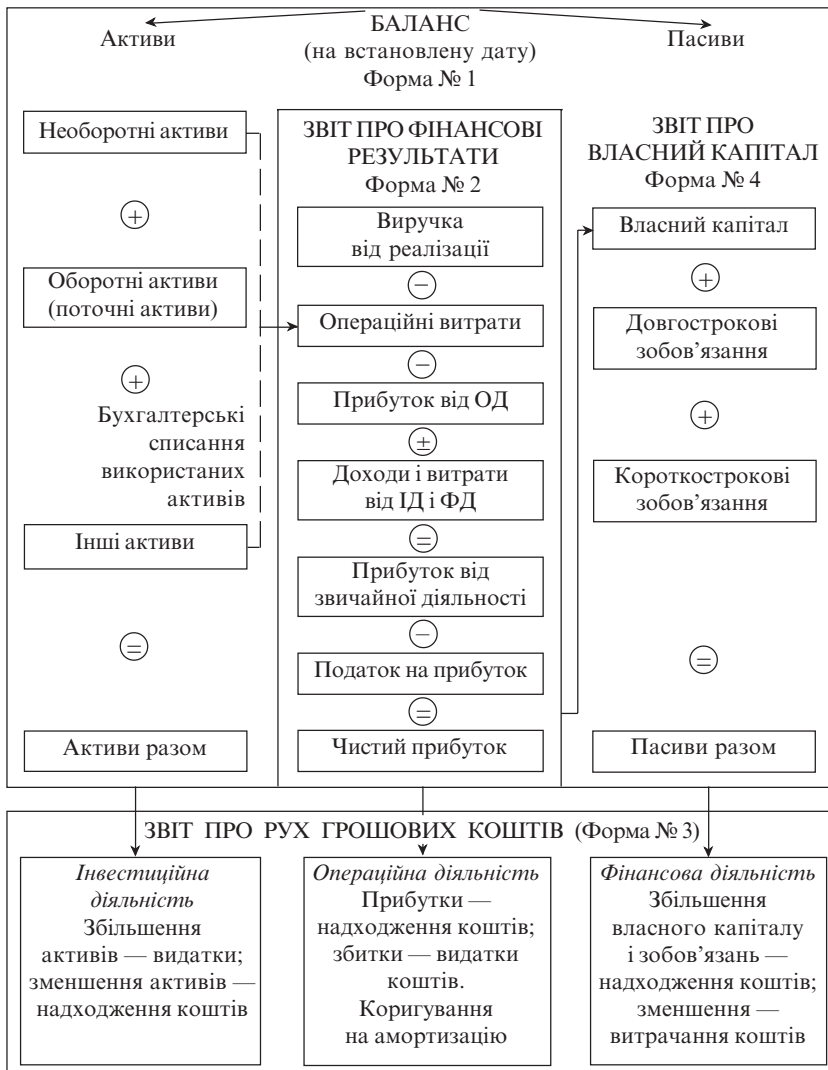

Рис. 2. Взаємозв'язок видів діяльності підприємства і форм фінансової звітності

Рис. 3. Класифікація користувачів фінансової звітності [36]

Узгодженість Плану рахунків зі структурою фінансової звітності

Клас	План рахунків	Фінансова звітність	
	Назва класу		
1	Позаоборотні активи	Б	Розд. 1 активу
2	Запаси		А
3	Кошти, розрахунки та інші активи	Л	Розд. 2 і 3 активу
4	Власний капітал і забезпечення зобов'язань	А	Розд. 1 і 2 пасиву
5	Довгострокові зобов'язання	Н	Розд. 3 пасиву
6	Поточні зобов'язання	С	Розд. 4 і 5 пасиву
7	Доходи і результати діяльності		Звіт про фінансові результати
8	Затрати за елементами		
9	Витрати діяльності		
10	Позабалансові рахунки		Примітки до фінансових звітів

Незважаючи на виняткову важливість фінансового аналізу на основі відносних показників (коефіцієнтів), оцінка діяльності за даними фінансової звітності відбиває минулі дані і показує тогочасний стан справ. Екстраполяція тенденцій у майбутнє пов'язана з великими труднощами і потребує високого професіоналізму.

2.2. Статистична звітність

Дані зі стандартних обов'язкових форм державної статистичної звітності, що затверджуються Держкомстатом України, можна використовувати для аналізу фінансового стану підприємств народного господарства, дослідження кількісних залежностей фінансових аналітичних показників на макрорівні.

Так, форма № 1 “Підприємство”, яка має назву “Обстеження діяльності підприємства (організації) за рік”, містить такі необхідні для фінансового аналізу дані: зміни складу і структури активів підприємства; обсяг виробленої і реалізованої продукції в поточних цінах; витрати на виробництво продукції; структура запасів; валові інвес-

тищі в основний капітал (кошти, спрямовані на придбання, створення та відновлення основних фондів та матеріальних активів).

Форма № 1-Б містить дані про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість, форма №1-ПВ — дані про стан заборгованості з виплати заробітної плати.

Форма № 1-п “Річний звіт підприємства (об’єднання) по продукції” містить інформацію про обсяг виробництва продукції (робіт, послуг) у порівнянних і поточних оптових цінах за звітний і попередній роки; про виробництво окремих видів промислової продукції в натуральних одиницях вимірювання та за фактичною вартістю за звітний рік у поточних оптових цінах.

Форма № 22 “Зведена таблиця основних показників, які комплексно характеризують господарську діяльність підприємства (об’єднання)”, містить дані про основні фінансові результати діяльності підприємств: балансовий прибуток або збиток, виручку від реалізації і собівартість виробленої продукції, додану вартість у поточних цінах відповідного року, про виручку від реалізації продукції в далекому і близькому зарубіжжі та про придбані сировину і матеріали в далекому і близькому зарубіжжі, про іноземні кредити та інвестиції.

Форма № 5-с “Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг)” додатково до фінансової звітності форми № 2 містить розшифровку матеріальних та інших витрат.

Дані форм № 1-п, 22, 5-с використовують для факторного аналізу собівартості та прибутку від реалізації (див. розд. 5 і 6).

До аналізу майнового стану підприємства (див. розд. 7) залучаються дані з форми № 1 статистичної звітності “Звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос)”; для аналізу структури джерел фінансування майна підприємства використовують дані форми № 2-Б “Звіт про випуск, реалізацію та обіг цінних паперів” за видами цінних паперів про їх наявність та розміщення серед юридичних і фізичних осіб, а також інвесторів інших країн.

2.3. Дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку

Дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку надаються керівництву підприємства для прийняття відповідних рішень щодо витрат: за видами виробів (послуг, робіт); за

місцями виникнення (виробничі підрозділи); за класифікаційними ознаками (постійні та змінні); за калькуляційними статтями; за економічними елементами; за періодами тощо.

Структуру витрат підприємства за економічними елементами — матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизацію, інші витрати — відбивають у розд. II “Звіт про фінансові результати” [4]. Ці дані використовують для порівняльного аналізу структури витрат підприємств однієї галузі, а також для аналізу динаміки матеріало- або трудомісткості власного виробництва.

Облік витрат за місцями виникнення дає можливість контролювати формування затрат і відповідальність щодо їх доцільності (перше завдання) та обґрунтовано розподіляти непрямі витрати за носіями витрат (друге завдання) [32].

Дані обліку за носіями витрат (калькулювання собівартості одиниці продукції, роботи чи послуги) використовують для порівняння ціни продажу і собівартості. Облік за носіями тільки прямих витрат (без розподілу постійних витрат) дає змогу визначити маржинальний дохід на виріб як різницю між ціною реалізації та прямими витратами. Розмір маржинального доходу — істотна інформація для керівництва підприємства. Він показує “внесок” виробу в покриття постійних витрат і, отже, у такому самому обсязі — у прибуток підприємства (див. підрозд. 4.4).

2.4. Дані з первинної облікової документації (вибіркові дані)

Невід’ємною умовою бухгалтерського обліку є документальне оформлення кожної господарської операції.

З метою поглибленого аналізу фінансового стану підприємства вибірково, на запит, можна скористатися даними з первинних документів оборотних відомостей за аналітичними та синтетичними рахунками, наприклад: про часткову або повну інвентаризацію основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, коштів і розрахунків; про структуру дебіторської та кредиторської заборгованості за видами, термінами оплати та носіями; про виконання кредитних угод; про непродуктивні видатки та розкрадання матеріальних цінностей тощо. В Україні залучення первинних даних бух-

галтерського обліку передбачено методикою поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій [12].

2.5. Експертні оцінки

У попередніх підрозділах розглядалися інформаційні джерела, які містять дані про те, що вже сталося, тобто про минуле. Аналізуючи фактичний фінансовий стан підприємств, до експертних оцінок вдаються насамперед з метою отримання даних про відносну значущість того чи іншого аналітичного показника під час розгляду їх сукупності: наприклад, такі оцінки потрібні при визначенні узагальнюючого показника ліквідності балансу (див. розд. 9), класності підприємства як замовника (див. підрозд. 10.5) та рейтингового узагальнюючого показника фінансового стану (див. підрозд. 10.3). Проте експертні оцінки використовують переважно для прогнозування фінансового стану підприємства, а також для фінансової експертизи інвестицій. Висококваліфіковані досвідчені фахівці можуть оцінити ймовірність очікуваних доходів і витрат, ступінь ризику реальних і фінансових інвестицій, зміни в курсі національної валюти, у податковому законодавстві тощо.

Контрольні питання

1. Інформаційні джерела фінансового аналізу.
2. Форми фінансової звітності та їх взаємозв'язок.
3. "Баланс" (форма № 1).
4. "Звіт про фінансові результати" (форма № 2).
5. "Звіт про рух грошових коштів" (форма № 3).
6. "Звіт про власний капітал" (форма № 4).
7. Зв'язок класів Плану рахунків бухгалтерської звітності з формами фінансової звітності.
8. Користувачі фінансової звітності.
9. Показники статистичної звітності, які використовують у фінансовому аналізі.
10. Показники внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку, які використовують у фінансовому аналізі.
11. Роль та місце вибіркового обстеження у фінансовому аналізі.
12. Роль та місце експертних оцінок у фінансовому аналізі.

МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Науковий апарат фінансового аналізу — це сукупність загальнонаукових засобів дослідження фінансової діяльності суб'єктів господарювання. До принципів фінансового аналізу, що регулюють процедурний аспект його методології і методики, належать системність, комплексність, регулярність, послідовність, об'єктивність та ін. [23].

3.1. Методи економічних досліджень

У фінансовому аналізі застосовують різні методи економічних досліджень. Класифікацію методів економічного аналізу наведено на рис. 4 [23].

Методи економічного аналізу поділяються на *формалізовані* та *неформалізовані**. До формалізованих методів належать такі:

1. Класичні методи аналізу господарської діяльності та фінансового аналізу — ланцюгових підстановок, арифметичних різниць, балансовий, відсоткових чисел, диференціальний, логарифмічний, інтегральний, простих та складних відсотків, дисконтування.
2. Традиційні методи економічної статистики — середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки показників у динаміці.
3. Методи математичної статистики вивчення зв'язків — аналізи кореляційний, регресивний, дискримінантний, дисперсійний, факторний, коваріаційний та ін.
4. Економетричні методи — матричні, теорії міжгалузевого балансу.
5. Методи економічної кібернетики і оптимального програмування — системного аналізу, лінійного, нелінійного, динамічного програмування та ін.

* Неформалізовані методи загальновідомі, тому не потребують коментарів.

Рис. 4. Класифікація методів економічного аналізу

6. Методи дослідження операцій і теорій прийняття рішень — теорії графів, ігор, масового обслуговування, сітьового планування і управління.

3.2. Методи та прийоми фінансового аналізу

За ознакою предмета методи та прийоми фінансового аналізу традиційно поділяють на такі: аналізи вертикальний, горизонтальний та відносних показників (коефіцієнтів).

Вертикальний аналіз полягає у визначенні у відсотках структури досліджуваного об'єкта, наприклад структури активів, пасивів, прибутку від звичайної діяльності, операційних витрат тощо.

За допомогою вертикального аналізу порівнюють відносні показники за підприємствами, що істотно різняться за абсолютними

показниками обсягів виробництва і залучених фінансових ресурсів. Вертикальний аналіз зменшує вплив на вартісні показники інфляційного фактора.

Горизонтальний аналіз має на меті дослідити зміни показників у часі з розрахунками абсолютних і відносних відхилень (темпів).

Горизонтальний та вертикальний аналізи доповнюють один одного. На практиці складають аналітичні таблиці, де одночасно використовують прийоми вертикального та горизонтального аналізів (див. розд. 5–7).

Аналіз відносних показників. Відомо понад 200 відносних аналітичних показників, які можна розраховувати на основі фінансової звітності. Фінансовий аналітик не повинен намагатися розрахувати все, що можливо. Досвід свідчить, що кілька правильно вибраних коефіцієнтів містять потрібну інформацію. Користь кожного конкретного коефіцієнта суворо визначена метою аналізу. Тому до здійснення аналізу необхідно з'ясувати, з погляду якого користувача він виконується, його мету та регламентовані або рекомендовані кількісні значення показників.

Класифікацію фінансових показників діяльності підприємства за ознаками різних сфер діяльності з погляду різних користувачів інформації наведено в табл. 3. Ця класифікація відбиває досвід фінансового аналізу у країнах Заходу [41].

Необхідність і доцільність застосування аналітичних коефіцієнтів зумовлюються:

- стандартистю подання вихідних даних (форми фінансової звітності);
- прагненням мінімізувати вплив інфляційного чинника;
- можливістю порівняння показників у часі та просторі, тобто між підприємствами однієї галузі, а за деякими показниками і за різними галузями (наприклад, за групою показників, що свідчать про становище підприємства на ринку цінних паперів);
- формалізацією розрахунків і можливістю застосування комп'ютерних програм;
- можливістю визначення узагальнюючого показника фінансового стану і за цим критерієм — рейтингу підприємств (див. розд. 10).

У дод. 2 наведено основні показники фінансового стану підприємства, які найчастіше використовують фінансові аналітики. Показники

Класифікація фінансових показників

Фінансові показники за напрямками аналізу з погляду користувачів інформації								
Аналіз виробничої діяльності	Управління ресурсами	Дохідність	Прибутковість	Розподіл прибутку	Ринкові показники	Ліквідність	Фінансовий ліверидж	Обслуговування боргу
Менеджери			Власники			Позичальники		
1. Коефіцієнт прибутковості за балансовим прибутком	1. Оборотність активів	1. Ставка дохідності активів	1. Ставка дохідності сукупного і акціонерного капіталу	1. Дивіденди на акцію	1. Ціна і прибуток на акцію	1. Коефіцієнт поточної ліквідності	1. Частка боргу в активах	1. Коефіцієнт покриття процентних виплат
2. Рівень рентабельності	2. Оборотність запасів	2. Обґрунтування інвестиційних проектів	2. Прибуток на акцію	2. Коефіцієнт виплати дивідендів	2. Співвідношення ринкової і балансової вартості	2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	2. Частка боргу в капіталізації	2. Коефіцієнт покриття боргових зобов'язань
3. Аналіз виробничих витрат	3. Характеристика дебіторської та кредиторської заборгованості		3. Грошовий потік на акцію	3. Коефіцієнт покриття дивідендів	3. Відносні зміни цін	3. Ліквідаційна вартість підприємства	3. Співвідношення позикового і власного капіталу	3. Аналіз грошових потоків
4. Операційний важіль	4. Використання трудових ресурсів		4. Загальний прибуток акціонера	4. Співвідношення дивідендів і активів		4. Характеристика грошових потоків	4. Компроміс між ризиком та винагородою	
			5. Аналіз вартості підприємства					

згруповані за змістовою ознакою, а саме: оцінювання майнового стану підприємства; оцінювання ділової активності (ресурсовіддачі, оборотності капіталу); показники рентабельності; показники фінансової стійкості; показники платоспроможності (ліквідності); оцінювання позиції підприємства на ринку цінних паперів. Наведений у дод. 2 перелік показників базується на чинних в Україні нормативних документах [9; 11; 12]. Системі показників оцінки фінансово-господарської діяльності [23], а також на переліку показників інших джерел [20–22]. Формули для розрахунку показників узгоджені з формами нових стандартів фінансової звітності [3–6], що запроваджені в Україні з 2000 р.

Докладніше про зміст, призначення, нормативне і критичне значення фінансових показників, про методику їх визначення йтиметься далі.

Контрольні питання

1. Основні методи економічних досліджень.
2. Методи математичної статистики, які використовують у фінансовому аналізі.
3. Зміст і призначення вертикального аналізу.
4. Зміст і призначення горизонтального аналізу.
5. Використання у фінансовому аналізі відносних аналітичних показників.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Формування чистого прибутку

Різні напрямки основної діяльності підприємства, що пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції — товарів, робіт, послуг (далі — продукції), а також фінансової та інвестиційної діяльності дістають остаточно грошову оцінку в сукупності показників фінансових результатів. Ці показники подаються в розд. I “Фінансові результати” “Звіту про фінансові результати” (далі — Звіт). Першоджерело даних — клас 7 “Доходи і результати діяльності” діючого Плану рахунків [35].

Основним узагальнюючим показником Звіту є чистий прибуток, який підприємство отримало за звітний період (або збитки, яких воно зазнало).

Послідовність формування чистого прибутку (збитку) підприємства показано на рис. 5. У нижньому правому кутку прямокутників містяться посилання на коди рядків форми № 2 (див. дод. 1.2).

В умовах ринкової економіки чистий прибуток є основою економічного та соціального розвитку підприємства. Постійне збільшення чистого прибутку — це стале джерело фінансування розвитку виробництва (реінвестування прибутку), виплати дивідендів, створення резервних фондів, задоволення соціальних і матеріальних потреб працівників підприємства, благодійної діяльності. Чистий прибуток — найважливіший показник для оцінювання виробничої та фінансової діяльності підприємств, оскільки відбиває ступінь його активності та фінансового благополуччя, а також ефективність менеджменту. За чистим прибутком визначається прийнятний для інвестора рівень доходності активів підприємства для порівняння з альтернативними варіантами напрямку інвестування (за умови порівнянного ризику). Чистий прибуток є одним з основних джерел збільшення капіталу підприємства, що відбито у формі № 4 “Звіт про власний капітал” фінансової звітності. Постійне збільшення прибутку за умов припустимого ризику, тобто в разі залучення додаткових позикових коштів чи додаткового розміщення акцій, зміцнює конкурентні позиції підприємства на ринку капіталу.

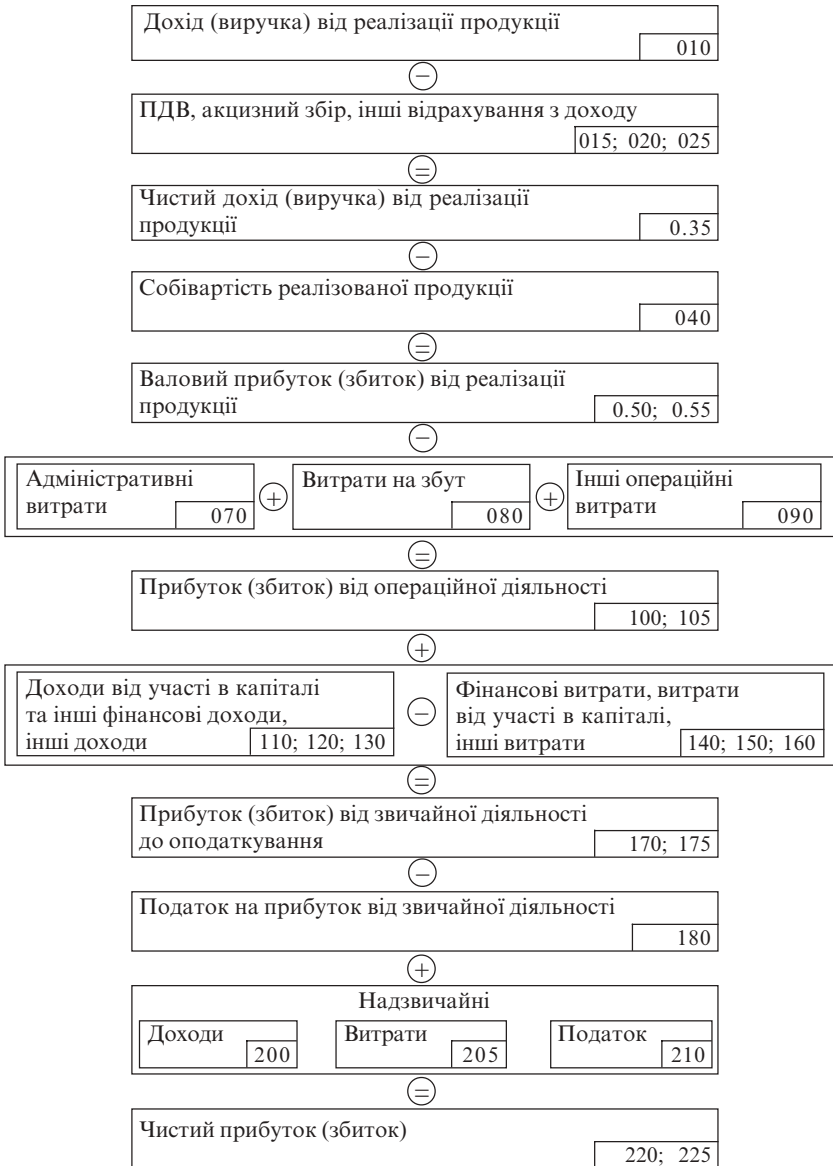

Рис. 5. Формування чистого прибутку (збитку) підприємства

Розглянемо, які саме чинники впливають на цей підсумковий показник.

Основним чинником є дохід (виручка) від реалізації продукції, що свідчить про ринковий попит на продукцію підприємства, повернення вкладених у виробництво коштів і можливість розпочати новий виробничий цикл. Розмір виручки від реалізації залежить від обсягів і структури виробництва за видами продукції та ринкових цін кожного виду. Відділи маркетингу підприємств зобов'язані постійно аналізувати ринковий попит на продукцію підприємства і своєчасно на нього реагувати. Економічне обґрунтування обсягів виробництва виконується через пошук так званого критичного обсягу, критичної точки, або точки беззбитковості (див. підрозд. 4.4).

Ще один чинник, який істотно впливає на розмір чистого прибутку, — це сукупні витрати на виробництво і збут продукції: собівартість реалізованої продукції, а також адміністративні витрати (загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства) та витрати на збут (витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції, рекламу, доставку продукції споживачам тощо). Чинники, що впливають на структуру наведених витрат, розглянемо в розд. 6.

Прибуток і собівартість є традиційними показниками у вітчизняній практиці фінансового аналізу діяльності підприємств. У ринкових умовах господарювання до основних показників поряд із зазначеними належать грошовий потік як сума чистого прибутку і амортизаційні відрахування [17; 31; 41]. На відміну від інших видів витрат нараховані амортизаційні відрахування залишаються на рахунку підприємства, поповнюючи залишок ліквідних коштів. Амортизаційні відрахування відіграють важливу роль у системі обліку та плануванні діяльності підприємства. Вони є внутрішнім джерелом фінансування. Розмір амортизаційних відрахувань зменшує прибуток, що оподатковується. Таким чином, амортизаційні відрахування — істотний чинник стимулювання інвестиційної діяльності підприємства.

Аналіз чистих грошових потоків є основою класичних методів інвестиційного аналізу. У формі № 3 “Звіт про рух грошових коштів” фінансової звітності [5] передбачається додавання амортизації необоротних коштів до прибутку, що свідчить про орієнтацію українських підприємств на “чистий грошовий потік”.

Першочерговими завданнями аналізу фінансових результатів є оцінювання динаміки прибутку, виявлення і кількісне оцінювання

впливу різних чинників на його розмір, а також оцінювання резервів збільшення прибутку.

4.2. Аналіз рівнів, динаміки і структури фінансових результатів [42]

Розрізняють такі напрямки аналізу:

- зміни показників за розглядуваний період (горизонтальний аналіз);
- структури показників та їх змін (вертикальний аналіз).

Приклад аналізу фінансових результатів з вихідними даними, узя-тими з дод. 1.2, наведений у табл. 4, 5.

Таблиця 4

Аналіз фінансових результатів

Но- мер ряд- ка	Показник	Період		Зміни за звітний період	
		звіт- ний	поперед- ний	тис. грн. (гр. 1 – – гр. 2)	відсотки (гр. 3 : : гр. 2)
а	б	1	2	3	4
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	10000	9167	+833	9,1
2	Собівартість реалізованої продукції	8500	8000	+500	6,2
3	Валовий прибуток від реалізації (р. 1 – р. 2)	1500	1167	+333	28,5
4	Адміністративні витрати	350	270	+80	29,6
5	Витрати на збут	150	120	+30	25,0
6	Собівартість реалізованої продукції з урахуванням адміні- стративних витрат і витрат на збут (р. 2 + р. 4 + р. 5)	9000	8390	+610	7,3
7	Прибуток від реалізації (р. 1 – р. 6)	1000	777	+223	28,7
8	Інші операційні доходи	150	120	+30	25,0
9	Прибуток від операційної діяльності (р. 7 + р. 8)	1150	897	+253	28,2

Примітка. Тут і далі позначено: гр. — графа, р. — рядок.

а	б	1	2	3	4
10	Прибуток від участі в капіталі	30	40	-10	-25,0
11	Інші фінансові доходи	20	30	-10	-33,0
12	Прибуток від звичайної діяльності (р. 9 + р. 10 + р. 11)	1200	967	+233	24,1
13	Податок на прибуток	360	290	+70	24,1
14	Чистий прибуток (р. 12 – р. 13)	840	677	+163	24,1
15	Грошовий потік (чистий прибуток + амортизація)	1040	827	+213	25,8

Таблиця 5

Структура прибутку від звичайної діяльності

Но- мер ряд- ка	Показник	Розмір, тис. грн., за період		Частка, % , за період		Зміни у структурі, пунктів (гр. 4 – гр. 3)
		звіт- ний	поперед- ній	звіт- ний	поперед- ній	
а	б	1	2	3	4	5
1	Прибуток від операційної діяльності	1150	897	95,8	92,8	-3,0
2	Прибуток від участі в капіталі	30	40	2,5	4,1	+1,6
3	Інші фінансові доходи	20	30	1,7	3,1	+1,4
4	Прибуток від звичайної діяльності	1200	968	100,0	100,0	0

Дані табл. 5 свідчать про збільшення у звітному періоді чистого прибутку на 24,1 %. Цьому сприяло збільшення прибутку від операційної діяльності на 18,2 % за рахунок збільшення обсягів реалізації та відносного зменшення витрат на виробництво і реалізацію продукції. У звітному періоді на 1 грн чистого доходу від реалізації про-

дукції підприємство витратило $\frac{8500 + 350 + 150}{10000} = 90$ коп., а в поперед-

ньому періоді — $\frac{8000 + 270 + 120}{9167} = 91,5$ коп.

Негативним є абсолютне та відносне (на 1 грн чистого доходу від реалізації продукції) збільшення адміністративних витрат та витрат

на збут, зменшення прибутку від участі в капіталі, тобто від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, а також зменшення інших фінансових доходів (дивіденди, відсотки та інші доходи, одержані від фінансових інвестицій). Як наслідок цього відбулись зміни у структурі прибутку від звичайної діяльності, а саме: збільшилась частка прибутку від операційної діяльності, зменшилась його частка за рахунок участі в капіталі, а також зменшились інші фінансові доходи. Позитивним є збільшення грошового потоку на 25,8 %.

4.3. Факторний аналіз прибутку від операційної діяльності [13; 42]

До чинників, що впливають на операційний прибуток, належать зміни:

- ціни на реалізовану продукцію;
- обсягів реалізації продукції;
- структури реалізованої продукції;
- собівартості одиниці продукції;
- собівартості продукції за рахунок структурних зрушень у складі продукції.

Суть методики розрахунку впливу на операційний прибуток наведених чинників полягає в послідовному аналізі кожного з них, тобто припускається, що інші чинники у цей час на прибуток не впливають.

Виклад методики аналізу впливу наведених чинників супроводжується розв'язанням прикладів (вихідні дані наведені в табл. 6).

1. *Вплив на прибуток змін ціни на реалізовану продукцію*

$$\Delta P^p = \sum_{i=1}^n Q_{i1} (p_{i1} - p_{i0}),$$

де Q_{i1} — обсяг реалізації i -го виду продукції у звітному періоді ($i = 1, n$); p_{i1}, p_{i0} — ціна реалізації i -го виду продукції у періоді відповідно звітному та попередньому.

Для кожного i -го виду продукції встановлюється, скільки можна одержати прибутку додатково завдяки реалізації обсягів виробництва у звітному періоді за цінами, що перевищують ціни в попередньому періоді.

Приклад. Вплив на прибуток змін ціни на реалізовану продукцію за видами виробів:

$$\Delta P_A^p = 55(20 - 19) = 55 \text{ тис. грн};$$

Таблиця 6

Вихідні дані та розрахункові показники для аналізу операційного прибутку від реалізованої продукції за чинниками

Вид виробів	Обсяг реалізації, од., за період		Ціна реалізації одиниці продукції, тис. грн., за період		Собівартість одиниці продукції, тис. грн., за період		Виручка від реалізації продукції, тис. грн., за період		Собівартість реалізованої продукції, тис. грн., за період		Прибуток від реалізованої продукції, тис. грн., за період		Зміни прибутку від реалізації ΔP (гр. 11 – гр. 12)
	звітний Q_{i1}	попередній Q_{i0}	звітний P_{i1}	попередній P_{i0}	звітний s_{i1}	попередній s_{i0}	звітний V_{i1} (гр. 1 \times гр. 3)	попередній V_{i0} (гр. 2 \times гр. 4)	звітний S_{i1} (гр. 1 \times гр. 5)	попередній S_{i0} (гр. 2 \times гр. 6)	звітний P_{i1} – (гр. 7 – гр. 9)	попередній P_{i0} – (гр. 8 – гр. 10)	
а	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
А	55	80	20	19	18(13)*	17,3	1100	1520	990	1384	110	136	-26
Б	—	160	—	10	—	11,32	—	1600	—	1812	—	-212	212
В	30	46	50	39,9	47,7(30)	35,9	1500	1835	1430	1651	70	184	-114
Г	50	55	35	35	30,0(24)	29,8	1750	1925	1500	1639	250	286	-36
Д	55	79	30	23,5	22,1(20)	18,77	1650	1857	1215	1483	435	374	61
Є	34	10	41,2	43	39,5(28)	42,1	1400	430	1343	421	57	9	48
Ж	52	—	50	—	48,5(35)	—	2600	—	2522	—	78	—	78
Разом	×	×	×	×	×	×	10000	9167	9000	8390	1000	777	223

* У дужках — у тому числі змінні затрати.

$$\Delta P_B^p = 30(50 - 39,9) = 303 \text{ тис. грн};$$

$$\Delta P_G^p = 50(35 - 35) = 0 \text{ (ціни не змінювались);}$$

$$\Delta P_D^p = 55(30 - 23,5) = 357,5 \text{ тис. грн};$$

$$\Delta P_C^p = 34(41,2 - 43) = -61,2 \text{ тис. грн};$$

$$\Delta P_{Ж}^p = 52(50 - 10^*) = 2080 \text{ тис. грн.}$$

(* Ціна виробу Б, що був замінений на виріб Ж.)

Сукупний вплив на прибуток змін ціни на всю реалізовану продукцію

$$\Delta P^p = 55 + 303 + 357,5 - 61,2 + 2080 = 2734,3 \text{ тис. грн.}$$

2. Вплив на прибуток змін обсягів реалізації продукції

$$\Delta P^Q = P_0 \left(\frac{S_{1,0}}{S_0} - 1 \right),$$

де P_0 — прибуток від реалізованої продукції за попередній період;
 $S_{1,0}$ — фактична собівартість реалізованої продукції у звітному періоді, що розрахована в цінах і тарифах попереднього періоду,

$$S_{1,0} = \sum_{i=1}^n s_{i0} Q_{i1};$$

s_{i0} — собівартість i -го виду продукції в попередньому періоді; Q_{i1} — обсяг реалізації i -го виду продукції в попередньому періоді; S_0 — фактична собівартість реалізованої продукції в попередньому періоді,

$$S_0 = \sum_{i=1}^n s_{i0} Q_{i0},$$

де Q_{i0} — обсяг реалізації i -го виду продукції в попередньому періоді.

З'ясовується, скільки додатково було отримано прибутку тільки завдяки збільшенню обсягів виробництва окремих видів продукції. Для зручності порівняння обсяги виражені через собівартість (з метою уникнення впливу цінового чинника). Припускається, що пропорційно до зміни обсягів виробництва змінюється прибуток.

Приклад. Фактична собівартість реалізованої продукції у звітному періоді за видами виробів

$$S_{A1,0} = 55 \cdot 17,3 = 951,5 \text{ тис. грн};$$

$$S_{\text{ВЛ},0} = 30 \cdot 35,9 = 1077 \text{ тис. грн};$$

$$S_{\text{ГЛ},0} = 50 \cdot 29,8 = 1490 \text{ тис. грн};$$

$$S_{\text{ДЛ},0} = 55 \cdot 18,77 = 1032,3 \text{ тис. грн};$$

$$S_{\text{ЄЛ},0} = 34 \cdot 42,1 = 1431,4 \text{ тис. грн};$$

$$S_{\text{ЖЛ},0} = 52 \cdot 11,32^* = 588,6 \text{ тис. грн};$$

$$S_{1,0} = 6570,8 \text{ тис. грн.}$$

(* Собівартість виробу Б за попередній період.)

Вплив на прибуток змін обсягів реалізації продукції

$$\Delta P^Q = 777 \left(\frac{6570,8}{8390} - 1 \right) = -168,6 \text{ тис. грн.}$$

3. Вплив на прибуток змін у структурі реалізованої продукції

$$\Delta P^{Q'} = P_0 \left(\frac{V_{1,0}}{V_0} - \frac{S_{1,0}}{S_0} \right),$$

де $V_{1,0}$ — обсяги реалізації продукції у звітному періоді за цінами попереднього періоду; V_0 — виручка від реалізації продукції за попередній період,

$$V_{1,0} = \sum_{i=0}^n Q_{i1} p_{i0}.$$

Приклад. Обсяги реалізації продукції за видами виробів у звітному періоді за цінами попереднього періоду

$$V_{\text{АЛ},0} = 55 \cdot 19 = 1045 \text{ тис. грн};$$

$$V_{\text{ВЛ},0} = 30 \cdot 39,9 = 1197 \text{ тис. грн};$$

$$V_{\text{ГЛ},0} = 50 \cdot 35 = 1750 \text{ тис. грн};$$

$$V_{\text{ДЛ},0} = 55 \cdot 23,5 = 1292,5 \text{ тис. грн};$$

$$V_{\text{ЄЛ},0} = 34 \cdot 43 = 1462 \text{ тис. грн};$$

$$V_{\text{ЖЛ},0} = 52 \cdot 10 = 520 \text{ тис. грн};$$

$$V_{1,0} = 7266,5 \text{ тис. грн.}$$

Вплив на прибуток змін у структурі реалізованої продукції

$$\Delta P^{Q'} = 777 \left(\frac{7266,5}{9167} - \frac{6570,8}{8390} \right) = 7,38 \text{ тис. грн.}$$

4. Вплив на прибуток змін собівартості одиниці продукції

$$\Delta P^S = \sum_{i=1}^n (s_{i1} - s_{i0}) Q_{i1},$$

де s_{i1} — собівартість i -го виду продукції у звітному періоді.

Приклад. Вплив на прибуток змін собівартості продукції за видами виробів

$$\Delta P_A^S = 55(18 - 17,3) = 38,5 \text{ тис. грн.};$$

$$\Delta P_B^S = 30(47,7 - 35,9) = 354,0 \text{ тис. грн.};$$

$$\Delta P_{\Gamma}^S = 50(30,0 - 29,8) = 10,0 \text{ тис. грн.};$$

$$\Delta P_{\Delta}^S = 55(22,1 - 18,77) = 183,1 \text{ тис. грн.};$$

$$\Delta P_{\text{Є}}^S = 34(39,5 - 42,1) = -88,4 \text{ тис. грн.};$$

$$\Delta P_{\text{Ж}}^S = 52(48,5 - 11,32^*) = 1933,4 \text{ тис. грн.}$$

(* Собівартість одиниці виробу Б за попередній період.)

Сукупне збільшення собівартості продукції (тобто зменшення прибутку) зумовлюється збільшенням собівартості одиниці продукції:

$$\Delta P^S = 38,5 + 354,0 + 10,0 + 183,1 - 88,4 + 1933,4 = 2430,6 \text{ тис. грн.}$$

5. Вплив на прибуток змін собівартості продукції за рахунок структурних зрушень у складі продукції

$$\Delta P^{SQ} = S_0 \frac{V_{1,0}}{V_0} - S_{1,0}.$$

Приклад. Вплив на прибуток змін собівартості продукції за рахунок структурних зрушень у складі продукції

$$\Delta P^{SQ} = 8390 \frac{7266,5}{9167} - 6570,8 = 82,2 \text{ тис. грн.}$$

6. Сукупний вплив чинників на прибуток від реалізації продукції

$$\begin{aligned}\Delta P^{\tau} &= \Delta P^p + \Delta P^Q + \Delta P^{Q'} + \Delta P^s + \Delta P^{SQ} = \\ &= 2734 - 169 + 7 - 2431 + 82 = 223 \text{ тис. грн.}\end{aligned}$$

7. Загальне збільшення операційного прибутку

$$\Delta P = P_1 - P_0 = \Delta P^{\tau} + \Delta P^O,$$

де P_1 — операційний прибуток за звітний період; ΔP^O — збільшення інших операційних доходів.

Приклад. Загальне збільшення операційного прибутку

$$\Delta P = 1150 - 897 = 223 + 30 = 253 \text{ тис. грн.}$$

Структуру змін операційного прибутку за чинниками з числовими абсолютними показниками і у відсотках (відповідно до розглянутого прикладу) наведено на рис. 6.

Збільшення операційного прибутку до 253 тис. грн пояснюється збільшенням прибутку від реалізації продукції (88,1 %) та збільшенням інших операційних доходів (11,9 %). Вирішальними чинниками збільшення прибутку від реалізації продукції були такі:

- підвищення цін на реалізовану продукцію (за умови виключення впливу інших чинників цей чинник сприяв би збільшенню операційного прибутку в 10,8 раза порівняно з фактичним рівнем);
- збільшення собівартості реалізованої продукції (внаслідок дії цього чинника за умови незмінності інших чинників операційний прибуток зменшився б майже в 10 разів порівняно з фактичним рівнем).

Оскільки ціни на реалізовану продукцію підвищились більше, ніж її собівартість, то прибуток у загальному підсумку збільшився.

У наведеному прикладі вплив чинника змін у структурі реалізованої продукції виявився неістотним. Загалом у фактичному збільшенні операційного прибутку частка цього чинника становить 2,8 %.

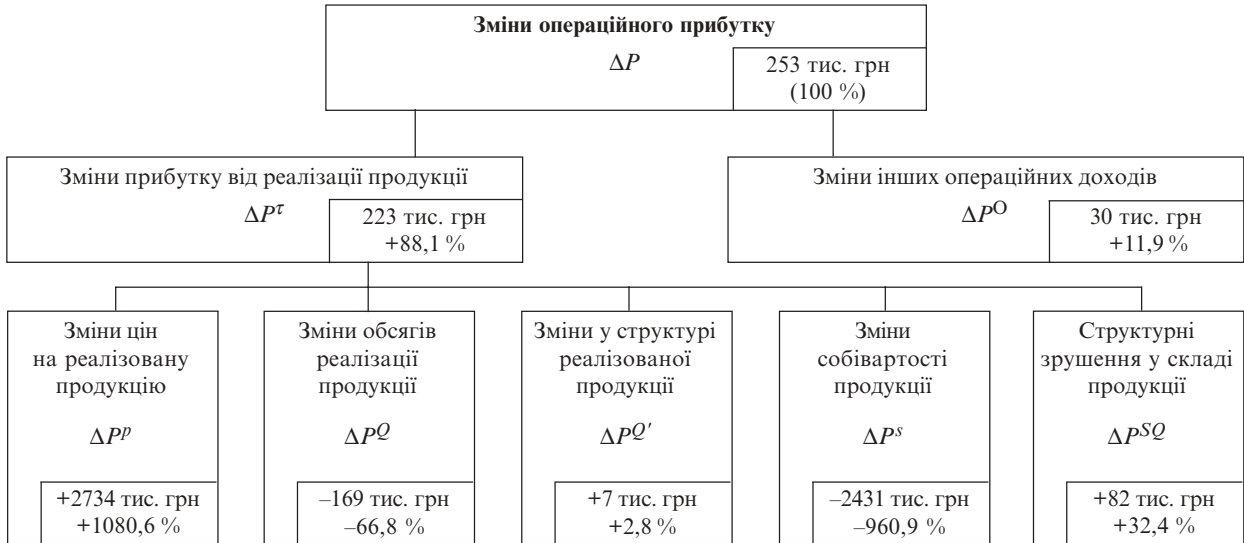

Рис. 6. Структура змін операційного прибутку за чинниками

4.4. Аналіз взаємозв'язку обсягів виробництва, собівартості та прибутку

В сучасних умовах у фінансовому аналізі слід урахувувати необхідність орієнтації вітчизняних підприємств на маркетинг, виробництво продукції, на яку є постійний попит, за прийнятними для підприємства цінами.

Розглядуваний напрямок фінансового аналізу властивий системі аналізу “директ-костінг” [32]. Такий аналіз дає змогу послідовно визначити за критерієм беззбитковості критичні обсяги реалізації; критичний рівень цін реалізації; критичний рівень постійних витрат; критичний рівень змінних витрат на одиницю продукції. При визначенні одного з наведених показників інші вважаються фіксованими.

Розглянемо методика відповідних розрахунків для одно- та багатонаменклатурного виробництва, а також для умов, за яких ціна реалізації продукції залежить від обсягів її реалізації (умови так званої недосконалої конкуренції).

Основою аналізу є поділ витрат підприємства на такі:

- постійні, або умовно постійні ($S_{\text{пост}}$), за певний період; вони залишаються незмінними щодо змін обсягів виробництва або ступеня завантаження виробничих потужностей; наприклад, амортизаційні відрахування, орендна плата, відсотки за позиковий капітал, заробітна плата управлінського персоналу, утримання легкового транспорту, оплата послуг зв'язку і охорони та ін. Ці витрати враховуються за місцем виникнення;
- змінні ($S_{\text{змін}}$), тобто такі, що прямо залежать від зміни завантаження виробничих потужностей або зміни обсягів виробництва: витрати на сировину, матеріали, комплектуючі вироби, заробітну плату робітників-відрядників, технологічні енергоресурси та ін. Носій цих витрат — продукт, виріб;
- сукупні, тобто повна собівартість (S) — сума постійних ($S_{\text{пост}}$) та змінних ($S_{\text{змін}}$) витрат:

$$S = S_{\text{пост}} + S_{\text{змін}}; \quad S_{\text{змін}} = Q s_{\text{змін}}; \quad V = Qp,$$

де Q — обсяг виробництва (реалізації) у натуральних одиницях вимірювання; $s_{\text{змін}}$ — змінні витрати на одиницю продукції; V — виручка від реалізації продукції; p — ціна реалізації одиниці продукції.

Припускається, що обсяг виробництва дорівнює обсягу реалізації продукції.

Використовуючи наведені раніше рівняння, можна розрахувати критичний обсяг виробництва ($Q_{\text{крит}}$), тобто обсяг, який забезпечує беззбитковість діяльності підприємства. Це досягається тоді, коли виручка від реалізації продукції дорівнює повній собівартості, тобто

$$V = S_{\text{пост}} + Q_{\text{крит}} s_{\text{змін}},$$

якщо $V = Qp$, то

$$pQ_{\text{крит}} = S_{\text{пост}} + Q_{\text{крит}} s_{\text{змін}}$$

звідки

$$Q_{\text{крит}} = \frac{S_{\text{пост}}}{p - s_{\text{змін}}}.$$

Різниця між ціною реалізації виробу та змінними витратами на один виріб (знаменник останнього рівняння) становить маржинальний дохід на одиницю виробу.

Розрахувавши $Q_{\text{крит}}$, можна встановити, скільки одиниць продукції потрібно реалізувати, щоб постійні витрати були покриті маржинальним доходом, який дає кожна реалізована одиниця продукції.

Приклад. Постійні витрати $S_{\text{пост}} = 2500$ тис. грн; ціна реалізації одиниці продукції $p = 35$ тис. грн; змінні витрати на одиницю продукції $s_{\text{змін}} = 22$ тис. грн.

Критичний обсяг виробництва

$$Q_{\text{крит}} = \frac{2500}{35 - 22} = 192 \text{ од.}$$

Припустимо, що служба маркетингу наполягає на збільшенні витрат на рекламу; водночас підвищилась орендна плата і тарифи на послуги зв'язку. Унаслідок цього постійні витрати збільшились до 2750 тис. грн. Визначимо, який обсяг продукції треба реалізувати в цих умовах, щоб покрити новий розмір постійних витрат. Обчислюємо:

$$Q_{\text{крит}} = \frac{2750}{35 - 22} = 211 \text{ од.}$$

Визначення критичного обсягу виробництва (точки беззбитковості) ілюструє рис. 7. Суцільною лінією позначено перший варіант постійних витрат, штриховою — другий.

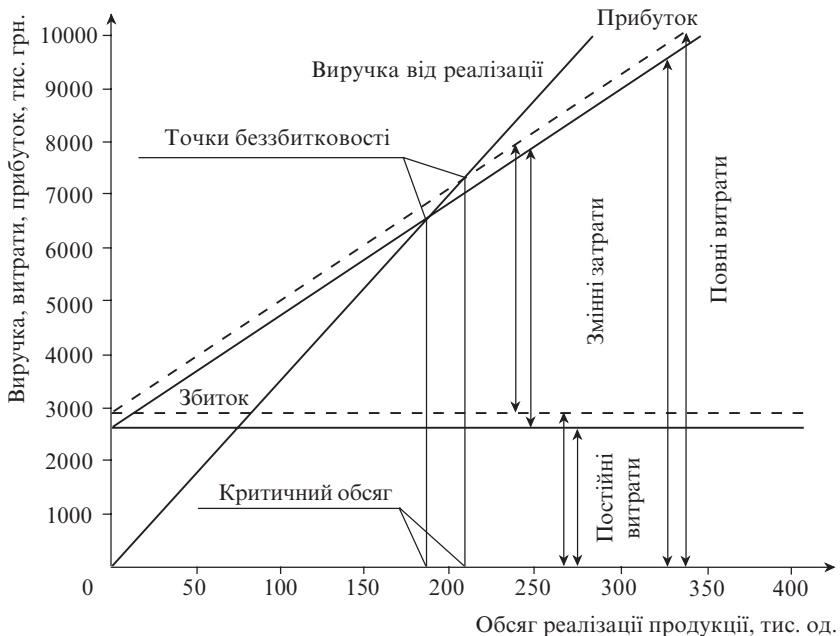

Рис. 7. Визначення критичного обсягу виробництва

Таким чином, за умови стабільності цін і змінних витрат на одиницю продукції і при збільшенні постійних витрат точка беззбитковості зміщується вправо. Для того щоб покрити постійні витрати в розмірі 2500 тис. грн, достатньо реалізувати 192 одиниці продукції, а для покриття постійних витрат у розмірі 2750 тис. грн потрібно вже реалізувати 211 одиниць продукції. Збільшення обсягу реалізації продукції понад критичне значення забезпечує одержання прибутків (натомість зменшення призводить до збитків).

У діяльності підприємства може постати потреба у визначенні постійних витрат, прийнятних цін реалізації або змінних витрат на одиницю продукції.

Приклад. Виходячи з заданого обсягу реалізації продукції $Q = 180$ од. (контракти укладені саме на такий обсяг) з фіксованою ціною за одиницю $p = 35$ тис. грн і заданим рівнем змінних витрат на одиницю продукції $s_{\text{змін}} = 22$ тис. грн визначити критичний для підприємства рівень постійних витрат:

$$S_{\text{пост}}^{\text{крит}} = Q(p - s_{\text{змін}}) = 180(35 - 22) = 2340 \text{ тис. грн.}$$

Такий рівень постійних витрат дає змогу підприємству уникнути збитків.

Приклад. Критичний рівень ціни реалізації продукції

$$P_{\text{крит}} = \frac{S_{\text{пост}}}{Q} + s_{\text{змін}}.$$

Якщо $S_{\text{пост}} = 2500$ тис. грн; $Q = 200$ од.; $s_{\text{змін}} = 22$ тис. грн, то

$$P_{\text{крит}} = \frac{2500}{200} + 22 = 34,5 \text{ тис. грн.}$$

У разі реалізації продукції за цінами, нижчими за критичні, підприємство зазнає збитків, а за цінами, що перевищують критичні, — одержує прибуток.

Приклад. Визначити критичний рівень змінних затрат на одиницю продукції, якщо $Q = 200$ од.; $S_{\text{пост}} = 2500$ тис. грн; $p = 35$ тис. грн:

$$s_{\text{змін}}^{\text{крит}} = \frac{V - S_{\text{пост}}}{Q} = \frac{Qp - S_{\text{пост}}}{Q} = \frac{200 \cdot 35 - 2500}{200} = 22,5 \text{ тис. грн.}$$

Якщо змінні затрати перевищують критичний рівень, підприємство зазнає збитків, а якщо вони нижчі за критичний рівень — одержує прибуток.

У наведених розрахунках припускається, що підприємство виробляє один вид продукції (однономенклатурне виробництво). У фінансовому аналізі існують певні прийоми для того, щоб не порушувати цю вимогу в більш типових умовах багатноменклатурного виробництва. Найчастіше вдаються до вираження обсягів виробництва в умовних, або узагальнюючих, одиницях вимірювання; наприклад, умовні тонни хлібопекарської продукції, умовні котушки пряди, умовні пари взуття, верстато-години, відсоток використання потужностей та ін.

При виробництві та збуті водночас кількох видів продукції, узагальнити які неможливо, необхідно враховувати, що вони мають різні ціни і потребують різних змінних витрат, а отже, різняться й частки їх внесків у покриття загальних постійних витрат. У цьому разі точка беззбитковості залежить від частки кожного виробу у сукупному обсязі реалізації. Точку беззбитковості для багатноменклатурного виробництва визначають у два етапи:

- обчислюють частку кожного виробу в обсязі реалізації;

- розраховують підсумковий зважений дохід.

Як обмеження припускається, що частки виробів у сукупному обсязі реалізації за розрахунковий період залишаються незмінними.

Розглянемо приклад розрахунку критичних обсягів реалізації для багатоменклатурного виробництва.

Вихідні дані на основі наскрізного прикладу діяльності підприємства за звітний період (див. табл. 6), а також допоміжні розрахунки наведені в табл. 7.

Таблиця 7

Вихідні дані для визначення критичного обсягу виробництва

Показник	Види виробів					
	А	В	Г	Д	Є	Ж
Ціна 1 шт., тис. грн.	20	50	35	30	41,2	50
Змінні витрати на 1 шт., тис. грн.	13	30	24	20	28	35
Маржинальний дохід за 1 шт., тис. грн.	7	20	11	10	13,2	15
Частка виробу в сукупному обсязі реалізації, % (за даними гр. 7 табл. 6)	11,0	15,0	17,5	16,5	14,0	26,0
Постійні витрати на 1 шт., тис. грн.	2500					

Узагальнений маржинальний дохід визначається як сума добутків маржинального доходу за видами виробів на їх частку:

$$7 \cdot 0,11 + 20 \cdot 0,15 + 11 \cdot 0,175 + 10 \cdot 0,165 + 13,2 \cdot 0,14 + 15 \cdot 0,26 = 13,1 \text{ тис. грн.}$$

Критичний обсяг виробництва (точка беззбитковості)

$$Q_{\text{крит}} = \frac{2500}{13,1} = 191 \text{ од.,}$$

у тому числі (з округленням результатів до цілих)

$$Q_{\text{А}}^{\text{крит}} = 191 \cdot 0,11 = 21 \text{ од.};$$

$$Q_{\text{В}}^{\text{крит}} = 191 \cdot 0,15 = 29 \text{ од.};$$

$$Q_{\text{Г}}^{\text{крит}} = 191 \cdot 0,175 = 33 \text{ од.};$$

$$Q_{\text{Д}}^{\text{крит}} = 191 \cdot 0,165 = 32 \text{ од.};$$

$$Q_{\text{Є}}^{\text{крит}} = 191 \cdot 0,14 = 26 \text{ од.};$$

$$Q_{\text{Ж}}^{\text{крит}} = 191 \cdot 0,26 = 50 \text{ од.}$$

За такої структури обсягів виробництва підприємство матиме виручку, яка дорівнюватиме загальним витратам (постійним та змінним). Розрахунки для перевірки одержаних результатів наведені в табл. 8.

Таблиця 8

Розрахунки критичного обсягу виробництва за видами виробів

Вид виробів	Критичний обсяг виробництва $Q_{\text{крит}}$	Ціна за одиницю виробу p , тис. грн.	Змінні затрати $S_{\text{змін}}$, тис. грн.	Змінні затрати на $Q_{\text{крит}}$, $S_{\text{змін}}$, тис. грн. (гр. 1 \times гр. 3)	Постійні витрати $S_{\text{пост}}$, тис. грн.	Виручка від реалізації $V_{\text{крит}}$, тис. грн. (гр. 1 \times гр. 3)
а	1	2	3	4	5	6
А	21	20	13	273	×	420
В	29	50	30	870	×	1450
Г	33	35	24	792	×	1155
Д	32	30	20	640	×	960
Є	26	41,2	28	728	×	1071
Ж	50	50	35	1750	×	2500
Разом	191	×	×	5053	2500	7553

Сукупні витрати становлять $5053 + 2500 = 7553$ тис. грн.

Незначні розбіжності із сумою виручки (див. гр. 6 табл. 8) пояснюються округленням результатів розрахунків обсягів виробництва в одиницях.

У розглядуваному прикладі (див. гр. 1 табл. 6) фактичні обсяги реалізації за всіма видами виробів перевищували критичні. Це забезпечило підприємству прибуток від реалізації продукції у звітному періоді у розмірі 1000 тис. грн.

Якщо підприємство реалізує продукцію в умовах недосконалої конкуренції, тобто коли зі збільшенням обсягів реалізації зменшується ціна за одиницю продукції, пошук оптимальної позиції продукції підприємства на ринку можна продемонструвати на прикладі, проілюстрованому на рис. 8, вихідні дані для якого наведені в табл. 9.

Вихідні та розрахункові дані для визначення оптимальних обсягів реалізації продукції в умовах недосконалої конкуренції

Обсяг реалізації продукції Q , од.	Ціна за одиницю продукції p , тис. грн.	Виручка від реалізації V , тис. грн. (гр. 1 \times гр. 2)	Змінні затрати, тис. грн.		Повні витрати S , тис. грн. ($S_{\text{пост}} +$ гр. 5)	Прибуток (+), збиток (-) P , тис. грн. (гр. 3 – гр. 6)
			на одиницю продукції $s_{\text{змін}}$	на обсяг реалізації $S_{\text{змін}}$ (гр. 1 \times гр. 4)		
1	2	3	4	5	6	7
5	10	50	5,6	28	66	-16
10	10	100	3,7	37	75	+25
15	8	120	3,3	50	88	+32
20	7,3	146	2,8	56	94	+52
25	6,2	155	2,5	62	100	+55
30	5	150	2,9	87	125	+25
35	4,1	143	3,6	125	163	-20

Примітка. Постійні витрати $S_{\text{пост}} = 38$ тис. грн.

Водночас у цьому прикладі змінні витрати на одиницю продукції не залишаються однаковими при різних обсягах виробництва. Так, зі збільшенням обсягів виробництва вони зменшуються (наприклад, завдяки знижкам при купівлі сировини у великих обсягах), а в подальшому можуть збільшуватись (наприклад, за рахунок залучення більш віддалених постачальників чи сплати надбавок за понаднормову роботу).

Як випливає з даних табл. 9, максимальний прибуток підприємство отримає при обсязі реалізації 25 одиниць продукції. Прибуткова зона діяльності обмежена обсягами від 6 до 33 одиниць продукції. За її межами маржинального доходу недостатньо, щоб покрити постійні витрати підприємства, отже, підприємство зазнає збитків. Таким чином, якщо еластичність попиту перевищує одиницю, є дві точки критичного обсягу, де сукупні витрати дорівнюють виручці від реалізації. У наведеному прикладі — це 6 та 33 одиниці реалізованої продукції (див. рис. 8).

За заданими рівнями виручки та змінних затрат можна обчислити рівень постійних витрат, який відповідатиме максимальному прибутку. Аналогічно, виходячи із заданих рівнів інших взаємопов'язаних

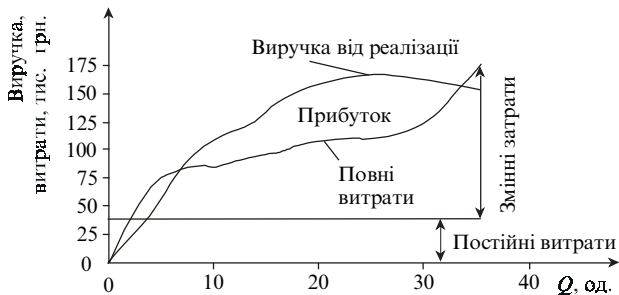

Рис. 8. Пошук оптимальних обсягів реалізації

чинників, можна послідовно розрахувати оптимальні рівні цін на продукцію та змінних затрат.

Підприємству слід уникати “ножиць”, тобто коли попит на його продукцію еластичний, а попит підприємства на споживані ресурси, наприклад на енергоносії, нееластичний.

4.5. Аналіз грошових потоків за напрямками діяльності підприємства

Будь-яке підприємництво можна вважати сукупністю фінансової, інвестиційної та операційної діяльності. Кожному із зазначених видів діяльності, які пов’язані між собою рухом коштів, властиві певні джерела надходження і напрямки витрачання цих коштів. Завдання фінансового аналітика — визначити структуру грошового потоку залежно від видів діяльності.

Приклад. Дані дод. 1.3 свідчать, що у звітному періоді найбільшу частку в надходженні коштів підприємство отримало від операційної діяльності, а у витрачанні — від інвестиційної. За цим видом діяльності витрачання в 5,5 раза перевищувало надходження коштів, що було спричинено одночасним збільшенням реальних і фінансових інвестицій. Аналізуючи наведені показники за період, що перевищує рік (3–5 років), слід порівняти темпи витрачання коштів на інвестиційну діяльність $\Delta IД$ з темпами чистого руху коштів від операційної діяльності $\Delta ЧОД$. Якщо $\Delta ЧОД > \Delta IД$, інвестиційна політика підприємства ефективна, якщо $\Delta ЧОД < \Delta IД$ — неефективна. Аналогічно можна по-

рівняти темпи витрачання коштів на фінансову діяльність з Δ ЧОД. Постійне збільшення грошових потоків свідчить про розвиток підприємства та його стабільний фінансово-економічний стан.

Контрольні питання

1. Основні показники, що характеризують фінансові результати діяльності підприємства.
2. Складові чистого прибутку і послідовність їх формування.
3. Грошовий потік і аналіз його структури.
4. Призначення і зміст аналізу структури та динаміки показників прибутку.
5. Чинники прибутку від реалізації продукції і методика їх кількісного визначення.
6. Визначення критичного обсягу реалізації за умов одно- та багатонаменклатурного виробництва.
7. Пошук оптимальної позиції підприємства на ринку в умовах недосконалої конкуренції.

АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ

5.1. Показники рентабельності

У фінансовому аналізі використовують різні показники рентабельності. Усі вони відносні й показують, скільки одиниць прибутку (балансового, чистого, операційного, оподаткованого тощо) отримують на одиницю реалізованої продукції (активів, виробничих фондів, власного капіталу тощо).

Інакше кажучи, при визначенні показників рентабельності в чисельнику завжди буде прибуток. Сукупність показників рентабельності всебічно відбиває ефективність виробничої (операційної), інвестиційної та фінансової діяльності підприємства і відповідає інтересам учасників економічного процесу (рис. 9) [41].

Основні показники рентабельності, наведені в табл. 10, розраховують за вихідними даними фінансової звітності, а саме: за формами № 1 “Баланс” і № 2 “Звіт про фінансові результати” (див. дод. 1.1 і 1.2 з вихідними даними для наскрізного прикладу). Розширений перелік показників рентабельності наведений у дод. 2.

На рівень показників рентабельності, які, по суті, є узагальнюючими, впливає багато чинників, що відбивають різні аспекти діяльності підприємства. Певна річ, позитивні чинники сприяють підвищенню рентабельності. Завдання фінансового аналітика — кількісно оцінити вплив кожного чинника на рентабельність, тобто оцінити саме його внесок. Регулюючи розмір чинників з урахуванням їх взаємозв'язку, можна досягти бажаного рівня рентабельності.

5.2. Факторний аналіз рентабельності реалізованої продукції [42]

Визначимо вплив на зміну рентабельності таких чинників, як зміна цін та собівартості реалізованої продукції.

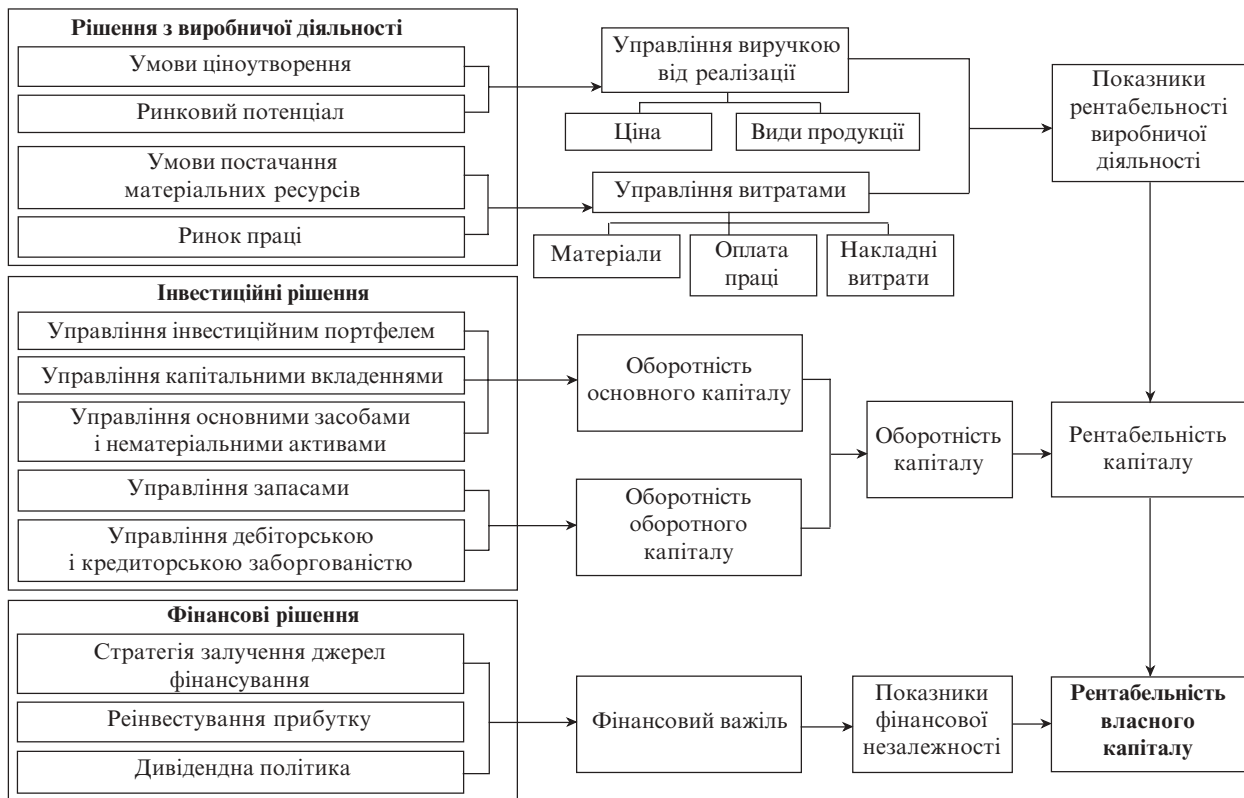

Рис. 9. Управлінські рішення за основними видами діяльності підприємства і показники рентабельності

Основні показники рентабельності

Рентабельність	Формула для розрахунку	Джерело інформації
1. Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності R_Q^o	$\frac{\text{Операційний прибуток}}{\text{Чиста виручка від реалізації}}$	$\frac{\text{ф. № 2, р. 100}}{\text{ф. № 2, р. 035}}$
2. Реалізованої продукції за прибутком від реалізації R_Q	$\frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Чиста виручка від реалізації}}$	$\frac{\text{ф. № 2, р. 05} - \text{р. 070} - \text{р. 080}}{\text{ф. № 2, р. 035}}$
3. Реалізованої продукції за чистим прибутком $R_Q^ч$	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чиста виручка від реалізації}}$	$\frac{\text{ф. № 2, р. 220}}{\text{ф. № 2, р. 035}}$
4. Капіталу (активів) R_A	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Актив балансу}^*}$	$\frac{\text{ф. № 2, р. 220}}{\text{ф. № 1, р. 280}}$
5. Власного капіталу $R_{ВК}$	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}^*}$	$\frac{\text{ф. № 2, р. 220}}{\text{ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 630}}$
6. Виробничих фондів $R_{ВФ}$	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виробничі фонди}^*}$	$\frac{\text{ф. № 2, р. 220}}{\text{ф. № 1, р. 030} + \text{р. 100} + \text{р. 120}}$

* Розраховують як середню арифметичну за даними на початок та завершення звітного періоду.

Позначимо рентабельність продукції попереднього та звітного періодів відповідно R_{Q0} та R_{Q1} . Загальна зміна рентабельності

$$\Delta R_Q = R_{Q1} - R_{Q0}.$$

Рентабельність реалізованої продукції

$$R_{Q0} = \frac{P_0}{V_0}; \quad R_{Q1} = \frac{P_1}{V_1},$$

де P_0, P_1 — прибуток від реалізації продукції за період відповідно попередній та звітний,

$$P_0 = V_0 - S_0; \quad P_1 = V_1 - S_1;$$

S_0, S_1 — собівартість реалізованої продукції за період відповідно попередній та звітний; V_0, V_1 — чиста виручка від реалізації продукції за період відповідно попередній та звітний.

Тоді

$$R_{Q0} = \frac{V_0 - S_0}{V_0}; \quad R_{Q1} = \frac{V_1 - S_1}{V_1}.$$

Вплив на зміну рентабельності цінового чинника ΔR_P розраховують за методом ланцюгових підстановок. При цьому поки що припускаємо, що собівартість не змінюється, тобто залишається на рівні попереднього року:

$$R_P = \frac{V_1 - S_0}{V_1} - \frac{V_0 - S_0}{V_0}.$$

Припускаючи, що виручка від реалізації не змінюється, а береться на рівні звітного року, вплив фактора змін собівартості

$$R_S = \frac{V_1 - S_1}{V_1} - \frac{V_1 - S_0}{V_1}.$$

Сума впливу двох наведених чинників відповідає загальній зміні рентабельності за період

$$\Delta R_Q = \Delta R_P + \Delta R_S.$$

Приклад розрахунку (за вихідними даними табл. 4 або 6):

$$R_{Q0} = \frac{777}{9167} = 0,0847, \text{ або } 8,47 \text{ коп. (на 1 грн);}$$

$$R_{Q1} = \frac{1000}{10000} = 0,10, \text{ або } 10 \text{ коп. (на 1 грн);}$$

$$\Delta R_Q = 0,10 - 0,0847 = 0,0153, \text{ або } 1,53 \text{ коп. (на 1 грн);}$$

$$\Delta R_P = \frac{10000 - 8390}{10000} - \frac{9167 - 8390}{9167} = 0,0763, \text{ або } 7,63 \text{ коп. (на 1 грн);}$$

$$R_S = \frac{10000 - 9000}{10000} - \frac{10000 - 8390}{10000} = -0,061, \text{ або } -6,1 \text{ коп. (на 1 грн);}$$

$$\Delta R_Q = \Delta R_P + \Delta R_S = 0,0763 - 0,061 = 0,0153, \text{ або } 1,53 \text{ коп. (на 1 грн).}$$

Отже, рентабельність реалізованої продукції збільшилась завдяки підвищенню цін. Водночас збільшення собівартості зменшило рентабельність. Якщо зміни рентабельності (0,0153) узяти за 100 %, то вплив ціни дорівнюватиме +498,7 %, а собівартості — -398,7 %. Інакше кажучи, завдяки підвищенню цін (при стабільній собівартості) рентабельність могла збільшитись майже в 5 разів $\left(\frac{0,0763}{0,0153} = 4,99\right)$. Але збільшення собівартості (за умов стабільних цін реалізації) призвело до зменшення рентабельності майже в 4 рази $\left(\frac{0,061}{0,0153} = 3,99\right)$.

табельність могла збільшитись майже в 5 разів $\left(\frac{0,0763}{0,0153} = 4,99\right)$. Але збільшення собівартості (за умов стабільних цін реалізації) призвело до зменшення рентабельності майже в 4 рази $\left(\frac{0,061}{0,0153} = 3,99\right)$.

5.3. Аналіз рентабельності капіталу (активів)

Рентабельність капіталу (активів), або економічна рентабельність [37], визначається за формулою

$$R_A = \frac{P_Q}{A},$$

де P_Q — прибуток від реалізації продукції; A — активи (валюта балансу).

Якщо чисельник і знаменник помножити на чисту виручку від реалізації продукції V , то рентабельність активів можна вважати добутком двох показників-співмножників, а саме: рентабельності реалізованої продукції R_Q та ресурсовіддачі, або оборотності активів O_A , або коефіцієнта трансформації K_T . Економічний зміст коефіцієнта K_T полягає в тому, що він показує, скільки виручки підприємство отримує від реалізації з кожної грошової одиниці, вкладеної в активи підприємства, тобто

$$R_A = \frac{P_Q V}{A V} = \frac{P_Q V}{V A} = R_Q O_A.$$

У розглядуваному прикладі рентабельність капіталу за звітний період

$$R_A = \frac{P_Q}{A} = \frac{1000}{\frac{8000+8730}{2}} \cdot 100 \approx 12\%,$$

або

$$R_A = \frac{P_Q V}{VA} = R_Q O_A = \frac{1000}{10000} \cdot \frac{10000}{\frac{8000+8730}{2}} = 0,1 \cdot 1,195 \cdot 100 \approx 12\%.$$

Взаємозв'язок впливу на рентабельність капіталу (активів) двох чинників — рентабельності реалізації та оборотності капіталу — показано на рис. 10.

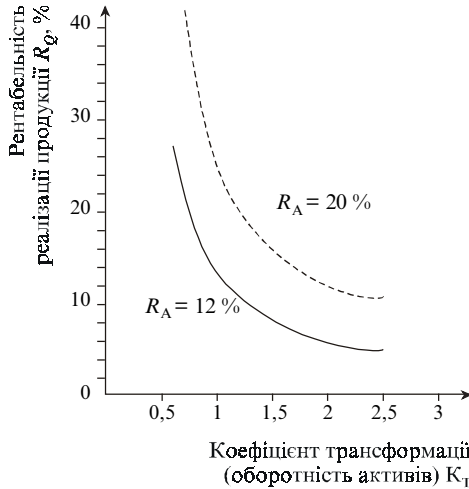

Рис. 10. Двофакторна модель рентабельності активів (крива трансформації)

Кожна точка кривої трансформації показує, яким має бути поєднання рентабельності продукції і оборотності капіталу, щоб рентабельність капіталу становила 12 % (суцільна лінія). Штрихова лінія відповідає рентабельності активів у розмірі 20 %.

Регулювання рентабельності капіталу зводиться до впливу на рентабельність продукції та оборотність активів. Якщо рентабельність продукції збільшити неможливо, то, збільшуючи оборотність залучених ресурсів, збільшують рентабельність капіталу.

Оборотність капіталу в цілому та його складових (основних та обігових коштів, у тому числі запасів, дебіторської заборгованості, коштів тощо) має виняткове значення для оцінювання фінансового стану підприємства, його ділової активності.

Показники оборотності капіталу разом з формулами для їх визначення, узгодженими з діючими формами фінансової звітності, наведені в дод. 2.

5.4. Аналіз рентабельності власного капіталу

У практиці фінансового аналізу в розвинених країнах рентабельність власного капіталу вважають найважливішим підсумковим показником, де фокусуються результати всіх напрямків діяльності підприємства [17; 30; 31; 41]. При цьому розглядаються три- і п'ятифакторні моделі рентабельності.

5.4.1. Трифакторна модель рентабельності власного капіталу

Ще понад 100 років тому фінансові менеджери фірми “Дюпон” [41] запропонували рентабельність власного капіталу R_{BK} визначати як добуток рентабельності реалізації за чистим прибутком R_Q^* , оборотності активів O_A та коефіцієнта фінансової залежності (відношення сукупного капіталу до власного) $K_{ФЗ}$, тобто

$$R_{BK} = R_Q^* \cdot O_A \cdot K_{ФЗ} = \frac{P}{BK} = \frac{P}{V} \cdot \frac{V}{A} \cdot \frac{A}{BK},$$

де P — чистий прибуток; V — чиста виручка від реалізації продукції; A — активи; Π — пасиви.

Отже, рентабельність власного капіталу залежить від змін рентабельності продукції (операційна діяльність підприємства), ресурсовіддачі (інвестиційна діяльність) і співвідношення сукупного та позикового капіталу (фінансова діяльність). Це ілюструє рис. 9.

* Можливі варіанти відповідно до показника прибутку, за яким обчислюється рентабельність власного капіталу: балансовий, чистий, операційний, від реалізації продукції, тощо.

Приклад. Чистий прибуток становить 840 тис. грн, середньорічний розмір власних коштів — 5240 тис. грн (р. 380, 430 та 630 форми № 1), чиста виручка від реалізації — 10000 тис. грн, середньорічна валюта балансу — 8365 тис. грн.

Розрахуємо рентабельність власного капіталу за звітний період (за вихідними даними дод. 1.1 та 1.2):

$$R_{\text{ВК}} = \frac{840}{5240} = \frac{840}{10000} \cdot \frac{10000}{8365} \cdot \frac{8365}{5240} =$$

$$= 0,084 \cdot 1,195 \cdot 1,596 = 0,16, \text{ або } 16\%.$$

З наведеної трифакторної моделі рентабельності власного капіталу випливає, що на її значення істотно впливає збільшення частки позикових коштів, тобто так званий фінансовий ліверидж (важіль), який супроводжується підвищенням ризику втрати підприємством фінансової незалежності.

З огляду на цей ризик фінансовий аналітик визначає і регулює рівень фінансового важеля, з'ясує, на скільки відсотків зміниться рентабельність власного капіталу при зміні валового прибутку (ВП) на 1 % за умов різних часток позикового капіталу в пасивах підприємства.

Проілюструємо дію фінансового важеля на прикладі, наведеному на рис. 11 та в табл. 11.

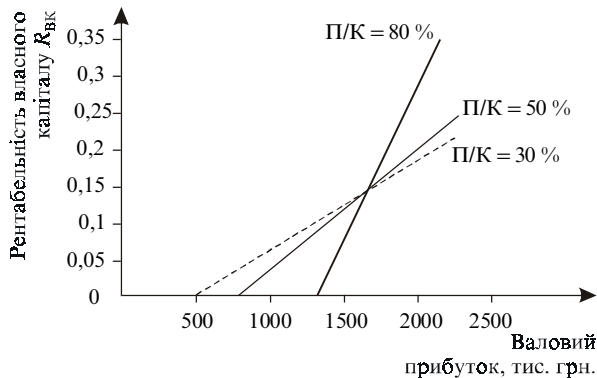

Рис. 11. Фінансовий ліверидж (важіль)

Рівень фінансового важеля

Номер рядка	Показник	Частка позикового капіталу П/К, %								
		30			50			80		
1	Капітал, тис. грн., разом	8000			8000			8000		
2	У тому числі: Власний капітал, тис. грн.	5600			4000			1600		
3	Позиковий капітал, тис. грн.	2400			4000			6400		
4	Прибуток до сплати відсотків і податку, валовий прибуток (варіанти), тис. грн.	1300	1500	2000	1300	1500	2000	1300	1500	2000
5	Відсотки за позики (20 % × р. 3)	480	480	480	800	800	800	1280	1280	1280
6	Прибуток, тис. грн. (р. 4 – р. 5)	820	1020	1520	500	700	1200	20	220	720
7	Податок на прибуток, тис. грн. (30 % × р. 6)	246	306	456	150	210	360	6	66	216
8	Чистий прибуток, тис. грн. (р. 6 – р. 7)	574	714	1064	350	490	840	14	154	504
9	Рентабельність власного капіталу, % (р. 8 : р. 2)	0,102	0,127	0,19	0,087	0,122	0,21	0,009	0,096	0,315

Аналогічно до дії механічного важеля, що передбачає внаслідок прикладання невеликих зусиль отримання помітного результату, дія фінансового важеля полягає в тому, що незначні зміни валового прибутку можуть спричинити істотні зміни рентабельності власного капіталу.

Рівень фінансового важеля

$$РФВ = \frac{\Delta R_{ВК}, \%}{\Delta ВП, \%};$$

$$РФВ_{П/К=30\%} = \frac{\frac{0,19 - 0,102}{0,102} \cdot 100}{\frac{2000 - 1300}{1300} \cdot 100} = \frac{86,27}{53,85} = 1,60;$$

$$РФВ_{П/К=50\%} = \frac{\frac{0,21 - 0,087}{0,087} \cdot 100}{53,85} = \frac{141,38}{53,85} = 2,62;$$

$$РФВ_{П/К=80\%} = \frac{\frac{0,315 - 0,009}{0,009} \cdot 100}{53,85} = \frac{3400}{53,85} = 63,14.$$

Якщо частка позикового капіталу становить 30 %, то зміна валового прибутку на 1 % спричинює збільшення $R_{ВК}$ на 1,6 %, при П/К = 50 % — на 2,62 %, при П/К = 80 % — на 63,14 %. Точка перетину на рис. 11 відповідає валовому прибутку 1600 тис. грн, тобто значення показника $R_{ВК}$ не змінюється при різних значеннях П/К (фінансовий важіль нейтральний). Якщо прибуток менший, підприємству доцільно нарощувати капітал за критерієм $R_{ВК}$, використовуючи власні джерела (від'ємний фінансовий важіль), якщо прибуток більший, доцільно залучати позикові кошти (додатний важіль).

Слід зважати також на зворотний напрямок дії фінансового важеля. При незначному зменшенні валового прибутку рентабельність власного капіталу істотно знизиться на підприємстві з високим фінансовим важелем і несуттєво — з низьким.

5.4.2. П'ятифакторна модель рентабельності власного капіталу [42]

Перелік показників-співмножників, що визначають рентабельність власного капіталу, можна розширити. Йдеться про такі важливі показники фінансового стану підприємства, як ліквідність, оборотність поточних активів, співвідношення термінових зобов'язань і капіталу підприємства.

Розширена формула для визначення впливу чинників на рентабельність власного капіталу має вигляд

$$R_{\text{ВК}} = \frac{P}{\text{ВК}} = \frac{P}{V} \cdot \frac{A}{\text{ВК}} = \Pi \cdot \frac{\text{ПП}}{A} \cdot \frac{\text{ПА}}{\text{ПП}} \cdot \frac{V}{\text{ПА}},$$

де ПА, ПП — відповідно поточні активи та пасиви за даними балансу підприємства.

П'ятифакторна модель включає такі показники: рентабельність реалізації, коефіцієнт фінансової залежності, частка термінових зобов'язань у валюті балансу, коефіцієнт загального покриття (поточної платоспроможності), оборотність поточних активів.

Для розглядуваного наскрізного прикладу рентабельність власного капіталу за звітний період обчислюється як добуток наведених показників:

$$R_{\text{ВК}} = \frac{840}{5240} = \frac{840}{10000} \cdot \frac{8365}{5240} \cdot \frac{1975}{8365} \cdot \frac{4170}{1975} \cdot \frac{10000}{4170} = 0,084 \cdot 1,596 \cdot 0,236 \cdot 2,11 \cdot 2,398 = 0,16, \text{ або } 16\%,$$

де 1975, 4170 — середньорічні поточні пасиви і поточні активи.

Наведену формулу з метою розширення аналітичних висновків можна доповнити таким співмножником, як коефіцієнт реінвестування чистого прибутку K_p (частка чистого прибутку, що спрямовується на нагромадження; за визначенням [3] — нерозподілений прибуток). У результаті отримаємо коефіцієнт нарощування власного капіталу за рахунок прибутку $\Delta \text{ВК}_p$, який визначається відношенням реінвестованого прибутку до власного капіталу:

$$\Delta \text{ВК}_p = \frac{P_r}{\text{ВК}} \cdot \frac{A}{\text{ВК}} \cdot \frac{\text{ПП}}{A} \cdot \frac{\text{ПА}}{\text{ПП}} \cdot \frac{V}{\text{ПА}} \cdot \frac{P_r}{P},$$

де P_r — частка реінвестованого прибутку.

У розглядуваному прикладі $R_{\text{ВК}}$ за розміром власного капіталу на початок звітної періоду

$$R'_{\text{ВК}} = \frac{840}{4500 + 150 + 40} = 0,1791.$$

Коефіцієнт реінвестування чистого прибутку

$$K_p = \frac{P_r}{P} = \frac{600}{840} = 0,714,$$

де 600 — реінвестований (нерозподілений) прибуток, тис. грн.

Темп збільшення власного капіталу

$$\Delta \text{ВК} = R'_{\text{ВК}} \frac{P_r}{P} = 0,1791 \cdot 0,714 = 0,1279, \text{ або } 12,8 \%$$

Перевірка за даними балансу: $\frac{5290}{4690} \cdot 100 - 100 = 12 \%$, де 5290 —

власний капітал на кінець звітної періоду (без урахування його збільшення за рахунок пайових внесків), тис. грн.

Підвищення рентабельності власного капіталу і коефіцієнта реінвестування прибутку за умов збереження пропорцій між фінансовими показниками, визначеними за три- або п'ятифакторною моделлю, детермінує темп збільшення виручки від реалізації продукції [23]:

$$\Delta V = \frac{K_p R_{\text{ВК}}}{1 - K_p R_{\text{ВК}}}.$$

У розглядуваному прикладі прогнозний рівень темпу збільшення виручки

$$\Delta V = \frac{0,714 \cdot 0,16}{1,0 - 0,714 \cdot 0,16} = \frac{0,114}{0,886} = 0,129, \text{ або } 12,9 \%$$

5.5. Аналіз рентабельності виробничих фондів [42]

Факторна модель рентабельності виробничих фондів може бути подана так:

$$R_{\text{в.ф}} = \frac{P}{\text{ОВФ} + \text{ОбВФ}} = \frac{\frac{P}{V}}{\frac{\text{ОВФ}}{V} + \frac{\text{ОбВФ}}{V}} = \frac{1 - \frac{S}{V}}{\frac{\text{ОВФ}}{V} + \frac{\text{ОбВФ}}{V}} = \frac{1 - \left(\frac{3\Pi}{V} + \frac{M}{V} + \frac{A_m}{V} \right)}{\frac{\text{ОВФ}}{V} + \frac{\text{ОбВФ}}{V}},$$

де $\frac{P}{V}$ — рентабельність продукції; $\frac{S}{V}$ — витрати на 1 грн продукції

за повною собівартістю; $\frac{3\Pi}{V}$, $\frac{M}{V}$, $\frac{A_m}{V}$ — частка відповідно зарплати, вартості матеріалів та амортизації у реалізованій продукції V ; ОВФ , ОбВФ — середня за період вартість виробничих фондів відповідно основних та оборотних;

$\frac{\text{ОВФ}}{V}$ — фондомісткість продукції за основними виробничими фондами;

$\frac{\text{ОбВФ}}{V}$ — коефіцієнт закріплення обігових коштів.

Кількісну оцінку впливу окремих чинників на рівень рентабельності виробничих фондів визначають методом ланцюгових підстановок або інтегральним методом оцінювання впливу чинників.

Наведемо приклад аналізу впливу чинників на рівень рентабельності виробничих фондів. Вихідні дані та розрахункові показники наведені в табл. 12, першоджерело даних — дод. 1.1 та 1.2.

Рівень рентабельності виробничих фондів за звітний рік становить 26,29 %, а за попередній — 22,49 %, тобто рентабельність збільшилась на 3,8 пункта.

Вихідні дані для факторного аналізу рентабельності виробничих фондів

Номер рядка	Показник	Період	
		звітний	попередній
1	Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.	1200	967
2	Чиста виручка від реалізації продукції, тис. грн.	10000	9167
3	Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	2650	2400*
4	Середньорічна вартість оборотних виробничих фондів (запасів), тис. грн.	1915	1900*
5	Середньорічна вартість виробничих фондів (р. 3 + р. 4), тис. грн.	4565	4300
6	Коефіцієнт фондомісткості продукції (р. 3 : р. 2), коп. на 1 грн	26,50	26,18
7	Коефіцієнт закріплення обігових коштів (р. 4 : р. 2), коп. на 1 грн	19,15	20,73
8	Рентабельність реалізованої продукції (р. 1 : р. 2), коп. на 1 грн	12,0	10,55
9	Рентабельність виробничих фондів (р. 1 : р. 5), коп. на 1 грн	26,29	22,49

* Умовно береться як середньорічна вартість.

Вплив чинників на зміну рівня рентабельності розраховують методом ланцюгових підстановок.

1. Збільшення частки прибутку на 1 грн реалізованої продукції спричинило підвищення рівня рентабельності на 3,09 пункта (25,58 – 22,49), де $25,58 = 12 : (26,18 + 20,73) \cdot 100 \%$.

Інакше кажучи, визначаємо, на скільки пунктів змінився б рівень рентабельності фондів, якби вони використовувались з ефективністю попереднього періоду. Тим самим виокремлюємо вплив прибутку реалізованої продукції.

2. Збільшення фондомісткості, або зменшення фондовіддачі основних виробничих фондів, призвело до зниження рентабельності фондів на 0,17 пункта (25,41 – 25,58), де $25,41 = 12 : (26,5 + 20,73) \cdot 100 \%$.

У цьому разі виключається вплив коефіцієнта закріплення обігових коштів, оскільки в розрахунку він береться на рівні попереднього періоду.

3. Зменшення коефіцієнта закріплення оборотних виробничих фондів, тобто прискорення їх оборотності, спричинило підвищення рентабельності виробничих фондів на 0,88 пункта (26,29 – 25,41).

Таким чином, рентабельність фондів за наведеними чинниками загалом підвищилася на 3,8 пункта (3,09 – 0,17 + 0,88), що відповідає загальній зміні рентабельності фондів за звітний період порівняно з попереднім.

Контрольні питання

1. Поняття та основні показники рентабельності.
2. Основні чинники рентабельності реалізованої продукції і методика їх кількісного визначення.
3. Двофакторна модель рентабельності капіталу (активів).
4. Трифакторна модель рентабельності власного капіталу.
5. П'ятифакторна модель рентабельності власного капіталу.
6. Показники оборотності капіталу та їх вплив на показники рентабельності.
7. Поняття фінансового важеля і його вплив на рентабельність власного капіталу.
8. Основні чинники рентабельності виробничих фондів і методика їх кількісного визначення.

АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

6.1. Поняття і складові собівартості

Собівартість продукції — один з найважливіших показників фінансового аналізу. У ньому фокусуються у грошовому вираженні витрати матеріально-технічних, трудових та фінансових ресурсів у зв'язку з підготовкою, організацією, веденням виробництва та реалізацією продукції. Собівартість належить до вирішальних чинників, що впливають на прибуток підприємств і показники рентабельності.

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її відображення у фінансовій звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”.

Залежно від мети та предмета аналізу використовують різні класифікаційні ознаки витрат. Розглянемо основні з них.

Класифікацію за рахунками класу 9 здійснюють згідно з діючим Планом рахунків бухгалтерського обліку, що був запроваджений одночасно з міжнародними стандартами фінансової звітності, тобто з 1 січня 2000 р. Згідно з класифікацією облік витрат виконують так:

- собівартість реалізації;
- загальновиробничі витрати;
- адміністративні витрати;
- витрати на збут;
- інші операційні витрати;
- втрати від участі в капіталі;
- інші витрати.

Такий розподіл витрат не має аналогів у вітчизняній практиці. Істотна особливість наведеної класифікації полягає в тому, що, оскільки “собівартість реалізованої продукції” не включає адміністративних витрат і витрат на збут, з'являється можливість визначити витрати на виробництво без переключень та застосування штучних методів розподілу накладних витрат за видами продукції. Витрати за наведеними статтями відображають у розд. I форми № 2 “Звіту про фінансові результати” (дод. 1.2).

Класифікація за економічними елементами операційних витрат: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизація; інші операційні витрати (собівартість реалізованих виробничих запасів, сумнівні борги та втрати від знецінення запасів, визнані економічні санкції тощо). Дані про економічні елементи витрат обліковуються за класом 8 Плану рахунків і відображаються у фінансовій звітності (форма № 2, розд. II “Елементи операційних витрат”). Витрати за цією ознакою визначають по підприємству в цілому з метою аналізу структури витрат (вертикальний аналіз), порівняння її зі структурою економічних елементів витрат інших підприємств галузі, а також аналізу динаміки зміни економічних елементів витрат у часі (горизонтальний аналіз), виявлення тенденцій змін (трендовий аналіз).

Класифікація за калькуляційними статтями собівартості на одиницю продукції (робіт, послуг). Собівартість реалізованих товарів визначають за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”. Собівартість реалізованої продукції складається з виробничої собівартості продукції, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормованих виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції включаються:

- прями матеріальні витрати (вартість сировини та основних матеріалів, купованих напівфабрикатів та комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів), які можуть бути віднесені безпосередньо до оплати праці;
- прями витрати на оплату праці;
- інші прями витрати (інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об’єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плати за оренду земельних і майнових паїв, амортизація тощо);
- загальновиробничі витрати (витрати на управління виробництвом, амортизація основних засобів загальновиробничого призначення, витрати на вдосконалення технології і організації виробництва, витрати на опалення, освітлення, охорону праці та техніку безпеки, оплату простоїв тощо).

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції встановлює підприємство.

Витрати, пов’язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції, поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати. Основна

мета калькулювання собівартості на одиницю продукції — проаналізувати витрати за калькуляційними статтями у часі, порівняти витрати на виробництво продукції з ринковими цінами, визначити її прибутковість або збитковість, оцінити власну конкурентоспроможність і в разі потреби скоригувати структуру виробничої програми.

Класифікація витрат за ознакою залежності їх розміру від обсягів виробництва: змінні та постійні (див. підрозд. 4.4).

Класифікація витрат за способом віднесення на собівартість продукції: прямі та непрямі. Використовують її для складання калькуляцій на одиницю продукції, а також для розподілу непрямих витрат за економічними елементами (табл. 13). До прямих належать технологічні витрати матеріалів та заробітна плата працівників, до непрямих — витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом: загально-виробничі витрати, адміністративні витрати і витрати на збут.

Таблиця 13

Розподіл непрямих витрат за економічними елементами

Розподіл за елементами	Дебет рахунків за елементами	Кредит рахунків
Собівартості реалізованої продукції	Матеріальні витрати (80)*; витрати на оплату праці (81); відрахування на соціальні заходи (82); амортизація (83); інші операційні витрати (84); платежі до бюджету (88)	Собівартість реалізації (90)
Загально-виробничих витрат		Загально-виробничі витрати (91)
Адміністративних витрат		Адміністративні витрати (92)
Витрат на збут		Витрати на збут (93)

* У дужках наведені номери рахунків, узяті з [7].

На рахунку 91 “Загально-виробничі витрати” за місцями виникнення, центрами відповідальності та статтями обліковуються такі непрямі витрати: на управління виробництвом; амортизацію основних засобів і нематеріальних активів загально-виробничого призначення (цехового, дільничного, лінійного); утримання, експлуатацію та операційну оренду основних засобів; удосконалення технології і організацію виробництва та обслуговування виробничих процесів; охорону праці й довкілля та ін.

На рахунку 92 “Адміністративні витрати” обліковуються і в подальшому розподіляються загальногосподарські витрати, у тому числі загальні корпоративні витрати на утримання: адміністративно-управлінського персоналу, основних засобів і нематеріальних активів загальногосподарського призначення; на зв’язок; судові; представницькі та ін.

Непрямі витрати обліковуються також на рахунку 93 “Витрати на збут” — це витрати на утримання підрозділів, що займаються маркетингом, збутом, рекламою, витрати на тару та ін. [21].

Класифікація витрат за місцями виникнення: цехи, дільниці, бригади, функціональні підрозділи (використовують для відповідного контролю та аналізу собівартості).

Аналіз собівартості продукції за наведеними класифікаційними ознаками має на меті підвищити ефективність виробничої і управлінської діяльності підприємства завдяки виявленим резервам зниження витрат.

Факторний аналіз собівартості продукції передбачає аналіз [42]:

- динаміки операційних витрат;
- чинників зміни витрат на 1 грн реалізованої продукції за порівнянними і непорівнянними виробами, а також за групами продукції за віком їх випуску;
- впливу на собівартість окремих груп продукції за рівнем їх рентабельності;
- структури операційних витрат за економічними елементами;
- собівартості за калькуляційними статтями витрат.

6.2. Аналіз динаміки операційних витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції

Вихідні дані для цього аналізу, що відповідають наскрізному прикладу (див. дод. 1.2), наведені в табл. 14.

Операційні витрати за попередній період становлять 8390 тис. грн, за звітний — 9000 тис. грн. Збільшення витрат спричинюється збільшенням матеріальних витрат: сукупні витрати збільшились на 7,27 %, а матеріальні — на 11,66 % (їх частка в сукупних витратах найбільша — 50 %).

Вихідні дані для аналізу динаміки операційних витрат

тис. грн

Номер рядка	Показник	Період		Відхилення	
		попередній	звітний	абсолютні (гр. 2 – – гр. 1)	відносні (гр. 3 : гр. 1 × × 100 %)
а	б	1	2	3	4
1	Виручка від реалізації продукції	9167	10000	833	9,09
2	Матеріальні витрати	4030	4500	470	11,66
3	Витрати на оплату праці	2925	2975	50	1,71
4	Відрахування на соціальні заходи	1125	1145	20	1,78
5	Амортизація	150	200	50	33,3
6	Інші операційні витрати	160	180	20	12,5
7	Операційні витрати разом (р. 2 + р. 3 + р. 4 + р. 5 + р. 6)	8390	9000	610	7,27

Витрати на 1 грн вартості реалізованої продукції:
за попередній період

$$\frac{8390}{9167} = 0,9152 \text{ грн} = 91,52 \text{ коп.};$$

за звітний період

$$\frac{9000}{10000} = 0,9 \text{ грн} = 90,0 \text{ коп.}$$

Витрати зменшилися на 1,66 % завдяки тому, що темпи збільшення виручки від реалізації продукції перевищили темпи збільшення собівартості відповідно на 9,09 та 7,27 %. Випередження становить 1,82 пункта.

Витрати на 1 грн реалізованої продукції за звітний період у порівнянних цінах становлять $\frac{S_{1,0}}{V_{1,0}} = \frac{6571}{7266,5} = 90,43$ коп., що нижче, ніж за попередній період, на 1,19 %.

Розрахунки виконані за даними табл. 6 (див. підрозд. 4.3).

6.3. Аналіз впливу чинників зміни витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції

Витрати на 1 грн вартості реалізованої продукції змінюються зі зміною цін реалізації продукції, собівартості одиниці продукції та структури виробництва.

Методику кількісного оцінювання впливу наведених чинників розглянемо на наскрізному прикладі.

Вихідні дані та проміжні розрахункові показники для подальшого аналізу наведені в табл. 15 і доповнюють дані табл. 6.

З метою кількісного оцінювання впливу на рівень відносних витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції таких чинників, як зміни цін на продукцію, собівартість та структурні (асортиментні) зміни, в аналізі потрібно виокремити порівнянні та непорівнянні вироби. У розглядуваному прикладі до першої групи належать вироби А, В, Г, Д, Є, до другої — Б і Ж. Аналітичні розрахунки, що виконані за вихідними даними табл. 15, наведені в табл. 16.

За гр. 3 (табл. 16) для непорівнянної групи виробів замість середніх фактичних витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції визначаємо відношення суми фактичних витрат на виробництво у звітному періоді до фактичної вартості продукції в попередньому періоді. У роз-

глядуваному прикладі маємо $\frac{2522}{1600} = 157,62$ коп.

Сукупні витрати на 1 грн вартості реалізованої продукції за звітний період порівняно з попереднім зменшилися на 1,52 коп.: у тому числі у групі порівнянних виробів витрати зменшилися на 7,42 коп., а в групі непорівнянних виробів, навпаки, збільшилися на 5,9 коп. У свою чергу, у першій групі витрати на 1 грн вартості реалізованої продукції зменшилися завдяки ціновому та структурному чинникам і збільшилися унаслідок підвищення собівартості одиниці продукції. Значне збільшення витрат у групі непорівнянних виробів зумовлене насамперед збільшенням собівартості та структурними змінами.

Таблиця 15

Вихідні дані та проміжні розрахункові показники для аналізу собівартості продукції

Вид виробів	Вік випуску, років	Обсяг реалізації, од., за період		Ціна за одиницю, тис. грн., за період		Собівартість одиниці продукції, тис. грн., за період			Виручка від реалізації, тис. грн., за період		Собівартість реалізованої продукції, тис. грн., за період			Прибуток від реалізації, тис. грн., за період		Рентабельність продукції за період	
		звітний	попередній	звітний	попередній	звітний		попередній	звітний (гр. 3 × гр. 5)	попередній (гр. 4 × гр. 6)	звітний		звітний (гр. 10 – гр. 13)	попередній (гр. 11 – гр. 14)	звітний (гр. 15 гр. 10)	попередній (гр. 16 гр. 11)	
						план	факт				план	факт					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
А	> 8	55	80	20	19	19,5	18	17,3	1100	1520	1072	990	1384	110	136	0,100	0,089
Б	7	—	160	—	10	—	—	11,32	—	1600	—	—	1812	—	-212	—	-0,132
В	5	30	46	50	39,9	40,0	47,7	35,9	1500	1835	1200	1430	1651	70	184	0,047	0,10
Г	2	50	55	35	35	31,9	30	29,8	1750	1925	1595	1500	1639	250	286	0,143	0,149
Д	4	55	79	30	23,5	23,6	22,1	18,77	1650	1857	1298	1215	1483	435	374	0,264	0,201
Є	2	34	10	41,2	43	38,5	39,5	42,1	1400	430	1309	1343	421	57	9	0,041	0,021
Ж	1	52	—	50	—	50,5	48,5	—	2600	—	2626	2522	—	78	—	0,03	—
Разом	—	—	—	—	—	—	—	—	10000	9167	9100	9000	8390	1000	777	0,10	0,085

Аналіз впливу чинників змін витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції

Вид виробів	Витрати на 1 грн реалізованої продукції, коп., за період		Фактичні витрати на 1 грн реалізованої продукції за цінами попереднього періоду	Структура продукції за вартістю, частки од., за період		Зміни витрат на 1 грн реалізованої продукції, коп.				
	попередній	звітний		попередній	звітний	разом	у тому числі за рахунок змін			
							собівартості	ціни реалізації	структури виробництва	
а	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	Розрахунки за даними табл. 15					Розрахунки за даними табл. 16				
	$\frac{\text{гр. 14}}{\text{гр. 11}}$	$\frac{\text{гр. 13}}{\text{гр. 10}}$	$\frac{\text{гр. 3} \times \text{гр. 8}}{\text{гр. 3} \times \text{гр. 6}}$	До суми гр. 11	До суми гр. 10	$\text{гр. 7} + \text{гр. 8} + \text{гр. 9}$	$(\text{гр. 3} - \text{гр. 1}) \times \text{гр. 5}$	$(\text{гр. 2} - \text{гр. 3}) \times \text{гр. 5}$	$(\text{гр. 5} - \text{гр. 4}) \times \text{гр. 1}$	
1. Порівнянні вироби:										
А	91,05	90,0	94,74	0,17	0,11	-5,57	+0,41	-0,52	-5,46	
В	89,97	95,33	119,55	0,20	0,15	-3,69	+4,44	-3,63	-4,50	
Г	85,14	85,71	85,71	0,21	0,175	-1,88	+0,10	0,00	-2,98	
Д	79,86	73,66	94,04	0,20	0,165	-3,81	+2,34	-3,36	-2,79	
Є	97,91	95,93	91,86	0,05	0,14	+8,53	-0,85	+0,57	+8,81	
Разом за групою 1	86,98	87,54	96,08	0,83	0,74	-7,42	+6,73	-6,32	-7,83	
2. Непорівнянні вироби:						Розраховується за групою разом				
Б	113,25	—	—	0,17	—					
Ж	—	97,00	—	—	0,26					
Разом за групою 2	113,25	97,00	157,62	0,17	0,26	+5,9	+11,5	-15,8	+10,2	
Сукупний обсяг реалізованої продукції	91,52	90,00	—	1,0	1,0	-1,52	+18,23	-22,12	+2,37	

6.4. Аналіз впливу складу продукції за віком її випуску на зміни витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції

У ринкових умовах природним є прагнення підприємств оновлювати склад своєї продукції. На основі маркетингових досліджень підприємство відмовляється від виробництва застарілої продукції і розпочинає виробляти нову (у розглядуваному прикладі підприємство відмовилось від виробництва продукції Б і почало освоювати вироби Є і Ж). При цьому нова продукція в початковий період може мати низьку рентабельність, а тимчасові витрати в подальшому компенсуються. Приклад визначення впливу віку продукції на динаміку її собівартості наведений у табл. 17.

Таблиця 17

Витрати на 1 грн вартості реалізованої продукції

Група виробів за віком	Попередній період		Звітний період		Зміни показника витрат на 1 грн, (гр. 3 : гр. 1) × × 100 %
	коп.	відсоток до першої вікової групи	коп.	відсоток до першої вікової групи	
а	1	2	3	4	5
Є, Ж 1 — 1–2 роки	97,91	100	97,0	100	99,1
Г, Д 2 — 2–4 роки	82,55	84,3	71,79	74,0	87,0
(Б, В) 3 — 5–7 роки	100,7	102,8	95,33	98,3	94,7
А 4 — понад 8 років	91,05	92,99	90,00	92,8	98,8
У середньому за всіма віковими групами	91,52		90,00		98,3

Найменші витрати на 1 грн реалізованої продукції мають вироби, вік яких становить 2–4 роки. У цій групі виявились найістотніші зміни витрат за звітний період порівняно з попереднім, а саме: на 13 % (100 – 87) при середньому зменшенні на 1,7 % (100 – 98,3). Найбільші витрати в попередньому періоді мали вироби, вік яких становив 5–7 років. Один з виробів цієї групи був знятий з виробництва як

нерентабельний, що сприяло зменшенню витрат у цій віковій групі на 5,3 % (100 – 94,7). Витрати на 1 грн реалізації нової продукції (Є і Ж) поки що високі, але за рік вони мають зменшитись і відповідно до тенденції з переходом до виробів вікової групи 2–4 роки ще більшою мірою зменшаться.

6.5. Аналіз впливу на собівартість окремих груп продукції за рівнем їх рентабельності

Для того щоб виконати такий аналіз, продукцію, яку виробляють, поділяють за рівнем рентабельності (щодо середньогалузевого рівня) на групи: нерентабельна (збиткова), низько-, середньо- та високорентабельна.

У розглядуваному прикладі середньогалузевий рівень рентабельності реалізованої продукції становить 10 %. З огляду на це вироби Г і Д зараховуємо до високорентабельної групи, А — до середньорентабельної, В, Є та Ж — до низькорентабельної. У звітному періоді нерентабельної продукції не було. Виріб Б як нерентабельний було знято з виробництва.

Аналіз впливу планових та фактичних витрат за зазначеними групами продукції наведено в табл. 18.

Таблиця 18

Аналіз впливу змін витрат за групами продукції за рівнем їх рентабельності

Група продукції за рівнем рентабельності	Собівартість продукції за звітний період, тис. грн.		Структура випуску, відсоток до підсумку гр. 1	Відхилення від планового рівня, % (гр. 2 : : гр. 1) × × 100 % – – 100 %	Внесок до загального зменшення витрат, % (гр. 3 × × гр. 4) : : 100 %
	планова	фактична			
а	1	2	3	4	5
Низькорентабельні В, Є, Ж	5135	5295	56,43	+3,12	+1,76
Середньорентабельна А	1072	990	11,78	-7,65	-0,90
Високорентабельні Г, Д	2893	2715	31,79	-6,15	-1,96
Разом	9100	9000	100,00	-1,10	-1,10

Наведені дані свідчать, що найбільшу частку у структурі випуску має низькорентабельна продукція — майже 60 %. Незважаючи на вирішальне значення виконання планових завдань для зниження собівартості, саме щодо цієї групи фактичні витрати перевищили заплановані на 3,1 %. Загальне зменшення фактичних витрат на 1,1 % порівняно з плановими було досягнуто переважно завдяки позитивним змінам у групах продукції середньорентабельної (на 7,65 %) і високорентабельної (на 6,15 %). З урахуванням частки кожної групи їх внесок до загального зменшення витрат на 1,1 % (див. гр. 5 табл. 18) становить для групи високорентабельної продукції — -1,96, середньорентабельної — -0,90, низькорентабельної — +1,76. В останній групі є нові вироби (Є і Ж) і слід переконатись, що саме додаткові витрати, які пов'язані з їх освоєнням, спричинюють низьку рентабельність і що така ситуація тимчасова. Стосовно виробу В з цієї самої групи слід переконатися в доцільності його подальшого випуску. При цьому треба враховувати критичний для підприємства обсяг виробництва, а також визначити, чи не призведе відмова від певних обсягів виробництва навіть низькорентабельної продукції до непокриття постійних витрат (див. підрозд. 4.4).

6.6. Аналіз структури операційних витрат за економічними елементами

Узагальнені вихідні дані для аналізу структури операційних витрат за економічними елементами містить форма № 2 фінансової звітності “Звіт про фінансові результати”, а саме розд. II “Елементи операційних витрат” (дод. 1.2). За цими даними можна визначити, до якого типу виробництва належить підприємство за переважанням використовуваних ресурсів (матеріало-, трудо- чи фондомістке). На основі такого аналізу визначають найактуальніші для підприємства напрямки зниження собівартості. Аналіз структури операційних витрат за економічними елементами потрібний також для того, щоб підприємство не потрапило у “ножиці” еластичного попиту на свою продукцію та нееластичного власного попиту на ті чи інші виробничі ресурси. Вихідні дані й розрахунки для аналізу собівартості продукції за економічними елементами наведені в табл. 19.

Економічні елементи операційних витрат

Елемент витрат	Витрати, тис. грн., за період		Частка, %, за період		Відхилення (+, -)	
	попередній	звітний	попередній	звітний	тис. грн., (гр. 2 – гр. 1)	відсотки, (гр. 5 : гр. 1) × 100 %
а	1	2	3	4	5	6
Матеріальні витрати	4030	4500	48,0	50,0	+470	+11,7
Витрати на оплату праці	2925	2925	34,9	33,1	+50	+1,7
Відрахування на соціальні заходи	1125	1145	13,4	12,7	+20	+1,8
Амортизація	150	200	1,8	2,2	+50	+33,3
Інші операційні витрати	160	180	1,9	2,0	+20	+12,5
Разом	8390	9000	100,0	100,0	+610	+7,3

Дані табл. 19 свідчать про матеріаломісткий характер виробництва: частка матеріальних витрат у попередньому періоді становила 48 %, у звітному — 50 %. Темпи збільшення витрат за цією статтею на 4,4 пункта перевищили темпи збільшення повної собівартості. Лише на третину сукупні витрати зумовлені оплатою праці: відповідно в попередньому періоді — 34,9 %, у звітному — 33,1 %. Темпи збільшення витрат на оплату праці в 4,3 раза нижчі, ніж загальні темпи збільшення витрат (7,3:1,7). Найвищими темпами збільшувалась амортизація, що призвело до збільшення частки витрат засобів праці в сукупних витратах.

Аналогічно виконують аналіз собівартості за елементами з порівнянням планових та фактичних рівнів витрат.

У процесі аналізу доцільно вдаватися до більшої, ніж у фінансовій звітності, деталізації елементів витрат, наприклад: у складі “матеріальні витрати” виокремити “сировина”, “основні матеріали”, “комплектуючі”, “напівфабрикати”, “паливо”, “енергія”; у складі “амортизація” — “амортизація основних засобів” і “амортизація нематеріальних активів”.

Найдоцільніше виконувати аналіз за елементами за кілька років, відстежуючи тенденції змін з метою вчасного здійснення відповідних заходів.

6.7. Аналіз собівартості за калькуляційними статтями витрат

Для такого аналізу використовують дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку. Аналізують кожний виріб з метою порівняння його ринкової ціни із собівартістю для подальшого виявлення резервів зниження витрат за різними статтями.

Наведемо як приклад калькуляцію собівартості виготовлення 1 м³ фундаментних блоків (табл. 20).

Таблиця 20

Калькуляція собівартості виготовлення 1 м³ фундаментальних блоків

Но- мер рядка	Стаття витрат	Ціна, грн.	Витрати ресурсів на 1 м ³	Витрати на 1 м ³ виробу, грн. (гр. 1 × гр. 2)
а	б	1	2	3
1	Сировина та матеріали У тому числі:			73,09
	цемент, т	70,0	0,21	14,7
	щебінь, м ³	6,0	0,58	3,48
	пісок, м ³	3,0	0,26	0,78
	сталь арматурна, т	640,0	0,037	23,68
	керамзит, м ³	43,0	0,06	2,58
	пінопласт, м ³	75,0	0,37	27,75
	вода, м ³	1,0	0,12	0,12
2	Допоміжні матеріали, грн.			3,65
3	Разом матеріалів (р. 1 + р. 2), грн.			76,74
4	Транспортно-заготівельні витрати (30 % від 76,74), грн.			23,02
5	Паливо, г/кал	30	0,34	10,20
6	Енергія (стиснуте повітря), тис. м ³	10,0	0,19	1,90
7	Заробітна плата основних працівників, грн.			15,24
8	Відрахування на соціальні заходи, грн.			7,24

а	б	1	2	3
9	Загальновиробничі витрати, грн.			47,49
10	Адміністративні витрати, грн.			12,36
11	Разом заводська собівартість (р. 3 — р. 10), грн.			194,19
12	Витрати на збут, грн.			1,94
13	Повна собівартість (р. 11 + р. 12), грн.			196,13
14	Ринкова ціна, грн.			220,10

За калькуляційними статтями аналізують також собівартість по підприємству в цілому для того, щоб оцінити відхилення фактичних витрат від запланованих і визначити вплив цих відхилень на загальну зміну собівартості реалізованої продукції. Приклад розрахунків для аналізу наведений у табл. 21.

Таблиця 21

Аналіз собівартості за калькуляційними статтями витрат

Но- мер ряд- ка	Стаття витрат	Обсяг реалізованої продукції у звітному періоді за собівартістю, тис. грн.		Відхилення витрат, тис. грн.: економія (-), перевитрати (+), (гр. 2 – – гр. 1)	Зміни витрат, %	
		плано- вою	фактич- ною		за статтею (гр. 3 : : гр. 1) × × 100	за повною собівар- тістю реалі- зованої продукції разом (гр. 3 : : р. 13 гр. 1) × × 100
а	б	1	2	3	4	5
1	Сировина та матеріали	2370	2300	-70	-2,9	-0,77
2	Допоміжні матеріали	140	140	0	0	0
3	Транспортно-заготівельні витрати	1020	1050	+30	+2,9	+0,33

а	б	1	2	3	4	5
4	Загальна вартість матеріалів	3530	3490	-40	-1,1	-0,44
5	Паливо, енергія, пара, стиснуте повітря на технологічні цілі	950	1000	+50	+5,3	+0,55
6	Заробітна плата основних працівників (основна і додаткова)	900	870	-30	-3,3	-0,33
7	Відрахування на соціальні заходи	430	430	0	0	0
8	Утримання та експлуатація устаткування	900	890	-10	-1,1	-0,11
9	Загальновиробничі витрати	950	920	-30	-3,1	-0,33
10	Адміністративні витрати	1350	1300	-50	-3,7	-0,55
11	Разом заводська собівартість	9010	8900	-110	-1,2	-1,21
12	Витрати на збут	90	100	+10	+1,1	+0,11
13	Повна собівартість реалізованої продукції	9100	9000	-100	-1,1	-1,10

Як бачимо з даних табл. 21, понадпланове зменшення витрат на 100 тис. грн відбулося завдяки економії за статтями “Сировина та матеріали” (70 тис. грн), “Заробітна плата основних працівників” (30 тис. грн), “Загальновиробничі та адміністративні витрати” (відповідно 30 і 50 тис. грн). Водночас підвищилися порівняно з планом витрати на енергоносії (на 50 тис. грн, або на 5,3 %) і транспортно-заготівельні витрати (на 30 тис. грн, або на 2,9 %). Внесок кожної калькуляційної статті до загального зниження витрат (у відсотках) наведений у гр. 5 табл. 21. Підсумок за цією графою є алгебраїчною сумою даних за різними калькуляційними статтями.

За “найвпливовішими” статтями слід детальніше проаналізувати чинники і на цій основі відшукати резерви зменшення витрат. Наприклад, проаналізувати витрати за всіма видами сировини та матеріалів і, можливо, змінити їх структуру, проаналізувати схеми і види транспортування і знайти “найближчих” постачальників; на основі аналізу витрат на енергоносії запропонувати енергозберігаючі технології тощо.

Аналіз потрібно виконати також за статтями, де є зміни на краще, для того щоб виявити чинники, які сприяли цьому, і використовувати їх позитивний вплив у подальшій роботі.

Контрольні питання

1. Основні класифікаційні ознаки витрат на виробництво реалізованої продукції.
2. Відбиття витрат у фінансовій звітності.
3. Призначення аналізу собівартості.
4. Основні напрямки і методика факторного аналізу собівартості продукції.

АНАЛІЗ СКЛАДУ І ДЖЕРЕЛ УТВОРЕННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

7.1. Інформаційна база аналізу

Фінансовий стан підприємства щодо складу і джерел утворення його майна на певний момент часу характеризує “Баланс” підприємства (див. дод. 1.1):

- розмір та структура активів балансу, тобто дослівно “того, що діє”, чим розпоряджається і що використовує підприємство у своїй виробничо-господарській діяльності;
- фінансові джерела утворення активів: власні та позикові кошти (зобов’язання) — пасиви.

Загальна вартість майна підприємства, що перебуває в різних фізичних формах, дорівнює валюті балансу (форма № 1, р. 280 = р. 640).

Підсумок розділу I активу містить дані про сукупну вартість необоротних активів у такому складі: нематеріальні активи (р. 010), незавершене будівництво (р. 020), основні засоби (р. 030), довгострокові фінансові інвестиції (р. 040) та ін.

Вартість оборотних, тобто поточних активів наведена в розділі II активу: сукупна вартість (р. 260), виробничі запаси (р. 100), незавершене виробництво (р. 120), готова продукція (р. 130), дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (р. 160) та за розрахунками (р. 170, 180, 190, 210), поточні фінансові інвестиції (р. 220), грошові кошти та їх еквіваленти (р. 230, 240).

Розділ III активів — витрати майбутніх періодів (р. 270).

Розділ I пасиву балансу містить дані про власний капітал: разом (р. 380), у тому числі статутний капітал (р. 300), нерозподілений прибуток, або непокритий збиток (р. 350), резервний капітал (р. 340) та ін.

У розділі II пасиву наведено інформацію про фінансове забезпечення наступних витрат і платежів.

У розділі III пасиву наведено вартість довгострокових зобов'язань: разом (р. 430), у тому числі довгострокові кредити банків (р. 440), інші довгострокові фінансові зобов'язання (р. 450).

Вартість поточних зобов'язань, тобто поточних пасивів, наведено в розділі IV пасиву: разом (р. 620), у тому числі короткострокові кредити банків (р. 500), кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги (р. 530), поточні зобов'язання за розрахунками та ін.

У розділі V пасиву балансу наведено вартість доходів майбутніх періодів.

Результати діяльності підприємства в усіх напрямках за звітний період відображаються у формі № 2 фінансової звітності “Звіт про фінансові результати” (див. дод. 1.2). На показники “Балансу” впливає отримання прибутку чи зазнавання збитків.

Відомості про розподіл чистого прибутку, зокрема про його реінвестування, що спричинює збільшення власного капіталу, та про інші чинники змін у “Балансі”, можна отримати зі “Звіту про рух грошових коштів” (ф. № 3 дод. 1.3) та “Звіту про власний капітал” (ф. № 4 дод. 1.4).

Крім форм фінансової звітності для аналізу складу майна підприємства залучаються дані державної статистичної звітності, інвентаризації майна та вибіркових обстежень (див. розд. 2).

7.2. Порівняльний аналітичний баланс

Традиційно структура і джерела утворення майна підприємства досліджуються за допомогою порівняльного аналітичного балансу. Методу його складання запропонував у 20-ті роки один з фундаторів балансознавства М. Блатов [42]. Щоб отримати порівняльний аналітичний баланс, треба вихідний баланс доповнити показниками структури, абсолютної та структурної динаміки вкладень (активи) і джерел коштів (пасиви) підприємства за звітний період.

При складанні та аналізі порівняльного балансу використовують прийоми аналізу горизонтального (визначають абсолютні та відносні зміни різних статей балансу) та вертикального (визначають питому вагу окремих статей та їх змін).

Показники порівняльного балансу можна об'єднати у групи:

- структури балансу;
- динаміки балансу;
- структурної динаміки балансу.

На основі структури змін в активі та пасиві можна зробити висновки про те, які джерела в основному забезпечували надходження нових коштів і в які активи вони були інвестовані. Забезпечення наступних витрат і платежів (розд. II пасиву) та доходи майбутніх періодів (розд. V пасиву) показують заборгованість підприємства власне собі, тобто йдеться про власні кошти підприємства. Тому в агрегованому порівняльному балансі суми цих розділів слід додати до власного капіталу.

Приклад агрегованого порівняльного аналітичного балансу за вищезгаданими даними "Балансу" (див. дод. 1.1) наведено в табл. 22.

Таблиця 22

Агрегований порівняльний аналітичний баланс

Но- мер ряд- ка	Стаття балансу	На початок звітного періоду		На кінець звітного періоду		Зміни за звітний період			
		тис. грн.	відсо- ток до під- сум- ку	тис. грн.	відсо- ток до під- сум- ку	абсо- лютні (±), тис. грн. (гр. 3 – гр. 1)	темп, % (гр. 5 / гр. 1) × 100%	стру- кту- ри, % (за гр. 5)	част- ка, пун- ктів (гр. 4 – гр. 2)
а	б	1	2	3	4	5	6	7	8
Актив									
1	Майно разом	8000	100	8730	100	+730	+9,1	100	0
1.1	Необоротні активи	4000	50	4390	50,3	+390	+9,7	+53,4	+0,3
1.2	Оборотні активи	4000	50	4340	49,7	+340	+8,5	+46,6	-0,3
1.2.1	Запаси	3100	38,8	2300	26,4	-800	-25,8	-109,6	-12,4
1.2.2	Дебіторська забор- гованість	200	2,5	850	9,7	+650	+325	+89,0	+7,2
1.2.3	Поточні фінансові інвестиції	250	3,1	1050	12,0	+800	+320	+109,6	+8,9
1.2.4	Витрати майбутніх періодів	50	0,6	50	0,6	0	0	0	0
1.2.5	Кошти та їх еквіва- ленти	400	5,0	90	1,0	-310	-77,5	-42,4	-4,0

а	б	1	2	3	4	5	6	7	8
Пасив									
2	Джерела майна разом	8000	100	8730	100	+730	+9,1	100	—
2.1	Власний капітал	4690	58,6	5790	66,3	+1100	+23,4	+150,7	+7,7
2.1.1	Статутний капітал	3500	43,7	4000	45,8	+500	+14,3	+68,5	+2,1
2.1.2	Нерозподілений прибуток	1000	12,5	1600	18,3	+600	+60,0	+82,2	+5,8
2.1.3	Інші джерела	190	2,4	190	2,2	0	0	0	-0,2
2.2.	Позиковий капітал	3310	41,4	2940	33,7	-370	-11,2	-50,7	-7,7
2.2.1	Довгострокові зобов'язання	1350	16,9	950	10,9	-400	-29,6	-54,8	-6,0
2.2.2	Короткострокові кредити та позики	700	8,8	900	10,3	+200	+28,6	+27,4	+1,5
2.2.3	Кредиторська заборгованість і поточні зобов'язання	1260	15,7	1090	12,5	-170	-13,5	-23,3	-3,2

7.3. Аналіз якісних зрушень у майновому стані підприємства [42]

Аналіз якісних зрушень у майновому стані підприємства виконують за даними порівняльного балансу (див. табл. 22).

У наведеному прикладі аналіз балансу обмежений одним звітним роком. Велике значення для коригування фінансової стратегії підприємства має трендовий аналіз окремих статей балансу за кілька років з використанням методів математичної статистики (середні прирости, кореляційні залежності статей балансу від різних чинників тощо).

Зазначимо, що загальна вартість майна підприємства (валюта балансу) збільшилась на 9,1 %; при цьому необоротні активи збільшувались швидше, ніж оборотні (відповідно на 9,7 і 8,5 %). Значно змінилась структура оборотних активів, а саме: зменшилась частка запасів та істотно збільшились частки дебіторської заборгованості і поточних фінансових інвестицій. Спостерігається абсолютне збільшення двох останніх показників більш як утричі.

Вартість майна підприємства підвищилася завдяки збільшенню власного капіталу, насамперед збільшенню чистого прибутку та його реінвестуванню. У пасиві балансу частка власного капіталу збільшилась на 7,7 пункта, а частки та абсолютні розміри довгострокових зобов'язань та кредиторської заборгованості зменшились (відповідно на 6 та 3,2 пункта). Збільшилися абсолютний розмір та питома вага короткострокових кредитів та позик, але, враховуючи їх незначну частку у валюті балансу, це неістотно вплинуло на фінансовий стан підприємства.

7.4. Аналітичні показники

Поряд з показниками про майновий стан підприємства, які було отримано в результаті горизонтального та вертикального аналізу балансу, для характеристики майнового стану можна залучати відносні аналітичні показники.

За нормативним документом до показників оцінювання майнового стану належать такі [11]:

- активна частина основних засобів;
- коефіцієнт зносу основних засобів;
- коефіцієнт оновлення;
- коефіцієнт вибуття.

Формули для обчислення цих та інших відносних показників наведені в дод. 2.

За критерієм одного з істотних кінцевих результатів діяльності підприємства “Виручка від реалізації продукції” доцільно проаналізувати майновий стан підприємства за такими двома напрямками:

1. Аналіз співвідношення між темпами збільшення виручки від реалізації продукції ΔV і валюти балансу ΔB . Якщо $\Delta V > \Delta B$, то активи (майно) підприємства використовуються ефективніше, ніж у попередньому періоді, якщо $\Delta V < \Delta B$ — менш ефективно.

Приклад. Валюта балансу на початок попереднього періоду становить 7680 тис. грн. Виконаємо розрахунок:

$$\Delta V = \frac{10000}{9167} = 1,091;$$

$$\Delta B = [(8730 + 8000) : 2] : [(8000 + 7680) : 2] = 1,067.$$

Оскільки $\Delta V = 1,091 > \Delta B = 1,067$, то ефективність використання майна підприємства підвищується.

2. Аналіз частки інтенсивних та екстенсивних чинників у збільшенні виручки від реалізації продукції, тобто кількісне визначення того, наскільки це збільшення зумовлене збільшенням розміру майна і наскільки — його кращим використанням (табл. 23).

Таблиця 23

Вихідні дані для визначення частки інтенсивних та екстенсивних чинників у збільшенні виручки від реалізації продукції

Номер рядка	Показник	Період	
		попередній	звітний
1	Середньорічна валюта балансу, тис. грн.	7840	8365
2	Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	9167	10000
3	Ресурсовіддача (р. 2 : р. 1)	1,1693	1,1955

Внесок чинника:

екстенсивного — $(8365 - 7840) \cdot 1,1693 = 613,8$ тис. грн;

інтенсивного — $(1,1955 - 1,1693) \cdot 8365 = 219,2$ тис. грн.

Виручка від реалізації збільшилась на 833 тис. грн. Таким чином, внесок екстенсивного чинника становить 73,7 %, інтенсивного — 26,3 %, тобто підприємство збільшувало обсяги реалізації переважно завдяки збільшенню активів (майна).

7.5. Застосування матричного балансу для аналізу складу і джерел формування майна підприємства [29]

Матрична модель — це прямокутна таблиця, елементи (клітинки) якої відображають взаємозв'язок об'єктів. Вона зручна для фінансового аналізу, оскільки є простою та наочною формою поєднання різнорідних, але взаємопов'язаних економічних явищ. Аналіз за матричною моделлю можна формалізувати і виконувати на комп'ютері, що дає змогу оперативно змінювати та доповнювати модель.

Баланс підприємства подається як матриця, рядки якої — статті активу (майно), графи — статті пасиву (джерела коштів). Розмірність матриці може повністю відповідати кількості статей активу і пасиву

балансу, але досить обмежитися кількістю статей агрегованого балансу (приблизно 10×10).

Істотним є поділ балансу на чотири квадранти (табл. 24).

Таблиця 24

Квадранти матричного балансу

Актив	Пасив
1. Необоротні	1. Власний капітал
2. Оборотні	2. Зобов'язання

Можна скласти:

- матричний баланс на початок року;
- матричний баланс на кінець року;
- різницевий матричний баланс;
- баланс руху коштів (надходжень та витрачання коштів).

Перші два баланси статичні, останні два відбивають зміни майна та коштів підприємства.

Для перших трьох балансів матрична модель складається в чотири етапи.

1. Вибір розміру матриці (у розглядуваному прикладі — на основі агрегованого порівняльного балансу (див. табл. 22); обираємо розмір матриці — 6×9).
2. Заповнення підсумкових рядків та граф відповідно до балансу, тобто заповнення “периметра” матриці.
3. Послідовний починаючи з першого рядка активу балансу вибір джерел коштів, що є у підприємства.
4. Перевірка всіх балансових підсумків по вертикалі та горизонталі матриці.

Найвідповідальнішим є третій етап складання матриці. Тут слід урахувати сукупність фінансових прав і повноважень підприємства, економічну природу оборотних та необоротних активів, власних та позикових коштів. Для розглядуваного прикладу варіант вибору коштів стосовно переліку статей агрегованого балансу наведено в табл. 25.

Джерела вибирають у послідовності, наведеній у табл. 25, у межах залишку коштів. Використання наступного джерела свідчить про певне зниження якості забезпечення коштами. Якщо постає потреба залучати інші джерела (які не ввійшли до наведеного переліку), це свідчить про неефективне використання (імобілізацію) коштів.

Порівняння статей активу і пасиву балансу

Стаття активу	Стаття пасиву
Необоротні активи	1. Статутний капітал 2. Прибуток 3. Довгострокові зобов'язання
Запаси	1. Статутний капітал (залишок) 2. Прибуток (залишок) 3. Довгострокові пасиви 4. Короткострокові кредити та позики 5. Кредиторська заборгованість
Дебіторська заборгованість	1. Кредиторська заборгованість 2. Короткострокові кредити та позики
Поточні фінансові інвестиції	1. Прибуток 2. Кредиторська заборгованість
Грошові кошти та їх еквіваленти	1. Прибуток (залишок) 2. Кредити і позики 3. Кредиторська заборгованість

Приклад складання матричного балансу відповідно до викладених правил за вихідними даними табл. 22 наведений у табл. 26. Для економії місця в одній формі подані показники балансу на початок і кінець року (відповідно “чисельник” і “знаменник” клітинки матриці), а також різницевий матричний баланс (нижній правий кут клітинки матриці).

Проаналізувавши матричний баланс, можна виявити як позитивне, так і негативне у фінансовому стані підприємства.

Позитивне:

- необоротні активи на початок року були сформовані за власні кошти; вони збільшилися за звітний період за рахунок того самого джерела;
- оборотні кошти збільшилися за рахунок власних коштів підприємства, а саме завдяки реінвестованому прибутку при одночасному зменшенні суми позикових джерел;
- істотно збільшилася частка власних коштів у формуванні запасів (з 21,9 % на початок року до 59,6 % на кінець року).

Таблиця 26

Матричний баланс підприємства (приклад)

тис. грн.

Активи	Пасиви								Баланс
	Статутний капітал	Прибуток	Інші джерела *	Власний капітал	Довгострокові зобов'язання	Короткострокові кредити та позики	Кредиторська заборгованість	Позиковий капітал разом	
Необоротні активи	<u>3500</u> 4000	<u>500</u> 390		<u>4000</u> 4390					<u>4000</u> 4390
	+500	-110		+390					+390
Запаси і витрати майбутніх періодів		<u>500</u> 1210	<u>190</u> 190	<u>690</u> 1400	<u>1350</u> 900	<u>700</u> 50	<u>410</u> 0	<u>2460</u> 950	<u>3150</u> 2350
		+710	0	+710	-450	-650	-410	-1510	-800
Дебіторська заборгованість							<u>200</u> 850	<u>200</u> 850	<u>200</u> 850
							+650	+650	+650
Поточні фінансові інвестиції						<u>0</u> 810	<u>250</u> 240	<u>250</u> 1050	<u>250</u> 1050
						+810	-10	+800	+800
Кошти та їх еквіваленти					<u>0</u> 50	<u>0</u> 40	<u>400</u> 0	<u>400</u> 90	<u>400</u> 90
					+50	+40	-400	-310	-310
Оборотні активи разом		<u>500</u> 1210	<u>190</u> 190	<u>690</u> 1400	<u>1350</u> 950	<u>700</u> 900	<u>1260</u> 1090	<u>3310</u> 2940	<u>4000</u> 4340
		+710	0	+710	-400	+200	-170	-370	+340
Баланс	<u>3500</u> 4000	<u>1000</u> 1600	<u>190</u> 190	<u>4690</u> 5790	<u>1350</u> 950	<u>700</u> 900	<u>1260</u> 1090	<u>3310</u> 2940	<u>8000</u> 8730
	+500	+500	0	+1100	-400	+200	-170	-370	+730

* Забезпечення витрат і доходів майбутніх періодів.

Негативне:

- дебіторська заборгованість збільшилась більш як у 4 рази, що, можливо, спричинилось зниженням платоспроможності споживачів продукції підприємства. Таке істотне відволікання обігових коштів було компенсоване одночасним збільшенням кредиторської заборгованості (це джерело найчастіше використовується для покриття дебіторської заборгованості);
- поточні фінансові інвестиції ще на початок року були сформовані за рахунок позикових коштів; за звітний період залучення цього джерела збільшилось більш як у 4 рази;
- кошти на початок року були нагромаджені завдяки кредиторській заборгованості. За рахунок часткового її погашення цей актив різко скоротився (у 4,4 раза). Унаслідок цього коефіцієнт абсолютної ліквідності підприємства став відповідно менший від допустимого [12]:

$$\frac{90}{1990} = 0,045 < 0,2.$$

Отже, завдяки використанню порівняльного аналітичного та матричного балансу, сукупності відносних показників можна всебічно проаналізувати склад і джерела утворення майна підприємства.

Від джерел, які залучаються для формування певних видів активів, залежить фінансова стійкість підприємства.

Контрольні питання

1. Поняття активів (майна) і джерел їх формування (пасивів) на підприємстві.
2. Зміст, призначення і методика складання агрегованого порівняльного балансу.
3. Основні аналітичні показники майнового стану підприємства.
4. Принципи побудови та аналізу матричного балансу.

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

8.1. Поняття фінансової стійкості

Однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства є фінансова стійкість.

Фінансова стійкість характеризує ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання. Цей ступінь незалежності можна оцінювати за різними критеріями:

- рівнем покриття матеріальних обігових коштів (запасів*) стабільними джерелами фінансування;
- платоспроможністю підприємства (його потенційною спроможністю покрити термінові зобов'язання мобільними активами);
- часткою власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування.

Наведеним критеріям відповідає сукупність абсолютних і відносних показників фінансової стійкості (див. дод. 2), де враховано нормативні вимоги щодо характеристики фінансового стану підприємств в Україні [9–12].

8.2. Фінансова стійкість за критерієм стабільності джерел покриття запасів

Розглянемо абсолютні показники фінансової стійкості.

Вартість запасів (З) порівнюється з послідовно поширюваним переліком таких джерел фінансування: власні обігові кошти (ВОК), власні обігові кошти і довгострокові кредити та позики (ВОК + K^D); власні обігові кошти, довго- та короткострокові кредити і позики (ВОК + K^D + K^K). Згідно з цим сума власних обігових коштів визначається як різниця між власним капіталом (ВК) та вартістю необорот-

* За стандартами фінансової звітності — термін “запаси” [3].

них активів (НА), на покриття якої насамперед спрямовується власний капітал, тобто

$$\text{ВОК} = \text{ВК} - \text{НА}.$$

Наявність власних обігових коштів, тобто додатне значення ВОК — мінімальна умова фінансової стійкості.

Загальноприйнятою формулою визначення власних обігових коштів (інші назви цього показника — робочий капітал; капітал, що функціонує) є різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями, або різниця між сумою власного капіталу і довгострокових зобов'язань та необоротними активами. Отже, власні обігові кошти є частиною обігових коштів, яка фінансується за рахунок власних коштів та довгострокових зобов'язань. При цьому останні прирівнюються до власних коштів, хоча вони не є такими.

Для визначення типу фінансової стійкості розмір власних обігових коштів розраховують як різницю між власним капіталом і необоротними активами.

Відповідно до забезпеченості запасів згаданими варіантами фінансування можливі чотири типи фінансової стійкості [24; 40; 42].

1. *Абсолютна стійкість* — для забезпечення запасів (З) достатньо власних обігових коштів; платоспроможність підприємства гарантована:

$$З < \text{ВОК}.$$

2. *Нормальна стійкість* — для забезпечення запасів крім власних обігових коштів залучаються довгострокові кредити та позики; платоспроможність гарантована:

$$З < \text{ВОК} + \text{К}^{\text{Д}}.$$

3. *Нестійкий фінансовий стан* — для забезпечення запасів крім власних обігових коштів та довгострокових кредитів і позик залучаються короткострокові кредити та позики; платоспроможність порушена, але є можливість її відновити:

$$З < \text{ВОК} + \text{К}^{\text{Д}} + \text{К}^{\text{К}}.$$

4. *Кризовий фінансовий стан* — для забезпечення запасів не вистачає “нормальних” джерел їх формування; підприємству загрожує банкрутство:

$$З > \text{ВОК} + \text{К}^{\text{Д}} + \text{К}^{\text{К}}.$$

Для визначення типу фінансової стійкості підприємства за даними балансу (див. дод. 1.1) складають агрегований баланс, позиції активу і пасиву якого за ступенем агрегації відповідають меті аналізу (табл. 27).

Таблиця 27

Агрегований баланс

тис. грн.

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
Необоротні активи (НА)	4000	4390	Власний капітал (ВК)	4690	5790
Запаси (З)	3100	2300	Довгострокові зобов'язання (К ^Д)	1350	950
Кошти, розрахунки та інші активи (К)	900	2040	Короткострокові зобов'язання (К ^К)	1960	1990
			У тому числі: короткострокові кредити і позики	1650	1700
Баланс	8000	8730	Баланс	8000	8730

У табл. 28 наведено приклад аналізу фінансової стійкості підприємства за даними агрегованого балансу (табл. 27).

Таблиця 28

Аналіз фінансової стійкості [42]

тис. грн.

Номер рядка	Показник	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
а	1	2	3
1	Власний капітал	4690	5790
2	Необоротні активи	4000	4390
3	Власні обігові кошти (р. 1 – р. 2)	690	1400
4	Довгострокові зобов'язання	1350	950

а	1	2	3
5	Наявність власних і довгострокових джерел покриття запасів (р. 3 + р. 4)	2040	2350
6	Короткострокові кредити та позики	1650	1700
7	Загальний розмір основних джерел покриття запасів (р. 5 + р. 6)	3690	4050
8	Запаси	3100	2300
9	Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів (р. 3 – р. 8)	-2410	-900
10	Надлишок (+) або нестача (-) власних коштів і довгострокових кредитів і позик (р. 5 – р. 8)	-1060	+50
11	Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття запасів (р. 7 – р. 8)	+590	+1750
12	Тип фінансової стійкості	Нестійкий	Нормальний
13	Запас стійкості фінансового стану, днів $\frac{p.11}{V} \cdot 360 \left(\frac{590}{9167} \cdot 360; \frac{1750}{10000} \cdot 360 \right),$ де V — чиста виручка від реалізації продукції за типовим прикладом (дод. 1.2)	+23,2	+63
14	Надлишок (+) або нестача (-) коштів на 1 грн запасів (р. 11 : р. 8), коп.	0,19	0,76

Таким чином, за звітний період якісно змінився тип фінансової стійкості підприємства: воно перейшло з нестійкого фінансового стану до нормального насамперед завдяки збільшенню власного капіталу та одночасному зменшенню запасів.

Забезпеченість запасів джерелами формування є сутністю фінансової стійкості, її зовнішнім проявом, а наслідком є платоспроможність (ліквідність) [42].

8.3. Показники платоспроможності (ліквідності)

Поряд з абсолютними показниками фінансової стійкості доцільно розраховувати сукупність відносних аналітичних показників — коефіцієнтів ліквідності. Основними з них є коефіцієнти поточної, швидкої та абсолютної ліквідності.

Знаменник в усіх наведених показників один і той самий — поточні пасиви, тобто термінові невідкладні зобов'язання. Аналітик поступово зменшує розмір чисельника до абсолютно ліквідного (грошові кошти).

1. Коефіцієнт ліквідності поточної (покриття, загальної платоспроможності)

$$K_{\text{л.п}} = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні пасиви}} = \frac{\text{ПА}}{\text{ПП}}.$$

Значення $K_{\text{л.п}}$ показує, скільки грошових одиниць обігових коштів припадає на кожну грошову одиницю короткострокових, тобто невідкладних зобов'язань. Критичне значення $K_{\text{л.п}} = 1$ [11; 12]. Значення $K_{\text{л.п}} = 1 - 1,5$ свідчить про те, що підприємство вчасно ліквідує борги.

Приклад (за даними дод. 1.1).

$$K_{\text{л.п}}^0 = \frac{4000}{1960} = 2,04; \quad K_{\text{л.п}}^1 = \frac{4340}{1990} = 2,18,$$

де 0, 1 — індекси, що характеризують значення $K_{\text{л.п}}$ відповідно на початок і кінець року.

2. Коефіцієнт ліквідності швидкої

$$K_{\text{л.ш}} = \frac{\text{Поточні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні пасиви}} = \frac{\text{ПА} - 3}{\text{ПП}}.$$

Приклад.

$$K_{\text{л.ш}}^0 = \frac{900}{1960} = 0,46; \quad K_{\text{л.ш}}^1 = \frac{2040}{1990} = 1,025.$$

3. Коефіцієнт ліквідності абсолютної

$$K_{\text{л.а}} = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні пасиви}} = \frac{\text{К}}{\text{ПП}}.$$

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності повинно перебувати в межах 0,2–0,35 [11; 12]. Коефіцієнт характеризує здатність підприємства негайно ліквідувати короткострокову заборгованість.

Приклад.

$$K_{\text{л.а}}^0 = \frac{400}{1960} = 0,20; \quad K_{\text{л.а}}^1 = \frac{90}{1990} = 0,04.$$

Отже, у підприємства не вистачає грошових коштів на покриття невідкладних зобов'язань. Протягом звітного року показник абсолютної ліквідності зменшився в 5 разів і перебуває далеко за межами припустимого (критичного) рівня.

8.4. Оцінювання ринкової стійкості підприємства

Ринкова стійкість визначається показниками, що характеризують рентабельність підприємства, ефективність менеджменту, ділову активність, інвестиційну діяльність, дивідендну політику тощо.

Розглянемо сукупність показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства щодо самостійності, незалежності у використанні власних коштів.

Відповідно до стандартів фінансової звітності саме ці показники відображають напрямок фінансової діяльності підприємства. За визначенням, це діяльність, яка зумовлює зміни розміру і складу власного і позикового капіталу підприємства [5].

За критерієм вартості залучення капіталу, а також ураховуючи позитивний вплив фінансового важеля, підприємству було б вигідно формувати свої активи насамперед за рахунок позикових коштів. Проте якщо величина позикових коштів значно перевищує власні, підприємству загрожує банкрутство, оскільки позичальники можуть водночас виставити вимоги щодо повернення боргів.

Співвідношення між власними і позиковими коштами визначає наперед фінансову стійкість підприємства у довгостроковому плані. Підприємство з неризиковим співвідношенням упевненіше почувається на ринку капіталу за рахунок додаткової емісії акції, облігацій або кредитів банків.

У світовій та вітчизняній практиці використовують сукупність показників для аналізу фінансової стійкості підприємства з погляду структури джерел фінансування [11; 12; 23; 42].

1. *Коефіцієнт автономії (незалежності)*, або коефіцієнт концентрації власного капіталу,

$$K_{\text{авт}} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви}} = \frac{\text{ВК}}{\text{П}}.$$

Коефіцієнт $K_{\text{авт}}$ характеризує частку власників підприємства в загальній сумі авансованих коштів. Що більше значення цього показника, то більшою є фінансова стійкість підприємства і незалежність його від кредиторів. У загальній сумі фінансових ресурсів частка власного капіталу не повинна бути меншою від 50 %, тобто $K_{\text{авт}} > 0,5$ [12].

Мінімальне значення коефіцієнта автономії ($K_{\text{авт}} = 0,5$) свідчить про те, що всі зобов'язання підприємства можуть бути покриті його власними коштами.

Приклад.

$$K_{\text{авт}}^0 = \frac{4500+150+40}{8000} = 0,59; \quad K_{\text{авт}}^1 = \frac{5600+150+40}{8700} = 0,66.$$

Отже, коефіцієнт $K_{\text{авт}}$ за звітний період підвищився, а ризик появи фінансових труднощів у майбутньому зменшився.

2. Коефіцієнт фінансової залежності

$$K_{\text{ф.з}} = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{П}}{\text{ВК}}.$$

Цей показник обернений до коефіцієнта автономії. Збільшення коефіцієнта $K_{\text{ф.з}}$ у часі свідчить про підвищення частки позикових коштів у фінансуванні підприємств, і навпаки. Якщо $K_{\text{ф.з}} = 1$, підприємство не має позик. Показник фінансової залежності використовують у детермінованому факторному аналізі, наприклад в аналізі чинників рентабельності власного капіталу (див. підрозд. 5.4).

Приклад.

$$K_{\text{ф.з}}^0 = \frac{8000}{4690} = 1,71; \quad K_{\text{ф.з}}^1 = \frac{8730}{5790} = 1,51.$$

Таким чином, за звітний період фінансова незалежність підприємства підвищилась: на 1 грн власного сукупного капіталу припадає на 20 коп. менше.

3. Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів доповнює *коефіцієнт автономії*. Якщо нормальне мінімальне значення $K_{\text{авт}} = 0,5$, то нормальне співвідношення залучених і власних коштів $K_{\text{з/в}} = 1$. Цей коефіцієнт розраховується за формулою

$$K_{\text{з/в}} = \frac{\text{Залучені кошти}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{ЗК}}{\text{ВК}}.$$

Значення $K_{\text{з/в}}$ показує, скільки позикових коштів (сума розділів III та IV Пасиву) припадає на 1 грн власного капіталу. Збільшення значення цього показника в часі свідчить про деяке зниження фінансової стійкості, і навпаки.

Приклад.

$$K_{3/в}^0 = \frac{1350+1960}{4690} = 0,71; \quad K_{3/в}^1 = \frac{950+1940}{5790} = 0,50.$$

4. *Коефіцієнт мобільності.* За умов збереження мінімальної фінансової стабільності підприємства $K_{3/в}$ має бути обмежений зверху значенням співвідношення вартості оборотних і необоротних активів:

$$K_{о/н} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Необоротні активи}}.$$

Приклад.

$$K_{о/н}^0 = \frac{4000}{4000} = 1,0; \quad K_{о/н}^1 = \frac{4340}{4390} = 0,99.$$

5. *Коефіцієнт маневреності власного капіталу*

$$K_{м} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Власний капітал}} = \frac{\text{ВОК}}{\text{ВК}}.$$

Значення $K_{м}$ показує частку власного капіталу, що використовується для фінансування поточної діяльності підприємства. Збільшення значення цього коефіцієнта позитивно характеризує зміни у фінансовому стані підприємства, оскільки свідчить про збільшення можливості вільно маневрувати власними коштами.

Приклад.

$$K_{м}^0 = \frac{690}{4690} = 0,15; \quad K_{м}^1 = \frac{1400}{5790} = 0,24.$$

Отже, спостерігаються зміни на краще; у підприємства з'явилося більше свободи маневрувати мобільними коштами.

6. *Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів*

$$K_{зап} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Запаси}} = \frac{\text{ВОК}}{3}.$$

Нормальне значення цього відносного показника, що було отримане на основі статистичного узагальнення господарської практики, становить 0,6–0,8.

Приклад.

$$K_{зап}^0 = \frac{690}{3100} = 0,22; \quad K_{зап}^1 = \frac{1400}{2300} = 0,61.$$

Таким чином, за звітний період забезпечення запасів власними обіговими коштами збільшилось на 0,39 і досягло нормального значення.

7. *Коефіцієнт виробничих фондів*. Визначається відношенням балансової вартості виробничих фондів (основних коштів, виробничих запасів та незавершеного виробництва) до підсумку балансу:

$$K_{\text{в.ф}} = \frac{\text{Виробничі фонди}}{\text{Актив}} = \frac{\text{ВФ}}{\text{А}}.$$

За даними господарської практики нормальне значення $K_{\text{в.ф}} \geq 0,5$. Якщо показник менший від нормального значення, слід вжити заходів щодо поповнення майна виробничого призначення, залучивши для цього додатково власні кошти або довгострокові кредити.

Приклад.

$$K_{\text{в.ф}}^0 = \frac{2400 + 900 + 1000}{8000} = 0,54; \quad K_{\text{в.ф}}^1 = \frac{2900 + 710 + 1220}{8730} = 0,55.$$

Отже, на початок і кінець звітної періоду коефіцієнт виробничих фондів має нормальний рівень.

8. Для характеристики структури джерел коштів слід використувати також спеціальні показники, що відбивають різноманітні тенденції у зміні окремих груп джерел. Насамперед це *коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів*:

$$K_{\text{д.з}} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Власний капітал}} = \frac{\text{ДЗ}}{\text{ДЗ} + \text{ВК}}.$$

Значення $K_{\text{д.з}}$ показує частку довгострокових позик у сукупних стабільних джерелах фінансування. Цей показник дає змогу приблизно визначити частку позикових коштів при фінансуванні капітальних вкладень. Збільшення значення цього коефіцієнта свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, тобто про погіршення його фінансової стійкості.

Приклад.

$$K_{\text{д.з}}^0 = \frac{1350}{4690 + 1350} = 0,22; \quad K_{\text{д.з}}^1 = \frac{950}{5790 + 950} = 0,14.$$

Висновок: за звітний період відбулися зміни на краще.

9. *Коефіцієнт структури довгострокових вкладень*

$$K_{\text{с.д.в}} = \frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Необоротні активи}} = \frac{\text{ДЗ}}{\text{НА}}.$$

Цей коефіцієнт показує, яка частка необоротних активів профінансована чужими коштами, тобто не належить підприємству. Показник розраховують, припустивши, що довгострокові позики (розд. III пасиву) використовують для фінансування основних засобів, капітальних вкладень та інших необоротних активів.

Приклад.

$$K_{с.д.в}^0 = \frac{1350}{4000} = 0,34; \quad K_{с.д.в}^1 = \frac{950}{4390} = 0,22.$$

Таким чином, частка довгострокових позик зменшилась, що свідчить про зміцнення фінансової стійкості підприємства у звітному періоді.

10. *Коефіцієнт короткострокової заборгованості*

$$K_{к.з} = \frac{\text{Короткострокові зобов'язання}}{\text{Зобов'язання}} = \frac{З_{к.з}}{\text{Зоб.}}$$

Приклад.

$$K_{к.з}^0 = \frac{690}{3100} = 0,59; \quad K_{к.з}^1 = \frac{1990}{2940} = 0,68.$$

Отже, збільшення частки термінових зобов'язань свідчить про деяку втрату фінансової стійкості.

11. *Коефіцієнт автономії джерел формування запасів*

$$K_{а.з} = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Підсумок основних джерел формування запасів}} = \frac{\text{ВОК}}{\text{ВОК} + K^D + K^K}.$$

Приклад.

$$K_{а.з}^0 = \frac{690}{3690} = 0,19; \quad K_{а.з}^1 = \frac{1400}{4050} = 0,35.$$

Отже, частка основних, так званих нормальних джерел формування запасів збільшилась, тобто фінансова стійкість підвищилась.

12. *Коефіцієнт кредиторської заборгованості*

$$K_{кр.з} = \frac{\text{Кредиторська заборгованість}}{\text{Зобов'язання}} = \frac{KЗ}{\text{Зоб.}}$$

Приклад.

$$K_{кр.з}^0 = \frac{950+130+183}{3310} = 0,38; \quad K_{кр.з}^1 = \frac{800+130+160}{2940} = \frac{1090}{2940} = 0,37.$$

Таким чином, за звітний період цей показник істотно не змінився.

13. *Співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю*

$$K_{д/к} = \frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Кредиторська заборгованість}} = \frac{ДЗ}{КЗ}.$$

Приклад.

$$K_{д/к}^0 = \frac{200}{950} = 0,21; \quad K_{д/к}^1 = \frac{850}{800} = 1,06.$$

Отже, за звітний період значення показника збільшилось; бажано зменшити абсолютні розміри як дебіторської, так і кредиторської заборгованості. В умовах інфляції для фінансового стану підприємства краще, щоб кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську.

З наведеного прикладу доходимо загального висновку: за звітний період фінансова стійкість підприємства підвищилась, але слід вжити термінових заходів щодо нормалізації показника абсолютної ліквідності.

Зазначимо, що не існує єдиних однозначних критеріїв для розглянутих показників. Багато залежить від галузі, ринкової ситуації та репутації підприємства (неплатежів, порушення фінансової дисципліни). Загальною вимогою з боку кредиторів є обережність стосовно збільшення частки позикового капіталу підприємств; вони віддають перевагу тим, у кого велика частка власного капіталу. Власники підприємства, навпаки, схильні підвищувати частку позикових коштів, але в межах припустимого ризику, щоб не втратити фінансової стійкості. Аналіз впливу фінансового важеля (відношення позикових коштів до загальних джерел) на рентабельність власного капіталу був описаний у розд. 5.4.

Запровадження форми № 3 фінансової звітності “Звіт про рух грошових коштів” (дод. 1.3) дає змогу додатково ефективно використовувати показники грошового потоку для оцінювання фінансової стійкості підприємства. Так, можна визначити:

1. Рентабельність на основі грошового потоку:

$$R_{г.п} = \frac{\text{Грошовий потік}}{\text{Виручка від реалізації}} \cdot 100 \%.$$

Коефіцієнт $R_{г.п}$ показує частку грошових коштів у виручці. Він доповнює традиційні показники рентабельності, визначаючи не тільки прибуткову, а й “грошову” продукцію.

2. Коефіцієнт самофінансування (показник грошової віддачі інвестицій) $K_{сф}$:

$$K_{сф} = \frac{\text{Грошовий потік}}{\text{Сума інвестицій}}$$

Коефіцієнт показує, яку частину інвестицій можна покрити за рахунок грошового потоку.

3. Коефіцієнт обслуговування боргу — $K_{об}$:

$$K_{об} = \frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Грошовий потік від операційної діяльності}}$$

Коефіцієнт показує спроможність підприємства погашати свої зобов'язання за рахунок коштів від основної діяльності.

До використання показників грошового потоку дедалі частіше вдаються російські фінансові менеджери*.

Аналіз фінансової стійкості за критерієм ступеня покриття запасів стабільними джерелами фінансування, а також за критеріями показників платоспроможності та ринкової стійкості показників грошового потоку дає змогу дістати повне уявлення про поточний та очікуваний рівні фінансової стійкості як найважливіші показники фінансового стану підприємства.

Контрольні питання

1. Поняття фінансової стійкості підприємства.
2. Принципи агрегування балансу з метою аналізу фінансової стійкості.
3. Типи фінансової стійкості.
4. Показники платоспроможності (ліквідності) та їх критичні значення.
5. Показники ринкової стійкості.

* Бикова Е. В. Показатели денежного потока в оценке финансовой устойчивости предприятия // Финансы. — 2000. — № 2.

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАЛАНСУ

9.1. Поняття ліквідності балансу

Основне завдання аналізу ліквідності балансу — перевірити синхронність надходження і витрачання фінансових ресурсів, тобто здатність підприємства розраховуватися за зобов'язаннями власним майном у визначені періоду часу. Ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Що швидше той чи інший вид активу може набрати грошової форми, то вища його ліквідність. Абсолютну ліквідність мають грошові кошти.

Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні статей активу, що згруповані за ознакою ліквідності та розміщені в порядку спадання ліквідності, зі статтями пасиву, що згруповані за ознакою термінів погашення і розміщені в порядку збільшення строковості зобов'язань.

Якщо при такому порівнянні активів вистачає, то баланс ліквідний і підприємство платоспроможне. У протилежному разі баланс неліквідний і підприємство вважається неплатоспроможним.

9.2. Класифікація активів за ознакою ліквідності і пасивів за ознакою терміновості погашення [40]

Для аналізу ліквідності балансу статті вихідного балансу (див. дод. 1.1) розподіляють і порівнюють за групами.

1. Найліквідніші активи (кошти і поточні фінансові інвестиції) мають дорівнювати кредиторській заборгованості (тобто найтерміновішим зобов'язанням) або перевищувати її; терміни — приблизно до 3 місяців.
2. Швидкореалізовані активи (дебіторська заборгованість та інші оборотні активи) мають дорівнювати або перевищувати короткострокові пасиви; терміни — 3–6 місяців.

3. Повільно реалізовані активи (запаси) мають дорівнювати або перевищувати довгострокові зобов'язання (кредити та інші зобов'язання).
4. Важкореалізовані активи (нематеріальні активи, незавершене будівництво, основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції та інші необоротні активи) мають дорівнювати джерелам власних коштів або перевищувати їх (вони взагалі вважаються безстроковими, бо не мають терміну погашення).

У разі виконання зазначених умов баланс вважається абсолютно ліквідним. Якщо одна або кілька умов порушуються, ліквідність відрізняється від абсолютної. При цьому брак коштів за однією групою активів компенсується їх надлишком в іншій групі лише за вартістю, оскільки в реальній платіжній ситуації менш ліквідні активи не можуть замінити більш ліквідні.

Тотожність активу і пасиву балансу визначає наперед результат порівняння за четвертою групою, якій властиве “балансування”. Тому суттєвим є порівняння підсумків за першими трьома групами.

Результати порівняння перших двох груп свідчать про поточну ліквідність, третьої групи — про перспективну ліквідність, оскільки тут розглядаються майбутні надходження та витрачання.

Методика поділу статей балансу на групи для визначення його ліквідності, яка базується на використанні первісних даних бухгалтерського обліку, наведена в [34]. Тривалість оборотності статей активу визначається за кредитовим оборотом, статей пасиву — за дебетовим оборотом.

Приклади.

1. Рахунок активу “Готова продукція”.

Сальдо на 01.04.2000 становило 700 тис. грн; на 01.07.2000 — 500 тис. грн. За другий квартал дебетовий оборот становив 2700 тис. грн; кредитовий — 2455 тис. грн.

$$\text{Середня тривалість обороту становить } \frac{(700 + 500) : 2 \cdot 90}{2455} = 22 \text{ дні,}$$

тобто у формі “Готова продукція” активи перебувають у середньому 22 дні (від моменту надходження до моменту вибуття).

2. Рахунок пасиву “Короткострокові кредити банків”.

Сальдо на 01.04.2000 становило 120 тис. грн, на 01.07.2000 — 80 тис. грн. За квартал дебетовий оборот становив 360 тис. грн, кредитовий — 300 тис. грн.

Середня тривалість одного обороту становить $\frac{(120+80):2 \cdot 90}{360} = 25$ днів.

Після розрахунку оборотності окремих видів активів та їх джерел можна обґрунтовано розподілити активні статті за термінами реалізації, а пасивні — за термінами оплати і створити відповідні групи балансу. Наприклад, термін реалізації першої групи активів і пасивів не перевищує одного місяця, другої — 1–5, третьої — 6–12, четвертої — 12–18 і т. д.

Такий метод побудови балансу ліквідності складніший, але дає точніші результати.

9.3. Баланс ліквідності

Приклад балансу ліквідності, що складений за вихідними даними дод. 1.1, наведений у табл. 29.

Наведений баланс як на початок, так і на кінець року не є абсолютно ліквідним. На початок року найліквідніші активи покривають найтерміновіші зобов'язання лише наполовину (51,5 %); швидкоореалізовуваних активів вистачає лише на 33,8 %, щоб погасити короткострокові зобов'язання. Важкоореалізовуваних активів також не вистачає для покриття постійних пасивів. Тільки за третьою групою активи істотно перевищують пасиви — майже на 130 %.

Станом на кінець року ліквідними є вже перша і третя групи; нестача швидкоореалізовуваних активів дорівнює лише 4 % суми короткострокових пасивів. Зберігається дефіцит необоротних активів проти суми постійних пасивів, який дорівнює 23,6 %. У цілому баланс ліквідності на кінець року свідчить про поліпшення фінансового стану підприємства впродовж звітного періоду.

9.4. Узагальнюючий показник ліквідності балансу

За даними балансу ліквідності можна розрахувати узагальнюючий показник (коефіцієнт) ліквідності ($K_{л}$):

$$K_{л} = \frac{a_1 A_1 + a_2 A_2 + a_3 A_3}{a_1 П_1 + a_2 П_2 + a_3 П_3},$$

Аналіз ліквідності балансу за звітний період (приклад)

тис. грн.

Активи	Розмір		Пасиви	Розмір		Надлишок (+), нестача (-)	
	на початок періоду	на кінець періоду		на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду (гр. 1 – – гр. 4)	на кінець періоду (гр. 2 – – гр. 5)
а	1	2	3	4	5	6	7
Найбільш ліквідні	650	1140	Найтерміновіші зобов'язання	1260	1090	-610	+50
Швидко реалізовані	250	900	Короткострокові	740	940	-490	-40
Повільно реалізовані	3100	2300	Довгострокові	1350	950	+1750	+1350
Важко реалізовані	4000	4390	Постійні	4650	5750	-650	-1360
Баланс	8000	8730	Баланс	8000	8730	0	0

де a_1, a_2, a_3 — вагові коефіцієнти; A_1, A_2, A_3 ; Π_1, Π_2, Π_3 — підсумки за першою, другою та третьою групами відповідно активів та пасивів.

Узагальнюючий коефіцієнт ліквідності відносний; він показує, скільки ліквідних активів припадає на зобов'язання з урахуванням вагових коефіцієнтів за групами активів і пасивів. Ці коефіцієнти відображають значущість тієї чи іншої групи; задаються аналітиком з огляду на конкретні обставини.

Збільшення значення $K_{л}$ свідчить про зміцнення платоспроможності підприємства, і навпаки.

Приклад. Розрахувати $K_{л}$.

Якщо $a_1 = 1$; $a_2 = 0,5$; $a_3 = 0,3$, то коефіцієнт ліквідності відповідно на початок і кінець року

$$K_{л}^0 = \frac{1 \cdot 650 + 0,5 \cdot 250 + 0,3 \cdot 3100}{1 \cdot 1260 + 0,5 \cdot 740 + 0,3 \cdot 1350} = \frac{1705}{2035} = 0,84;$$

$$K_{л}^1 = \frac{1 \cdot 1140 + 0,5 \cdot 900 + 0,3 \cdot 2300}{1 \cdot 1090 + 0,5 \cdot 940 + 0,3 \cdot 950} = \frac{2280}{1845} = 1,24.$$

Отже, показник ліквідності збільшився на 47,6 %.

Без урахування вагових коефіцієнтів, тобто припускаючи, що внесок кожної з трьох груп в узагальнюючий коефіцієнт ліквідності однаковий, маємо

$$K_{л}^0 = \frac{650 + 250 + 3100}{1260 + 740 + 1350} = \frac{4000}{3350} = 1,19;$$

$$K_{л}^1 = \frac{1140 + 740 + 2300}{1090 + 940 + 950} = \frac{4180}{2980} = 1,40.$$

Без урахування вагових коефіцієнтів показник підвищився на 17,6 %.

Якби аналітик вважав істотною ліквідність тільки за першими двома групами, тобто поточну, і визначив би, що для першої групи ваговий коефіцієнт дорівнює одиниці, а для другої — 0,5, то

$$K_{л}^0 = \frac{650 + 0,5 \cdot 250}{1260 + 0,5 \cdot 740} = \frac{775}{1630} = 0,47;$$

$$K_{л}^1 = \frac{1140 + 0,5 \cdot 740}{1090 + 0,5 \cdot 940} = \frac{1510}{1560} = 0,97.$$

У наведеному прикладі коефіцієнт поточної ліквідності балансу збільшився більш як удвічі.

Контрольні питання

1. Поняття ліквідності балансу.
2. Принципи побудови балансу ліквідності.
3. Класифікація активів за ознакою ліквідності.
4. Класифікація пасивів за ознакою термінів погашення.
5. Визначення узагальнюючого показника ліквідності балансу.

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ І РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

10.1. Завдання і вимоги до рейтингового оцінювання

Фінансовий стан визначає місце підприємства в економічному середовищі та наскільки ефективними і безризиковими можуть бути ділові відносини з ним комерційних банків, постачальників, потенційних інвесторів і позичальників та ін. Для підприємства, як і для його партнерів, становить інтерес не тільки фактичний стан справ, тобто те, що було, а й очікуваний фінансовий стан.

Поряд з якісною ознакою “стійкий фінансовий стан” та бездоганною репутацією підприємства необхідно мати науково обгрунтовану кількісну узагальнюючу оцінку фінансового стану підприємства.

Аналітик намагається мати саме таку оцінку, яка забезпечить порівнюваність фінансового стану різних підприємств незалежно від галузі та виду їх діяльності, місця розташування, форми власності або розміру (за обсягами виробництва або чисельністю працівників). Зрозуміло, що йдеться про пошук якогось узагальнюючого показника, за яким підприємства можна ранжувати. Вихідні дані для розрахунку цього показника необхідно вибирати за однаковими правилами, мати стандартне походження. Таким вимогам відповідає сукупність відносних аналітичних показників фінансового стану, які можна обчислити за даними стандартів фінансової звітності: рентабельністю, оборотністю активів (ресурсовіддачею), ринковою стійкістю, фінансовою незалежністю. І нарешті, оскільки є об’єктивна потреба в постійній актуалізації результатів рейтингу підприємств, методика розрахунку рейтингової оцінки має бути формалізована і запрограмована.

Існують різні методи і критерії для визначення рейтингової оцінки, які задовольняють усі наведені вимоги. Спільним у них є те, що насамперед треба визначити перелік фінансових показників як чинників, що впливають на узагальнюючу оцінку.

Рекомендований перелік відносних аналітичних показників фінансового стану підприємства, формули для їх розрахунку з посиланням на стандарти фінансової звітності наведені в дод. 2.

10.2. Інтегральна оцінка інвестиційної привабливості підприємств та організацій

В Україні розроблена й діє Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, що затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.98 [11]. Інтегральна оцінка дає змогу поєднати в одному показнику багато різних за змістом і назвою, одиницями вимірювання, вагомістю та іншими характеристиками чинників фінансового стану.

Розглянемо основні групи показників.

1. Показники оцінювання майнового стану.
 - 1.1. Активна частина основних засобів.
 - 1.2. Коефіцієнт зносу основних засобів.
 - 1.3. Коефіцієнт оновлення.
 - 1.4. Коефіцієнт вибуття.
2. Показники оцінювання фінансової стійкості (платоспроможності).
 - 2.1. Рівень фінансової стійкості (див. підрозд. 8.1).
 - 2.2. Маневреність робочого капіталу.
 - 2.3. Коефіцієнт незалежності (автономії).
 - 2.4. Коефіцієнт фінансової стабільності.
 - 2.5. Коефіцієнт фінансової стійкості.
 - 2.6. Показник фінансового лівериджу (важеля).
3. Показники оцінювання ліквідності активів.
 - 3.1. Коефіцієнт покриття.
 - 3.2. Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості.
 - 3.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності.
4. Показники оцінювання прибутковості.
 - 4.1. Прибутковість активів.
 - 4.2. Прибутковість власного капіталу.
 - 4.3. Прибутковість реалізованої продукції.

5. Показники оцінювання ділової активності.
 - 5.1. Продуктивність праці.
 - 5.2. Фондовіддача.
 - 5.3. Оборотність оборотних активів.
 - 5.4. Оборотність запасів.
 - 5.5. Оборотність власного капіталу.
 - 5.6. Оборотність основного капіталу.
6. Показники оцінювання ринкової активності.
 - 6.1. Прибуток на акцію.
 - 6.2. Цінність акції.
 - 6.3. Дивідендна дохідність акції.
 - 6.4. Дивідендний вихід.
 - 6.5. Коефіцієнт котирування акції.

Для визначення коефіцієнтів групи 6 використовують дані фінансової звітності (форми № 2 і 3) та дані ринку цінних паперів (фондової біржі).

Наведених у групах показників достатньо для визначення загального інтегрального показника фінансового стану підприємства. У разі потреби кількість показників можна коригувати.

Експертним оцінюванням визначають вагомість груп показників, а також вагомість показників у групах. Наприклад, вагомість груп, %: I — 20, II — 20, III — 10, IV — 8, V — 15, VI — 27; вагомість показників першої групи, %: 1.1 — 10, 1.2 — 40, 1.3 — 30, 1.4 — 20. Вагомість можна коригувати.

Для розрахунку інтегрального показника інвестиційної привабливості (фінансового стану) розроблено програмний комплекс для персонального комп'ютера — INTEGRAL. Алгоритм базується на методах математичної статистики (варіаційний аналіз).

На основі вихідних даних зі стандартних форм фінансової звітності спочатку розраховують показники щодо всіх підприємств. Фіксують мінімальне та максимальне значення і напрямок оптимізації кожного показника — min (max).

Результат розрахунку — інтегральний показник фінансового стану — наводиться в балах. Рейтинг підприємств визначається у порядку спадання результатів.

10.3. Визначення узагальнюючого показника фінансового стану підприємств

Розглянемо методику [42], за допомогою якої можна одержати об'єктивну, науково обгрунтовану узагальнюючу оцінку фінансового стану підприємства. Послідовність її застосування така:

1. Для кожного i -го показника фіксується його найкраще значення $a_{ij}^{\text{НК}}$ серед значень, отриманих різними підприємствами. Обмежень щодо кількості аналізованих показників і підприємств немає.

2. Обчислюється ступінь відхилення показника конкретного підприємства від найкращого значення для групи підприємств:

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{a_{ij}^{\text{НК}}}.$$

3. Визначається рейтингова оцінка R_j для кожного підприємства. При цьому можна використовувати різні формули, спільне в яких — поняття середньоквадратичного відхилення:

$$R_j^1 = \sqrt{(1-x_{1j})^2 + (1-x_{2j})^2 + \dots + (1-x_{nj})^2};$$
$$R_j^2 = \sqrt{k_1(1-x_{1j})^2 + k_2(1-x_{2j})^2 + \dots + k_n(1-x_{nj})^2},$$

де k_1, k_2, \dots, k_n — вагові коефіцієнти i -го показника, які задає експерт;

$$R_j^3 = \sqrt{a_{1j}^2 + a_{2j}^2 + \dots + a_{nj}^2};$$
$$R_j^4 = \sqrt{k_1 a_{1j}^2 + k_2 a_{2j}^2 + \dots + k_n a_{nj}^2}.$$

4. Підприємства ранжують відповідно до рейтингової оцінки.

При визначенні рейтингової оцінки за показниками R_j^1 та R_j^2 ранжування відбувається в порядку від меншої оцінки до більшої; якщо ж оцінка визначається за показниками R_j^3 та R_j^4 , підприємства ранжуються у порядку від більшої рейтингової оцінки до меншої.

Завдяки формалізації розрахунків та стандартизації вихідних даних фінансової звітності є підстави для розробки комп'ютерної програми з метою визначення рейтингу підприємств і постійної актуалізації одержаних результатів. Рейтингові оцінки за наведеними формулами можна визначити за стандартною програмою MS Excel.

10.4. Рейтинг підприємств за критерієм “суми місць”

Ідеться про найпростіший спосіб визначення рейтингу підприємств за їх фінансовим станом. Його доцільно використовувати насамперед у навчальному процесі. Наприклад, вивчаючи дисципліну “Фінансовий аналіз”, на практичних заняттях студенти виконують індивідуальні завдання, розраховуючи фінансові показники з відповідних тем за вихідними даними фінансової звітності “власного” підприємства. На підсумковому занятті одержані результати заносять в узагальнюючу форму (табл. 30). Спочатку визначають місце, яке посідає j -те підприємство ($j = \overline{1, m}$) з i -го показника ($i = \overline{1, n}$). На основі цих даних підбивають підсумок значень місць, отриманих підприємством за всіма аналізованими показниками. Підприємство з мінімальною сумою місць посяде в рейтингу першу позицію.

Таблиця 30

Визначення рейтингу підприємств за критерієм “сума місць”

Відносні аналітичні показники фінансового стану, $i = \overline{1, n}$	Підприємства, $j = \overline{1, m}$				
	1	...	j	...	m
1.					
⋮					
i			<u>Значення показника</u> Місце за i		
⋮					
Сума місць за j					
Місце, яке посіло підприємство					

Наведену методику можна використовувати для визначення рейтингу реальних підприємств. Перевагою її є простота, недоліком — неточність результатів. Однак для першого туру визначення групи привабливих підприємств-лідерів і групи аутсайдерів визначити рейтинг за критерієм “суми місць” доцільно.

Розглянемо ще один приклад визначення рейтингової оцінки в навчальному процесі. У діловій грі “Фінансова експертиза інвестицій” студенти формують і реалізують протягом 12 років інвестиційний

портфель “власного” підприємства з переліку реальних та фінансових інвестицій. При цьому враховують прибутковість та системний ризик інвестиційного портфеля в цілому. Підсумки участі у грі, тобто місце, яке посіло “підприємство”, що його представляє студент, підбиваються в балах за шкалою, наведеною в табл. 31. Розрахунки виконують за останні 5 років ігрового періоду.

Таблиця 31

Шкала заохочень ділової гри “Фінансова експертиза інвестицій”

Показник	Заохочення за кожний відсоток, балів	Примітки
1. Рентабельність власного капіталу	2	Показник, який акумулює показники: рентабельність реалізації; ресурсовіддача; коефіцієнт фінансової залежності (див. підрозд. 5.4)
2. Індекс Альтмана Z (імовірності) банкрутства	1,5	Узагальнюючий показник (див. п. 10.6.2)
3. Сплачені дивіденди (у відсотках до статутного фонду)	0,2	

10.5. Тестування підприємств як позичальників

З метою зниження ризиків комерційні банки вдаються до різних узагальнюючих критеріїв оцінки платоспроможності своїх потенційних позичальників. Такі критерії банк визначає на власний розсуд, і це може бути його комерційною таємницею.

Українські банки керуються при цьому Положенням про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 28.03.98 № 22.

Наведемо критеріальні показники за даними емпіричних досліджень Банку Франції [38].

1. Відношення суми відсотків, що сплачені за всіма видами заборгованості, до отриманого економічного ефекту (тобто відношення показує, яка частина ефекту “йде на покриття ціни кредиту”). Нормальним значенням вважається 38,8 %, небезпечним — $\geq 88,6$ %.

2. Покриття інвестицій, що показує, яка частина активів балансу профінансована за рахунок стабільних джерел: власних коштів і довго- та середньострокових кредитів. Нормальним значенням вважається 86,7 %, небезпечним — $\geq 73,2$ %.

3. Співвідношення між позиковими і власними коштами. Нормальним значенням вважається 0,75–1,5 (значення, що перевищує одиницю, допускається за умови високих показників оборотності), небезпечним — ≥ 2 .

4. Середній термін оплати товарів та послуг інших підприємств. Нормальне значення — 89,9 дня, небезпечне — $\geq 107,1$ дня.

Досвід російських банків щодо умовного поділу підприємств-позичальників за класами висвітлюється в [29]. Істотними вважають три показники ліквідності та показник фінансової автономії (табл. 32).

Таблиця 32

Критерії поділу підприємств-позичальників за класами

Коефіцієнт	Клас позичальників		
	1-й	2-й	3-й
Абсолютної ліквідності	$> 0,2$	0,15–0,2	$< 0,15$
Швидкого покриття	$> 0,8$	0,5–0,8	$< 0,5$
Покриття (поточної ліквідності)	> 2	1–2	< 1
Автономії	$> 0,6$	0,4–0,6	$< 0,4$

Якщо значення наведених показників будуть “різнокласовими”, то визначають узагальнюючу оцінку в балах. При цьому застосовують вагові коефіцієнти, що відбивають значення кожного з чотирьох показників, та бальну шкалу.

До 1-го класу позичальників належать ті, що набрали 100–150 балів, до 2-го — 151–250, до 3-го — 251–300 балів.

Наприклад, ваговий коефіцієнт першого і третього показника становить 30 %, другого і четвертого — 20 %. Початковий клас показників першого — 3-й, трьох інших — 2-й. Тоді рейтингова оцінка позичальника становить $3 \cdot 30 + 2 \cdot 20 + 2 \cdot 30 + 2 \cdot 20 = 230$ балів.

Отже, підприємство як позичальник належить до 2-го класу.

Для підприємства 1-го класу кредит може бути наданий під мінімальний відсоток, як виняток — як бланковий, тобто без застави. Підприємство 2-го класу може одержати кредит на загальних умовах: ринкова відсоткова ставка; забезпечення заставою або гарантією. Для підприємства 3-го класу отримати кредит проблематично. Якщо ж він буде наданий, то під максимальний відсоток, під заставу з максимальним коефіцієнтом застави (співвідношення вартості застави за оцінкою банківських експертів до суми кредиту), який іноді досягає 3–5.

Таким чином, підприємства заінтересовані зробити випереджальний самоаналіз і визначити свою класність як позичальника.

Українські дослідники [19] пропонують такі критерії для оцінювання кредитоспроможності позичальників та ризику банку:

- поточний фінансовий стан позичальника (двофакторна модель, що враховує коефіцієнти ліквідності та фінансової стійкості);
- об'єкт кредитування;
- термін та розмір кредиту;
- досвід роботи з позичальником (чи були затримки із погашенням раніше отриманих кредитів, чи вчасно надавалась правдива фінансова документація);
- кадровий потенціал (рівень кваліфікації персоналу, досвід роботи керівника);
- якість застави (ліквідність, стабільність цін, придатність до зберігання).

За кожним критерієм визначають клас позичальника з подальшою трансформацією отриманих оцінок у ймовірність небажаної події.

Становить інтерес зарубіжний досвід визначення банками узагальнюючого показника кредитоспроможності позичальників — фізичних осіб.

10.6. Діагностика банкрутства підприємств

У передбаченні можливого банкрутства крім підприємства заінтересовані його численні партнери: інвестори, позичальники, постачальники, страхові агенції тощо.

Існують різні підходи діагностики можливого банкрутства підприємства.

10.6.1. Методика діагностики банкрутства, що діє в Україні

В Україні розроблена й діє Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій, затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій 27 червня 1997 р. [12]. Наведена методика відповідає положенням Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” від 14.05.95 № 2343–ХІІ*.

Основним завданням аналізу є оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточний роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники роботи підприємства, прийняття рішення про визначення підприємства платоспроможним (неплатоспроможним) та подання пропозиції щодо доцільності внесення цього підприємства до Реєстру неплатоспроможних підприємств і організацій.

Джерелами інформації для здійснення аналізу є форми фінансової звітності, розрахунки нормативу власних обігових коштів, розшифровка дебіторської та кредиторської заборгованості, бізнес-план, матеріали маркетингових досліджень, інша інформація.

Методика передбачає аналіз:

- динаміки валюти балансу та його структури;
- джерел власних коштів на основі коефіцієнтів автономії, фінансової стабільності, фінансового лівериджу, забезпеченості власними коштами;
- структури кредиторської заборгованості. Особлива увага звертається на наявність простроченої заборгованості перед бюджетом, з оплати праці та соціального (у тому числі пенсійного) страхування та перед іншими кредиторами;
- активів підприємства та їх структури як з погляду їх участі у виробництві, так і з погляду рівня їх ліквідності;
- структури оборотних засобів на базі коефіцієнта оборотності оборотних засобів, часу обороту, коефіцієнта оборотності запасів та середньої тривалості одного обороту запасів;

* Нова редакція Закону опублікована в “Галицьких контрактах” (1999. — № 37–38).

- власних обігових коштів і платоспроможності, що визначається такими показниками:
 - робочим капіталом (власні оборотні засоби); оптимальний розмір залежить від сфери діяльності, обсягу реалізації, кон'юнктури ринку тощо;
 - маневреністю робочого капіталу M_K — часткою запасів у його загальній сумі; коефіцієнтом покриття K_{Π} (критичне значення $K_{\Pi} = 1$); якщо $K_{\Pi} < 1$, підприємство має неліквідний баланс; якщо $K_{\Pi} = 1-1,5$, підприємство своєчасно ліквідує борги;
- витрат на виробництво;
- прибутковості підприємства;
- використання прибутку.

Поряд з аналізом фінансового стану, що є предметом пропонованого навчального посібника, Методика передбачає аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства.

Результати аналізу заносять у зведену форму “Основні фінансово-економічні показники та коефіцієнти”. Після цього комісія робить висновок щодо доцільності чи недоцільності внесення підприємства до Реєстру неплатоспроможних підприємств та організацій.

Щоб запобігти включенню “власного” підприємства до зазначеного Реєстру, його фінансово-аналітичній службі необхідно заздалегідь за наведеною методикою здійснити самоаналіз фінансово-господарської діяльності.

10.6.2. Багатофакторні формалізовані моделі діагностики банкрутства підприємств

Дослідження методами мультиплікативного дискримінантного аналізу зв'язку між значеннями показників фінансового стану і подальшої долі (розквіту чи занепаду) підприємств дали змогу отримати регресивні рівняння для прогнозування ймовірності банкрутства.

Найпоширеніші нині методи діагностики банкрутства запропонував у 1968 р. відомий західний економіст Е. Альтман — Z -моделі [13; 42]. За двофакторною моделлю ймовірність банкрутства (індекс Z) визначається коефіцієнтом покриття K_{Π} і коефіцієнтом автономії (фінансової незалежності) $K_{\text{авт}}$ за формулою

$$Z = -0,3877 - 1,0736K_{\Pi} + 0,0579K_{\text{авт}}.$$

Для підприємств, у яких $Z = 0$, ймовірність банкрутства становить 50 %. Від'ємні значення Z свідчать про зменшення ймовірності банкрутства. Якщо $Z > 0$, то ймовірність банкрутства перевищує 50 % і підвищується зі збільшенням Z .

Ця модель проста, не потребує великого обсягу вихідної інформації, але недостатньо точно прогнозує ймовірність банкрутства. Похибка $\Delta Z = \pm 0,65$ [13].

За вихідними даними дод. 1.1 за двофакторною моделлю на кінець звітного періоду

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot \frac{4340}{1990} + 0,0579 \cdot \frac{5790}{8730} = -2,647.$$

Отже, ймовірність банкрутства не перевищує 50 %.

Для того щоб прогноз був точніший, у західній практиці фінансового аналізу застосовують п'ятифакторну модель визначення індексу Z [23; 42]:

$$Z = 3,3K_1 + 1,0K_2 + 0,6K_3 + 1,4K_4 + 1,2K_5,$$

де

$$K_1 = \frac{\text{Прибуток до сплати відсотків і податків}}{\text{Активи}};$$

$$K_2 = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Активи}};$$

$$K_3 = \frac{\text{Ринкова вартість власного капіталу}}{\text{Залучений капітал}};$$

$$K_4 = \frac{\text{Реінвестований прибуток}}{\text{Активи}};$$

$$K_5 = \frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Активи}}.$$

Критичне значення $Z = 2,675$. Із цим значенням порівнюється розрахункове значення Z для конкретного підприємства. Якщо $Z < 2,675$, підприємству в найближчі два-три роки загрожує банкрутство; якщо $Z > 2,675$, це свідчить про сталий фінансовий стан підприємства.

Незважаючи на привабливість методики, за допомогою якої можна просто отримати кількісну характеристику такого складного поняття,

як банкрутство, застосування індексу істотно обмежується вимогою мати ринкову оцінку власного капіталу K_3 . Це можливо лише для великих корпорацій, акції яких вільно котируються на фондових біржах. Враховуючи недостатню розвиненість фондового ринку в Україні, звертання переважної більшості українських підприємств до індексу Альтмана буде некоректним.

Українські підприємства можуть застосовувати тест, запропонований Е. Альтманом у 1983 р.

$$Z_{83} = 3,107 K_1 + 0,995 K_2 + 0,42 K_3^1 + 0,847 K_4 + 0,717 K_5,$$

де

$$K_3^1 = \frac{\text{Балансова вартість власного капіталу}}{\text{Залучений капітал}}.$$

Граничне значення індексу Z_{83} дорівнюватиме 1,23.

Крім індексу Альтмана у зарубіжних країнах використовують показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера [27]:

$$Z = 0,16 x_1 - 0,22 x_2 + 0,87 x_3 + 0,10 x_4 - 0,24 x_5,$$

де

$$x_1 = \frac{\text{Дебіторська заборгованість} + \text{Кошти}}{\text{Активи}};$$

$$x_2 = \frac{\text{Постійний капітал}}{\text{Пасиви}};$$

$$x_3 = \frac{\text{Фінансові витрати}}{\text{Виручка від реалізації}};$$

$$x_4 = \frac{\text{Витрати на персонал}}{\text{Додана вартість}};$$

$$x_5 = \frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Залучений капітал}}.$$

Наведені рівняння були отримані методами кореляційного аналізу статистичної вибірки даних щодо 95 малих і середніх промислових підприємств. Наведемо вірогідність затримки платежів для різних значень Z (табл. 33) [27].

Вірогідність затримки платежів для різних значень Z

Значення Z	+0,210	+0,480	+0,002	-0,026	-0,068	-0,087	-0,107	-0,131	-0,164
Вірогідність затримки платежів	100	90	80	70	50	40	30	20	10

У зарубіжній практиці фінансового аналізу відомі також тести на ймовірність банкрутства Лису (Z_L) та Таффлера (Z_T).

$$Z_L = 0,063 x_1 + 0,092 x_2 + 0,057 x_3 + 0,001 x_4,$$

де

$$x_1 = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Активи}};$$

$$x_2 = \frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Активи}};$$

$$x_3 = \frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Активи}};$$

$$x_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Залучений капітал}}.$$

Граничне значення $Z_L = 0,037$.

$$Z_T = 0,03 x_1 + 0,13 x_2 + 0,18 x_3 + 0,16 x_4,$$

де

$$x_1 = \frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Короткострокові зобов'язання}};$$

$$x_2 = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Зобов'язання}};$$

$$x_3 = \frac{\text{Короткострокові зобов'язання}}{\text{Активи}};$$

$$x_4 = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Активи}}.$$

Якщо $Z_T > 0,3$ — підприємство має добрі довгострокові перспективи, при $Z_T < 0,2$ — є ймовірність банкрутства.

У практиці фінансового аналізу підприємств в Україні показник Z , як і аналогічні показники, поки що не використовують.

10.6.3. Використання системи формалізованих і неформалізованих показників

Аналітик на власний розсуд вибирає з переліку показники для діагностики банкрутства. Наприклад, на основі пропозицій Комітету з узагальнення практики аудиту (Велика Британія) з урахуванням досвіду й умов діяльності російських підприємств можна запропонувати дворівневу систему показників [24].

До першої групи належать показники, несприятливі значення яких або тенденції до змін свідчать про можливі фінансові ускладнення: перевищення критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості, надмірне використання короткострокових позик для фінансування довгострокових вкладів, низькі значення показників ліквідності, хронічна нестача обігових коштів, невиконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами, акціонерами, висока питома вага простроченої дебіторської заборгованості та ін.

До другої групи належать показники, які ще не свідчать про загрозу банкрутства, але можуть вважатись першими ознаками небажаного розвитку подій, якщо не вжити термінових запобіжних заходів: втрата провідних фахівців-менеджерів, порушення ритмічності виробництва, недостатня диверсифікація в діяльності підприємства, участь у сумнівних судових справах, недостатня увага до технічного і технологічного оновлення, втрата ключових партнерів та ін.

Не всі з перелічених показників можна взяти з фінансової звітності. Потрібна додаткова інформація. Критичні значення показників можна отримати, оброблюючи методами математичної статистики дані про діяльність підприємств за окремими галузями економіки.

Питання діагностики банкрутства і підтримки платоспроможності вкрай актуальне в Україні, про що свідчить тривала криза неплатежів та її негативні наслідки.

Контрольні питання

1. Призначення комплексного аналізу фінансового стану підприємств.
2. Принципи визначення узагальненого показника фінансового стану за методикою, що діє в Україні.
3. Методи діагностики банкрутства.
4. Методика фінансового аналізу неплатоспроможних підприємств та організацій, що діє в Україні.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Форми фінансової звітності

Додаток 1.1

Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число) за ЄДРПОУ	Коди	
Територія _____	за КОАТУУ		
Форма власності _____	за КФВ		
Орган державного управління _____	за СПОДУ		
Галузь _____	за ЗКГНГ		
Вид економічної діяльності _____	за КВЕД		
Одиниця виміру: тис. грн.	Контрольна сума		
Адреса _____			

Баланс

на 31 грудня 2000 р.

Форма № 1

Код за ДКУД

1801001

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	100	150
первісна вартість	011	100	150
знос	012	—	—
незавершене будівництво	020	1000	700
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	2400	2900
первісна вартість	031	2600	3300
знос	032	200	400
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045	500	600
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		40
Інші необоротні активи	070		
Разом за розділом I	080	4000	4390
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі	100	900	710
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120	1000	1220
готова продукція	130	1200	370
товари	140		

1	2	3	4
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чисто реалізаційна вартість	160	200	850
первісна вартість	151	200	850
резерв сумнівних боргів	162	—	—
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		
Поточні фінансові інвестиції	220	250	1050
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	400	90
в іноземній валюті	240		
інші оборотні активи	250		
Разом за розділом II	260	3950	4290
III. Витрати майбутніх періодів	270	50	50
Баланс	280	8000	8730

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	3500	4000
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330		
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	1000	1600
Неоплачений капітал	360	()	()
Вилучений капітал	370	()	()
Разом за розділом I	380	4500	5600
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	50	30
Інші забезпечення	410		
Цільове фінансування	420	100	120
Разом за розділом II	430	150	150
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	950	550
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		
Інші довгострокові зобов'язання	470	400	400
Разом за розділом III	480	1350	950

1	2	3	4
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	700	900
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	950	800
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540		
з бюджетом	550	130	130
з позабюджетних платежів	560		
зі страхування	570		
з оплати праці	580	180	160
з учасниками	590		
із внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610		
Разом за розділом IV	620	1960	1990
V. Доходи майбутніх періодів	630	40	40
Баланс	640	8000	8730

Керівник _____ Головний бухгалтер _____

Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число) _____	Коди	
Територія _____	за ЄДРПОУ _____		01
Форма власності _____	за КОАТУУ _____		
Орган державного управління _____	за КФВ _____		
Галузь _____	за СПОДУ _____		
Вид економічної діяльності _____	за ЗКГНГ _____		
Одиниця виміру: тис. грн.	за КВЕД _____		
Адреса _____	Контрольна сума _____		

Звіт про фінансові результатиза 2000 рік

Форма № 2

Код за ДКУД

1801003

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	12000	11000
Податок на додану вартість	015	2000	1833
Акцизний збір	020		
	025		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	10000	9167
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	8500	8000
Валовий:			
прибуток	050	1500	1167
збиток	055		
Інші операційні доходи	060	150	120
Адміністративні витрати	070	350	270
Витрати на збут	080	150	120
Інші операційні витрати	090		
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	1150	897
збиток	105		
Дохід від участі в капіталі	110	30	40
Інші фінансові доходи	120	20	30
Інші доходи	130		
Фінансові витрати	140		
Втрати від участі в капіталі	150		
Інші витрати	160		
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			

1	2	3	4
прибуток	170	1200	967
збиток	175		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	360	290
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	840	677
збиток	195		
Надзвичайні:			
доходи	200		
витрати	205		
Податки з надзвичайного прибутку	210		
Чистий:			
прибуток	220	840	677
збиток	225		

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Показник	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні витрати	230	4500	4030
Витрати на оплату праці	240	2975	2925
Відрахування на соціальні заходи	250	1145	1125
Амортизація	260	200	150
Інші операційні витрати	270	180	160
Разом	280	9000	8390

III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300	40000	35000
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	320	21,0	19,3
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340	6,0	5,1

Керівник _____ Головний бухгалтер _____

Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число) _____	Код	
Територія _____	за ЄДРПОУ _____		01
Форма власності _____	за КОАТУУ _____		
Орган державного управління _____	за КФВ _____		
Галузь _____	за СПОДУ _____		
Вид економічної діяльності _____	за ЗКГНГ _____		
Одиниця виміру: тис. грн.	за КВЕД _____		
Адреса _____	Контрольна сума _____		

Звіт про рух грошових коштівза 2000 рік

Форма № 3

Код за ДКУД

1801004

Стаття	Код рядка	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	010	1200			
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	020	200	x		x
збільшення (зменшення) забезпечень	030	20	20		
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	040				
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	050				
Витрати на сплату відсотків	060		x		x
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070	1420	20		
Зменшення (збільшення):					
оборотних активів	080	800	650		
витрат майбутніх періодів	090				
Збільшення (зменшення):					
поточних зобов'язань	100		20		
доходів майбутніх періодів	110				
Грошові кошти від операційної діяльності	120	2220	690		
Сплачені:					
відсотки	130	x		x	
податки на прибуток	140	x	400	x	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	150	1130	1130		
Рух коштів від надзвичайних подій	160				

1	2	3	4	5	6
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170	1130			
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Реалізація:					
фінансових інвестицій	180		x		x
необоротних активів	190	300	x		x
майнових комплексів	200				
Отримані:					
відсотки	210		x		x
дивіденди	220		x		x
Інші надходження	230		x		x
Придбання:					
фінансових інвестицій	240	x	900	x	
необоротних активів	250	x	750	x	
майнових комплексів	260	x		x	
Інші платежі	270	x		x	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	280		1350		
Рух коштів від надзвичайних подій	290				
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300		1350		
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження власного капіталу	310	500	x		x
Отримані позики	320	200	x		x
Інші надходження	330		x		x
Погашення позик	340	x	550	x	
Сплачені дивіденди	350	x	240	x	
Інші платежі	360	x		x	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370		90		
Рух коштів від надзвичайних подій	380				
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390		90		
Чистий рух коштів за звітний період	400		310		
Залишок коштів на початок року	410	400	x		x
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420				
Залишок коштів на кінець року	430	90	x		x

Керівник _____ Головний бухгалтер _____

Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число)	Код	
Територія _____	за ЄДРПОУ		01
Форма власності _____	за КОАТУУ		
Орган державного управління _____	за КФВ		
Галузь _____	за СПОДУ		
Вид економічної діяльності _____	за ЗКГНГ		
Одиниця виміру: тис. грн.	за КВЕД		
Адреса _____	Контрольна сума		

Звіт про власний капіталза 2000 рік

Форма № 4

Код за ДКУД

1801005

Стаття	Код	Ста- тут- ний капі- тал	Пайо- вий капі- тал	Додат- ковий вкла- дений капі- тал	Інший додат- ковий капі- тал	Резер- вний капі- тал	Нероз- поділе- ний прибу- ток	Не- опла- чений капі- тал	Вилу- чений капі- тал	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на початок року	010	3500					1000			4500
Коригування:										
Зміна облікової політики	020									
Виправлення	030									
Інші зміни	040									
Скоригований залишок на початок року	050	3500					1000			4500
Переоцінка активів:										
дооцінка основних засобів	060									
уцінка основних засобів	070									
дооцінка незавершеного будівництва	080									
уцінка незавершеного будівництва	090									
дооцінка нематеріальних активів	100									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
уцінка нематеріальних активів	110									
	120									
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130						+840			+840
Розподіл прибутку:										
виплати власникам (дивіденди)	140						-240			-240
спрямування прибутку до статутного капіталу	150									
відрахування до резервного капіталу	160									
	170									
Внески учасників:										
внески до капіталу	180	+500								+500
погашення заборгованості з капіталу	190									
	200									
Вилучення капіталу:										
викуп акцій (часток)	210									
перепродаж викуплених акцій (часток)	220									
анулювання викуплених акцій (часток)	230									
вилучення частки в капіталі	240									
зменшення номінальної вартості акцій	250									

Закінчення дод. 1.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Інші зміни в капіталі:										
списання невідшкодованих збитків	260									
безкоштовно отримані активи	270									
	280									
Разом змін у капіталі	290	500					600			1100
Залишок на кінець року	300	4000					1600			5600

Керівник _____ Головний бухгалтер _____

Основні аналітичні показники фінансового стану підприємства

№ п/п	Показник	Умовне позначення	Формула для розрахунку	Джерела інформації (форми фінансової звітності — дод. 1)	Економічний зміст	Напрямок позитивних змін
1	2	3	4	5	6	7
1. Показники майнового стану						
1.1	Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах	$Ч_{\text{о.в.ф}}$	$\frac{\text{Оборотні виробничі фонди}}{\text{Оборотні активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 100} + \text{р. 120} + \text{270}}{\text{Ф. № 1, р. 260} + \text{р. 270}}$	Частка обігових коштів у виробничій сфері	Збільшення, особливо в умовах інфляції
1.2	Частка основних засобів в активах	$Ч_{\text{о.з}}$	$\frac{\text{Залишкова вартість основних засобів}}{\text{Активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 030}}{\text{Ф. № 1, р. 280}}$	Частка коштів, інвестованих в основні засоби, у валюті балансу	Зменшення за умов незмінних або зростаючих обсягів реалізації
1.3	Коефіцієнт зносу основних засобів	$K_{\text{зн}}$	$\frac{\text{Знос основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 032}}{\text{Ф. № 1, р. 031}}$	Рівень фізичного і морального зносу основних фондів	Зменшення
1.4	Коефіцієнт оновлення основних засобів	$K_{\text{он}}$	$\frac{\text{Збільшення за звітний період первісної вартості основних засобів}}{\text{Первісна вартість основних засобів}}$	$\frac{\text{Ф. № 1 (збільшення по р. 031)}}{\text{Ф. № 1, р. 031}}$	Рівень фізичного і морального оновлення основних фондів	Збільшення за умов виключення інфляційного фактора

1	2	3	4	5	6	7
1.5	Частка довгострокових фінансових інвестицій в активах	$\text{Ч}_{\text{д.ф}}$	$\frac{\text{Довгострокові фінансові інвестиції}}{\text{Активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 040} + \text{р. 045}}{\text{Ф. № 1, р. 280}}$	Частка фінансових (портфельних) інвестицій у валюті балансу; зменшення диверсифікаційного ризику	Збільшення за умов збільшення доходів від фінансових інвестицій
1.6	Частка оборотних виробничих активів	$\text{Ч}_{\text{о.в.а}}$	$\frac{\text{Оборотні виробничі фонди}}{\text{Активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 100} + \text{р. 120} + \text{р. 270}}{\text{Ф. № 1, р. 280}}$	Частка мобільних виробничих фондів у валюті балансу	Збільшення
1.7	Частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах	$\text{Ч}_{\text{о.в.ф}}$	$\frac{\text{Оборотні виробничі фонди}}{\text{Оборотні активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 100} + \text{р. 120} + \text{р. 270}}{\text{Ф. № 1, р. 260} + \text{р. 270}}$	Частка обігових коштів у виробничій сфері	Збільшення
1.8	Коефіцієнт мобільності активів	$\text{K}_{\text{моб}}$	$\frac{\text{Мобільні активи}}{\text{Немобільні активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 260} + \text{р. 270}}{\text{Ф. № 1, р. 080}}$	Скільки обігових коштів припадає на одиницю необігових; потенційна можливість перетворення активів у ліквідні кошти	Збільшення: за [28] рекомендований рівень $\text{K}_{\text{моб}} = 0,5$

1	2	3	4	5	6	7
2. Показники ділової активності (ресурсовіддачі, оборотності капіталу, трансформації активів)						
2.1	Оборотність активів (обороти), ресурсовіддача, коефіцієнт трансформації	K_T	Чиста виручка від реалізації продукції (далі — ЧВ) <hr/> Активи	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 035}}{\text{Ф. № 1, р. 280}}$	Скільки отримано чистої виручки від реалізації продукції (далі — виручка) на одиницю коштів, інвестованих в активі	Збільшення
2.2	Фондовіддача	$\Phi_{o,ф}$	$\frac{\text{ЧВ}}{\text{Основні виробничі фонди}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 035}}{\text{Ф. № 1, р. 030}}$	Скільки виручки припадає на одиницю основних виробничих фондів	Збільшення
2.3	Коефіцієнт оборотності обігових коштів (обороти)	K_o	$\frac{\text{ЧВ}}{\text{Обігові кошти}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 035}}{\text{Ф. № 1, р. 260} + \text{р. 270}}$	Кількість оборотів обігових коштів за період; скільки виручки припадає на одиницю обігових коштів	Збільшення
2.4	Період одного обороту обігових коштів (днів)	\mathcal{C}_o	$\frac{360}{K_o}$		Середній період від витрачення коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію	Зменшення

1	2	3	4	5	6	7
2.5	Коефіцієнт оборотності запасів (обороти)	$K_{o.з}$	$\frac{\text{Собівартість реалізації}}{\text{Середні запаси}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 040}}{\text{Ф. № 1, р. 100 + р. 120 + р. 130 + р. 140}}$	Кількість оборотів коштів, інвестованих у запаси	Збільшення
2.6	Період одного обороту запасів (днів)	$Ч_з$	$\frac{360}{K_{o.з}}$		Період, протягом якого запаси трансформуються в кошти	Зменшення, якщо це не перешкоджає нормальному процесу виробництва, не загрожує дефіцитом матеріальних ресурсів
2.7	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (обороти)	$K_{д.з}$	$\frac{\text{ЧВ}}{\text{Середня дебіторська заборгованість}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 035}}{\text{Ф. № 1, р. 050 + р. 170 + р. 180 + р. 190 + р. 200 + р. 210}}$	У скільки разів виручка перевищує середню дебіторську заборгованість	Збільшення
2.8	Період погашення дебіторської заборгованості (днів)	$Ч_{д.з}$	$\frac{360}{K_{д.з}}$		Середній період інкасації дебіторської заборгованості, тобто період її погашення	Зменшення, особливо в умовах інфляції; збільшення, якщо додаткова вартість коштів компенсується додатковим прибутком від збільшення обсягів реалізації

1	2	3	4	5	6	7
2.9	Коефіцієнт оборотності готової продукції (оборотів)	$K_{г.п}$	$\frac{\text{ЧВ}}{\text{Готова продукція}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 035}}{\text{Ф. № 1, р. 130}}$	У скільки разів виручка перевищує середні запаси готової продукції	Збільшення
2.10	Період погашення кредиторської заборгованості (днів)	$Ч_{к.з}$	$\frac{\text{Середня кредиторська заборгованість} \times 360}{\text{Собівартість реалізації}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 500} + \text{р. 520} + \text{р. 530} + \text{р. 550} + \text{р. 580}}{\text{Ф. № 2, р. 040}}$	Середній період сплати підприємством короткострокової заборгованості	Зменшення
2.11	Період операційного циклу (днів)	$Ч_{о.ц}$	Сума періодів запасу і дебіторської заборгованості $Ч_{о.ц} = Ч_{з} + Ч_{д.з}$		Тривалість перетворення придбаних матеріальних ресурсів на грошові кошти	Зменшення
2.12	Період фінансового циклу (днів)	$Ч_{ф.ц}$	$Ч_{ф.ц} = Ч_{о.ц} - Ч_{к.з}$		Період обороту коштів	Зменшення, але від'ємне значення показника свідчить вже про нестачу коштів (підприємство живе "в борг")
2.13	Коефіцієнт оборотності власного капіталу (оборотність)	$K_{в.к}$	$\frac{\text{ЧВ}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 035}}{\text{Ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 630}}$	Скільки чистої виручки від реалізації продукції припадає на одиницю власного капіталу	Збільшення

1	2	3	4	5	6	7
3. Показники рентабельності						
3.1	Рентабельність активів за прибутком від звичайної діяльності	$R_{зв}$	$\frac{\text{Прибуток від звичайної діяльності}}{\text{Активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 190}}{\text{Ф. № 1, р. 280}}$	Скільки прибутку від звичайної діяльності припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи	Збільшення
3.2	Рентабельність капіталу (активів) за чистим прибутком	R_A	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 220}}{\text{Ф. № 1, р. 280}}$	Скільки припадає чистого прибутку на одиницю інвестованих в активи коштів	Збільшення
3.3	Рентабельність власного капіталу	$R_{в.к}$	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 220}}{\text{Ф. № 1, р. 380}}$	Скільки припадає чистого прибутку на одиницю власного капіталу	Збільшення; добуток трьох показників: 2,1; 3,7 і 4,8 (за цим переліком)
3.4	Рентабельність виробничих фондів	$R_{в.ф}$	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виробничі фонди}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 220}}{\text{Ф. № 1, р. 030} + \text{р. 100} + \text{р. 120}}$	Скільки припадає чистого прибутку на одиницю вартості виробничих фондів	Збільшення
3.5	Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від реалізації	R_Q	$\frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Виручка}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 050} - \text{р. 070} - \text{р. 080}}{\text{Ф. № 2, р. 035}}$	Скільки припадає прибутку від реалізації на одиницю виручки	Збільшення

1	2	3	4	5	6	7
3.6	Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	R_Q^{op}	$\frac{\text{Прибуток від операційної діяльності}}{\text{Виручка}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 100}}{\text{Ф. № 2, р. 035}}$	Скільки припадає прибутку від операційної діяльності на одиницю виручки	Збільшення
3.7	Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком	R_Q^x	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 220}}{\text{Ф. № 2, р. 035}}$	Скільки припадає чистого прибутку на одиницю виручки	Збільшення
3.8	Коефіцієнт реінвестування	K_p	$\frac{\text{Реінвестований прибуток}}{\text{Чистий прибуток}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, збільшення по (р. 340 + р. 350)}}{\text{Ф. № 2, р. 220}}$	Скільки чистого прибутку капіталізовано; скільки чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу	Збільшення в межах, що не суперечить бажанню акціонерів отримувати підвищені дивіденди
3.9	Коефіцієнт стійкості економічного зростання	$K_{с.е.з}$	$\frac{\text{Реінвестований прибуток}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, збільшення по (р. 340 + р. 350)}}{\text{Ф. № 1, р. 380}}$	Темп збільшення власного капіталу за рахунок чистого прибутку	Збільшення

1	2	3	4	5	6	7
3.10	Співвідношення сплачених відсотків і прибутку	$K_{\%/п}$	$\frac{\text{Витрати на оплату відсотків}}{\text{Прибуток від звичайної діяльності}}$	$\frac{\text{Ф. № 3, р. 060}}{\text{Ф. № 3, р. 010}}$	Скільки припадає сплачених відсотків за кредити і позики на одиницю прибутку; яку частину ефекту “з’їдає ціна кредиту”	Зменшення свідчить про ефективність використання позик. У зарубіжній практиці до 38,8 % — нормальне значення, понад 88,6 % — тривожне [38]
3.11	Період окупності капіталу	T_k	$\frac{\text{Активи}}{\text{Чистий прибуток}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 280}}{\text{Ф. № 2, р. 220}}$	За який період кошти, що інвестовані в активи, будуть компенсовані чистим прибутком	Зменшення
3.12	Період окупності власного капіталу	$T_{в.к}$	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Чистий прибуток}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380}}{\text{Ф. № 2, р. 220}}$	За який період власний капітал буде компенсований чистим прибутком	Зменшення

1	2	3	4	5	6	7
4. Показники фінансової стійкості						
4.1	Власні обігові кошти (робочий, функціонуючий капітал)	P_k	(Власний капітал + довгострокові зобов'язання) – позаоборотні активи) або (оборотні активи – короткострокові зобов'язання)	Ф. № 1, р. 380 + + р. 430 + р. 480 – – р. 080 або ф. № 1, р. 260 + + р. 270 – р. 620 – – р. 630	Оборотні активи, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Наявність P_k означає не лише здатність платити поточні борги, а й можливість розширити виробництво	Збільшення
4.2	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	$K_{з.в.к}$	$\frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Оборотні активи}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380 + + р. 430 – р. 080}}{\text{Ф. № 1, р. 260 + + р. 270}}$	Абсолютна можливість перетворення активів у ліквідні кошти	Збільшення; рекомендується значення: за [12] $K_{з.в.к} > 0,1$; за [31] $K_{з.в.к} = 0,2$

1	2	3	4	5	6	7
4.3	Маневреність робочого капіталу [11; 12]	$M_{p.k}$	$\frac{\text{Запаси}}{\text{Робочий капітал}}$	$\frac{\Phi. \text{ № 1, р. 100} + \text{ р. 120} + \text{ р. 130} + \text{ р. 140}}{\Phi. \text{ № 1, р. 260} + \text{ р. 270} - \text{ р. 620} - \text{ р. 630}}$	Частка запасів, тобто матеріальних, виробничих активів у власних обігових коштах; обмежує свободу маневру власними коштами	Зменшення; збільшення запасів призводить до уповільнення оборотності обігових коштів, в умовах інфляції — до залучення дорогих кредитів, що зменшує платоспроможність підприємства
4.4	Маневреність власних обігових коштів [23]	$M_{в.о.к}$	$\frac{\text{Кошти}}{\text{Власні обігові кошти}}$	$\frac{\Phi. \text{ № 1, р. 230} + \text{ р. 240}}{\Phi. \text{ № 1, р. 380} + \text{ р. 430} - \text{ р. 080}}$	Частка абсолютно ліквідних активів у власних обігових коштах; забезпечує свободу фінансового маневру	Збільшення
4.5	Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	$K_{зап}$	$\frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Запаси}}$	$\frac{\Phi. \text{ № 1, р. 380} + \text{ р. 430} - \text{ р. 080}}{\Phi. \text{ № 1, р. 100} + \text{ р. 120} + \text{ р. 130} + \text{ р. 140}}$	Наскільки запаси, що мають найменшу ліквідність у складі оборотних активів, забезпечені довгостроковими стабільними джерелами фінансування	Збільшення

1	2	3	4	5	6	7
4.6	Коефіцієнт покриття запасів	$K_{п.з}$	$\frac{\text{“Нормальні” джерела покриття запасів}}{\text{Запаси}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380 + р. 430 + р. 480 – р. 080 + р. 500 + р. 520 + р. 530 + р. 540}}{\text{Ф. № 1, р. 100 + р. 120 + р. 130 + р. 140}}$	Скільки на одиницю коштів, що вкладені в запаси, припадає у сукупності власних коштів, довго- та короткострокових зобов'язань	Збільшення
4.7	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	$K_{авт}$	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Пасиви}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380 + р. 430 + р. 630}}{\text{Ф. № 1, р. 640}}$	Характеризує можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів; його незалежність від позикових джерел	Збільшення; за [11; 12] має бути $K_{авт} \geq 0,5$
4.8	Коефіцієнт фінансової залежності	$K_{ф.з}$	$\frac{\text{Пасиви}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 640}}{\text{Ф. № 1, р. 380 + р. 430 + р. 630}}$	Скільки одиниць сукупних джерел припадає на одиницю власного капіталу	Зменшення; показник, обернений до $K_{авт}$; нормативне значення $K_{ф.з} = 2$

1	2	3	4	5	6	7
4.9	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	K_M	$\frac{\text{Власні обігові кошти}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 630} - \text{р. 080}}{\text{Ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 630}}$	Частка власних обігових коштів у власному капіталі	Збільшення; за [12] має бути $K_M > 0,1$
4.10	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	$K_{п.к}$	$\frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Пасиви}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 480} + \text{р. 620}}{\text{Ф. № 1, р. 640}}$	Скільки припадає позикового капіталу на одиницю сукупних джерел	Зменшення; згідно з вимогами до показника $K_{авт}$ критичне значення $K_{п.к} \leq 0,5$
4.11	Коефіцієнт фінансової стабільності (коефіцієнт фінансування)	$K_{ф.с}$	$\frac{\text{Власні кошти}}{\text{Позикові кошти}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 630}}{\text{Ф. № 1, р. 480} + \text{р. 620}}$	Забезпеченість заборгованості власними коштами; перевищення власних коштів над позиковими свідчить про фінансову стійкість підприємства	За [12] нормативне значення $K_{ф.с} > 1$

1	2	3	4	5	6	7
4.12	Показник фінансового лівериджу	$\Phi_{л}$	$\frac{\text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Власні кошти}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 480}}{\text{Ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 630}}$	Характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань. Збільшення $\Phi_{л}$ свідчить про підвищення фінансового ризику	Зменшення; за [31] має бути $\Phi_{л} \leq 0,25$
4.13	Коефіцієнт фінансової стійкості	$K_{ф.с}$	$\frac{\text{Власний капітал} + \text{довгострокові зобов'язання}}{\text{Пасиви}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 380} + \text{р. 430} + \text{р. 480} + \text{р. 630}}{\text{Ф. № 1, р. 640}}$	Частка стабільних джерел фінансування у їх загальному обсязі	За [11] має бути $K_{ф.с} = 0,85-0,90$
5. Показники ліквідності (платоспроможності)						
5.1	Коефіцієнт ліквідності поточної (покриття)	$K_{л.п}$	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні пасиви}}$	$\frac{\text{Ф. № 1, р. 260}}{\text{Ф. № 1, р. 620}}$	Характеризує достатність обігових коштів для погашення боргів протягом року	Збільшення; за [11; 12] критичне значення $K_{л.п} = 1$; при $K_{л.п} < 1$ підприємство має неліквідний баланс. Якщо $K_{л.п} = 1-0,5$, підприємство своєчасно ліквідує борги

1	2	3	4	5	6	7
5.2	Коефіцієнт ліквідності швидкої	$K_{л.ш}$	Поточні активи – – Запаси <hr/> Поточні пасиви	$\Phi. \text{ № } 1, \text{ р. } 260 -$ $- (\text{р. } 100 + \text{р. } 110 +$ $+ \text{р. } 120 + \text{р. } 130 +$ $+ \text{р. } 140)$ <hr/> $\Phi. \text{ № } 1, \text{ р. } 620$	Скільки одиниць найбільш ліквідних активів припадає на одиницю термінових боргів	Збільшення; за [31] має бути $K_{л.ш} \geq 1$; у міжнародній практиці [23] $K_{л.ш} = 0,7-0,8$
5.3	Коефіцієнт ліквідності абсолютної	$K_{л.а}$	<hr/> Кошти <hr/> Поточні пасиви	$\Phi. \text{ № } 1, \text{ р. } 230 +$ $+ \text{р. } 240$ <hr/> $\Phi. \text{ № } 1, \text{ р. } 620$	Характеризує готовність підприємства негайно ліквідувати короткострокову заборгованість	Збільшення; за [11; 12] має бути $K_{л.а} = 0,2-0,35$
5.4	Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості	$K_{д/к}$	<u>Дебіторська заборгованість</u> <u>Кредиторська заборгованість</u>	$\Phi. \text{ № } 1, \text{ р. } 160 +$ $+ \text{р. } 170 + \text{р. } 180 +$ $+ \text{р. } 190 + \text{р. } 200 +$ $+ \text{р. } 210$ <hr/> $\Phi. \text{ № } 1, \text{ р. } 520 +$ $+ \text{р. } 530 + \text{р. } 540$	Здатність розрахуватися з кредиторами за рахунок дебіторів протягом одного року	За [31] рекомендоване значення $K_{д/к} = 1,0$
6. Позиція підприємства на ринку цінних паперів						
6.1	Дохід на акцію	$D_{ак}$		$\Phi. \text{ № } 2, \text{ р. } 320$	Скільки чистого прибутку припадає на одну просту акцію	Збільшення

1	2	3	4	5	6	7
6.2	Дивіденд на акцію	D_a		Ф. № 2, р. 340	Сума оголошених дивідендів, що припадає на одну акцію	Збільшення за умов достатнього реінвестування прибутку
6.3	Дивідендний вихід	D_b	$\frac{\text{Показник 6.2}}{\text{Показник 6.1}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 340}}{\text{Ф. № 2, р. 320}}$	Частка дивідендів до сплати у чистому прибутку	Залежить від дивідендної політики підприємства [24]
6.4	Коефіцієнт котирування акцій	$K_{КА}$	$\frac{\text{Ринкова ціна акції}}{\text{Номінальна ціна акції}}$	$\frac{\text{Дані ринку цінних паперів}}{\text{Дані структури статутного фонду (кількість акцій за номіналом)}}$	Відхилення ринкової ціни акції від номінальної (облікової)	Збільшення
6.5	Ціна акції	C_A	$\frac{\text{Ринкова ціна акції}}{\text{Дохід на акцію}}$	$\frac{\text{Дані ринку цінних паперів}}{\text{Ф. № 2, р. 320}}$	Інвестиційна привабливість акції; умовний термін окупності поточної вартості акції	Темпи підвищення ринкової ціни мають випереджати темпи збільшення доходності
6.6	Дивідендна дохідність акції	D_d	$\frac{\text{Дивіденд на акцію}}{\text{Ринкова ціна акції}}$	$\frac{\text{Ф. № 2, р. 340}}{\text{Дані ринку цінних паперів}}$	Поточна рентабельність інвестованого в акцію капіталу	Збільшення за умов одночасного збільшення ринкової ціни акції

1	2	3	4	5	6	7
6.7	Зміни у добробуті акціонерів [20]	$D_{\text{акц}}$	Дивідендний дохід + Потенційний дохід за рахунок збільшення власного капіталу і ринкової вартості акцій	$100 \times \Phi. \text{ № 2, р. 340}$ + $\Phi. \text{ № 1, р. 380}$ \times індекс ринкової ціни акцій <hr/> $\Phi. \text{ № 1, р. 300}$	Зміни у добробуті акціонерів, що складається: а) з поточних дивідендів; б) із різниці між ринковою і первісною вартістю акцій	Збільшення

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” від 16 липня 1999 р. № 996-XIV // Галицькі контракти. — 1999. — № 36.
2. *Положення* (стандарт) бухгалтерського обліку 1. “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. — 1999. — № 32.
3. *Положення* (стандарт) бухгалтерського обліку 2. “Баланс”: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. — 1999. — № 32.
4. *Положення* (стандарт) бухгалтерського обліку 3. “Звіт про фінансові результати”: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. — 1999. — № 32.
5. *Положення* (стандарт) бухгалтерського обліку 4. “Звіт про рух грошових коштів”: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. — 1999. — № 32.
6. *Положення* (стандарт) бухгалтерського обліку 5. “Звіт про власний капітал”: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. — 1999. — № 32.
7. *План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій*: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 // Бухгалтер. учет и аудит. — 2000. — № 1.
8. *Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій*: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 // Бухгалтер. учет и аудит. — 2000. — № 1.
9. *Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій*: Лист Державної податкової адміністрації України від 27.01.98.
10. *Вимоги Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо аудиторської перевірки відкритих акціонерних товариств та підприємств-емітентів облігацій*: Затв. рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.03.97 № 5.
11. *Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій*: Затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству від 23 лютого 1998 № 22 // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. — 1998. — № 7.
12. *Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій*: Затв. нака-

- зом Агентства з питань запобігання банкрутству від 27 червня 1997 р. // Держ. інформ. бюл. про приватизацію. — 1997. — № 12.
13. *Артеменко В. Г., Беллендир М. В.* Финансовый анализ. — М.: ДИС, 1998. — 120 с.
 14. *Баканов М. И., Шеремет А. Д.* Теория экономического анализа. — М.: Финансы и статистика, 1996.
 15. *Балабанов И. Т.* Основы финансового менеджмента: Учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 480 с.
 16. *Бланк И. А.* Основы финансового менеджмента: В 2-х т. — К.: Ника-Центр, 1999. — 512 с.
 17. *Бригхем С. Ф.* Основы финансового менеджмента: Підруч.: Пер. з англ. — К.: Молодь, 1997. — 1000 с.
 18. *Ван Хори Дж. К.* Основы управления финансами: Учебник: Пер. с англ. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 800 с.
 19. *Вітлінський В. В., Пернарівський О. В., Баранова А. В.* Оцінка кредитоспроможності позичальника та ризику банку // Фінанси України. — 1999. — № 12.
 20. *Глазунов В. Н.* Анализ финансового состояния предприятий // Финансы. — 1999. — № 2.
 21. *Голов С., Пархоменко В.* Новый план счетов: построение и применение // Бухгалтер. учет и аудит. — 2000. — № 1.
 22. *Жежеря М.* Порівняльна характеристика методики проведення аналізу фінансового стану підприємств в Україні та за кордоном // Економіка, фінанси, право. — 1999. — № 5.
 23. *Ковалев В. В.* Финансовый анализ. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 512 с.
 24. *Колесников В. И., Кроливецкая Л. П.* Банковское дело. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 476 с.
 25. *Конрад Карлберг.* Бизнес-анализ с помощью Excel. — К.: Диалектика, 1997.
 26. *Крейнина М. Н.* Финансовое состояние предприятий: Методы оценки. — М.: ДИС, 1998. — 224 с.
 27. *Лігоненко Л., Ковальчук Г.* Оцінка платоспроможності підприємства: Методичні підходи // Економіка, фінанси, право. — 1998. — № 9.
 28. *Литвин М. И.* О критериях платежеспособности предприятия // Финансы. — 1993. — № 10.
 29. *Литвин М. И.* Применение матричных балансов для оценки финансового состояния предприятия // Финансы. — 1995. — № 3.
 30. *Миддлтон Д.* Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений: Учебник: Пер. с англ. — М.: Аудит. ЮНИТИ, 1997. — 408 с.
 31. *Нікбахт Е., Гропеллі А.* Фінанси: Пер. з англ. — К.: Основи, 1993. — 384 с.

32. *Николаева С. А.* Особенности учета затрат в условиях рынка: система “директ-костинг”. — М.: Финансы и статистика, 1993. — 128 с.
33. *Операції комерційних банків / Р. Коцовська та ін.* — Львів: Центр “Європа”, 1997. — 228 с.
34. *Патров В. В., Ковалев В. В.* Как читать баланс. — М.: Финансы и статистика, 1994. — 254 с.
35. *Рабочая тетрадь: Национальные стандарты бухгалтерского учета // Национальный центр экономического образования.* — К., 1999.
36. *Фінансова діяльність підприємств / О. М. Бандурка та ін.* — К.: Либідь, 1998. — 312 с.
37. *Финансовый анализ деятельности фирмы.* — М.: Ист-Сервис, 1995. — 240 с.
38. *Финансовый менеджмент: Учеб.-практич. руководство / Е. С. Стоянова и др.* — М.: Перспектива, 1993. — 268 с.
39. *Финансовый менеджмент.* — М.: Корпорация “КАРАНА”, 1998. — 290 с.
40. *Финансы / Под ред. А. М. Ковалевой.* — М.: Финансы и статистика, 1996.
41. *Хелферт Э.* Техника финансового анализа: Пер. с англ. — М.: Аудит. ЮНИТИ, 1996. — 664 с.
42. *Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С.* Финансы предприятий. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 344 с.

ЗМІСТ

<i>Розділ</i>	1. Мета, зміст і завдання фінансового аналізу	3
	аналізу	3
	1.1. Поняття і мета фінансового аналізу	3
	1.2. Зміст фінансового аналізу	4
	1.3. Завдання фінансового аналізу	6
	1.4. Організація аналітичної роботи на підприємстві	6
<i>Розділ</i>	2. Інформаційна база фінансового аналізу	8
	2.1. Фінансова звітність	8
	2.2. Статистична звітність	12
	2.3. Дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку	13
	2.4. Дані з первинної облікової документації (вибіркові дані)	14
	2.5. Експертні оцінки	15
<i>Розділ</i>	3. Методи фінансового аналізу	16
	3.1. Методи економічних досліджень	16
	3.2. Методи та прийоми фінансового аналізу	17
<i>Розділ</i>	4. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства	21
	4.1. Формування чистого прибутку	21
	4.2. Аналіз рівнів, динаміки і структури фінансових результатів	24
	4.3. Факторний аналіз прибутку від операційної діяльності	26
	4.4. Аналіз взаємозв'язку обсягів виробництва, собівартості та прибутку	33
	4.5. Аналіз грошових потоків за напрямками діяльності підприємства	40
<i>Розділ</i>	5. Аналіз рентабельності	42
	5.1. Показники рентабельності	42
	5.2. Факторний аналіз рентабельності реалізованої продукції	42
	5.3. Аналіз рентабельності капіталу (активів)	46
	5.4. Аналіз рентабельності власного капіталу	48
	5.5. Аналіз рентабельності виробничих фондів	54
<i>Розділ</i>	6. Аналіз собівартості продукції	57
	6.1. Поняття і складові собівартості	57
	6.2. Аналіз динаміки операційних витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції	60

6.3.	Аналіз впливу чинників зміни витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції	62
6.4.	Аналіз впливу складу продукції за віком її випуску на зміни витрат на 1 грн вартості реалізованої продукції	65
6.5.	Аналіз впливу на собівартість окремих груп продукції за рівнем їх рентабельності	66
6.6.	Аналіз структури операційних витрат за економічними елементами	67
6.7.	Аналіз собівартості за калькуляційними статтями витрат	69
<i>Розділ</i> 7.	Аналіз складу і джерел утворення майна підприємства	73
7.1.	Інформаційна база аналізу	73
7.2.	Порівняльний аналітичний баланс	74
7.3.	Аналіз якісних зрушень у майновому стані підприємства	76
7.4.	Аналітичні показники	77
7.5.	Застосування матричного балансу для аналізу складу і джерел формування майна підприємства	78
<i>Розділ</i> 8.	Аналіз фінансової стійкості підприємства	83
8.1.	Поняття фінансової стійкості	83
8.2.	Фінансова стійкість за критерієм стабільності джерел покриття запасів	83
8.3.	Показники платоспроможності (ліквідності)	86
8.4.	Оцінка ринкової стійкості підприємства	88
<i>Розділ</i> 9.	Аналіз ліквідності балансу	95
9.1.	Поняття ліквідності балансу	95
9.2.	Класифікація активів за ознакою ліквідності і пасивів за ознакою терміновості погашення	95
9.3.	Баланс ліквідності	97
9.4.	Узагальнюючий показник ліквідності балансу	97
<i>Розділ</i> 10.	Комплексний аналіз і рейтингове оцінювання фінансового стану підприємства	101
10.1.	Завдання і вимоги до рейтингового оцінювання	101
10.2.	Інтегральна оцінка інвестиційної привабливості підприємств та організацій	102
10.3.	Визначення узагальнюючого показника фінансового стану підприємств	104
10.4.	Рейтинг підприємств за критерієм “суми місць”	105
10.5.	Тестування підприємств як позичальників	106
10.6.	Діагностика банкрутства підприємств	108

Додатки	116
<i>Додаток 1.</i> Форми фінансової звітності	116
Баланс	116
Звіт про фінансові результати	119
Звіт про рух грошових коштів	121
Звіт про власний капітал	123
<i>Додаток 2.</i> Основні аналітичні показники фінансового стану підприємства	126
Список використаної та рекомендованої літератури	142

The system of methods and applied material in financial analysis as a constituent part of modern management is given in the proposed manual.

The manual is based on the acting legislative and standard acts of Ukraine, methods and instructive documents dealing with the problems of financial analysis.

Intended for students of training, retraining and further education programs in the field of economics, as well as for employees of the enterprises indulged in financial analysis.

Навчальне видання
Ізмайлова Катерина Василівна
ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ
Навчальний посібник
2-ге видання, стереотипне

Educational edition
Izmaylova, Kateryna V.
FINANCIAL ANALYSIS
Educational manual
2nd edition, stereotype

Редактор *О. І. Гоменюк*
Коректори *Л. М. Гримальська, Л. В. Сазонова*
Комп'ютерна верстка *Н. С. Лопач*
Оформлення обкладинки *О. А. Линник*

Рестраційне свідоцтво ДК № 8 від 23.02.2000

Підп. до друку 20.09.01. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 8,9. Обл.-вид. арк. 8,1. Тираж 10000 пр. Зам. № 1-230

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Акціонерне товариство закритого типу “Книга”
04655 МСП Київ-53, вул. Артема, 25